

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

โครงการศึกษาการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย ระยะเวลาที่สอง *

รายงานฉบับสมบูรณ์

การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย

เสนอต่อ

สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ดำเนินการโดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณดา จันทร์สม

คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

พฤษภาคม 2555

* โครงการการศึกษาการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย ได้รับการจัดสรรงบประมาณสองระยะด้วยข้อจำกัดของงบประมาณแผ่นดินที่ได้รับจัดสรรให้สถาบันในแต่ละปี ระยะเวลาที่หนึ่ง ได้รับการจัดสรรงบประมาณการดำเนินงานในปีงบประมาณ 2553 และ ระยะเวลาที่สอง ได้รับการจัดสรรงบประมาณการดำเนินงานในปีงบประมาณ 2554 รายงานฉบับนี้เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการศึกษาการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย ซึ่งรวมรายละเอียดทั้งหมดของโครงการศึกษาทั้งสองระยะ

บทคัดย่อ

วัดมีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยมาแต่อดีตเป็นเวลายาวนาน ความผูกพันกับวัดเกี่ยวข้องกับบุคคล ชุมชน และสังคมมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่ช่วงวัยแรกและช่วงสุดท้ายของชีวิต กิจกรรมภายในวัดมีความหลากหลาย ตั้งแต่เพียงเป็นสถานที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ ให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาการทำบุญและประกอบศาสนกิจต่าง ๆ จนถึงการเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งนันทนาการ ศูนย์กลางการเรียนรู้ การพัฒนา การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน กิจกรรมที่มีการดำเนินการในวัดมีความหลากหลาย ได้แก่ การทำบุญ ทำทาน ในรูปแบบต่าง ๆ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา งานศพ งานบวช งานแต่งงาน งานวันเกิด ฯลฯ การเช่าหาวัตถุมงคล การจัดงานนันทนาการในรูปแบบต่าง ๆ (งานวัด) เป็นต้น นอกจากนั้นแล้ว พุทธศาสนิกชนชาวไทยมีบทบาทในการเข้าไปร่วมในการพัฒนา อุบลัมภ์ และบำรุงรักษาวัดในรูปแบบต่าง ๆ แต่ที่นิยมทำกันอย่างมาก โดยเฉพาะในยุคที่ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้ทำให้วิถีชีวิตของคนมีความเร่งรีบมากขึ้น คือ การบริจาค ซึ่งมักจะเป็นการบริจาคในรูปของเงินเป็นหลัก โดยพุทธศาสนิกชนทั้งหลายถือการบริจาคทรัพย์เป็นการทำบุญและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

วัดเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร ซึ่งในที่นี้จะหมายถึง สถาบันไม่แสวงหากำไรให้บริการครัวเรือน (Non-Profit Institution Serving Households: NPISHs) หมายถึง “องค์กรที่ดำเนินงานโดยไม่หวังผลกำไร โดยผลิตสินค้าและบริการให้กับประชาชนหรือสังคมโดยไม่คิดราคาหรือแบบให้เปล่า หรือจำหน่ายในราคาที่ไม่คุ้มทุนหรือในราคาที่ไม่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ” ตามฐานข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2549 องค์กรไม่แสวงหากำไรในประเทศไทย มีจำนวนทั้งสิ้น 65,457 แห่ง จำแนกออกเป็น 7 ประเภท คือ (1) บริการสังคมสงเคราะห์ (2) สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ (3) สมาคมการค้า หอการค้า (4) สมาคมนายจ้าง สหภาพแรงงาน (5) องค์กรศาสนา (6) พรรคการเมือง และ (7) องค์กรเอกชนต่างประเทศ ซึ่งสัดส่วนขององค์กรศาสนาสูงสุด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 63.2 ของจำนวนองค์กรไม่แสวงหากำไรทั้งหมด ซึ่งวัดเป็นองค์กรศาสนา มีฐานะเป็นนิติบุคคล ปัจจุบันมีวัดที่มีพระภิกษุสงฆ์รวมทั้งสิ้นจำนวน 37,075 วัด (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2553)

ข้อมูลจากการจัดทำบัญชีขององค์กรไม่แสวงหากำไรของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2553) พบว่า รายรับขององค์กรไม่แสวงหากำไรรวมทั้งหมดในปี 2551 มีจำนวนประมาณ 306,363 ล้านบาท และมีการรายจ่ายประมาณ 234,790 ล้านบาท การผลิตโดยรวมขององค์กรไม่แสวงหากำไร คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 0.8 ของ GDP อาจดูไม่มากนัก เปรียบเทียบกับองค์กรไม่แสวงหากำไรของประเทศอื่น ๆ อีก 11 ประเทศ ในช่วง 2540-2551 พบว่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ร้อยละ 0.9-6.6

ปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้การสะท้อนมูลค่าทางเศรษฐกิจขององค์กรไม่แสวงหากำไรในประเทศไทยทำได้ไม่ดีนัก อาจเป็นเพราะส่วนใหญ่เป็นกลุ่มองค์กรที่ดำเนินงานอยู่ในประเภทกิจกรรมขององค์กรสมาชิก ซึ่งประกอบด้วยองค์กรหลัก คือ องค์กรด้านศาสนา ซึ่งยังไม่มีการจัดเก็บข้อมูลทางการเงินอย่างเป็นระบบนัก

รวมถึงยังอาจขาดการบริหารจัดการทางการเงินที่สอดคล้องกับแนวทางในการบริหารที่เป็นสากล ทำให้การรายงานข้อมูลการดำเนินงานยังขาดประสิทธิภาพและไม่ครบถ้วน

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการ คือ (1) ศึกษารูปแบบและวิธีการปัจจุบันของการบริหารการเงินของวัดไทย (2) วิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยที่เป็นอยู่ (3) ศึกษารูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยตามหลักการบริหารการเงินที่พึงปฏิบัติตามหลักสากล และ (4) เสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัด เพื่อความโปร่งใสตรวจสอบได้ โดยมีขอบเขตการวิจัย เพื่อศึกษารูปแบบในการบริหารการเงินของวัดในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาโครงสร้างการบริหารการเงินขององค์กร การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป การตรวจสอบรายงานทางการเงินจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต การวางแผนการลงทุน การจัดการแหล่งรายได้ การบริหารจัดการรายจ่าย และการกำกับดูแลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัยพัฒนาจากทฤษฎีและแนวคิดที่ว่า วัดเป็นองค์กรมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย และมีลักษณะเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรประเภทให้บริการแก่ชุมชน และเป็นองค์กรที่ได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและเอกชน รวมถึงแหล่งที่มาของเงินหลักแหล่งหนึ่งมาจากเงินบริจาค การบริหารจัดการการเงินของวัดด้วยความโปร่งใสจึงเป็นที่จำเป็น การวางกรอบการบริหารการเงินให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวัด จะช่วยให้การกำกับดูแลแล้วมีกรอบแนวทางที่ชัดเจน ซึ่งการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเพื่อการบริหารจัดการที่ดีเป็นสิ่งที่ผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการบริหารวัดควรยึดถือเพื่อให้การดำเนินการของวัดสะท้อนความสามารถในการตรวจสอบ และสร้างความเชื่อมั่นของวัดจากสาธารณชนนำไปสู่ความยั่งยืนในการพัฒนาของวัดและพุทธศาสนาในระยะยาวได้

วิธีการศึกษาสำหรับการตอบคำถามการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กล่าวข้างต้นประกอบด้วย 1) การศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมแนวทางปฏิบัติในการบริหารการเงินของวัด ตามที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกำหนดไว้ ทั้งในรูปของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศต่าง ๆ (2) การวิเคราะห์ความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการการเงินของวัด เพื่อวางกรอบแนวทางในการพัฒนาให้การบริหารการเงินของวัดมีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ (3) การเก็บข้อมูลจากผู้ที่หน้าที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องทางด้านการเงินภายในวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส กรรมการวัด และไวยาวัจกรของวัดในประเทศไทย จำนวน 490 วัด วัดไม่น้อยกว่า 2 คน รวมเป็นจำนวนแบบสอบถามที่จัดเก็บได้ทั้งสิ้น 1,360 ชุด กระจายตัวอยู่ในภูมิภาค 5 ภาคทั่วประเทศ (4) การสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด 14 จังหวัด (5) การสัมภาษณ์และเยี่ยมวัดที่มีรูปแบบการบริหารจัดการทางการเงินที่ตีรูปแบบต่าง ๆ และ (6) การสนทนากลุ่มเฉพาะและการจัดการสัมมนาจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแลและมีบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษารูป ได้ดังนี้

1. วัดโดยส่วนมากยังไม่มีโครงสร้างในการบริหารการเงินของวัดไว้อย่างเป็นระบบ

2. การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีของวัดยังไม่มีหลักฐานเด่นชัดว่า วัดมีการดำเนินการได้อย่างถูกต้อง โดยแม้ว่าวัดจะมีการบันทึกรายรับ-รายจ่าย และจัดทำบัญชีเป็นประจำ แต่อาจเป็นบัญชีที่จัดทำขึ้นอย่างง่ายหรือตามความเข้าใจของผู้จัดทำเท่านั้น ยังไม่สอดคล้องกับหลักมาตรฐานบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป รวมถึงยังไม่มีตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตด้วย

3. การเผยแพร่ให้สาธารณะรับทราบข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด และยังขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบโดยหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัดอย่างเป็นระบบ

4. วัดยังไม่กระบวนกรตัดสินใจการลงทุนเพื่อใช้ประโยชน์จากศาสนสมบัติของวัดที่มีการจัดทำเขตจัดประโยชน์อย่างเป็นระบบ

5. ภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า มีเงินหมุนเวียนในรูปของรายได้และรายจ่ายของระบบวัดอยู่ประมาณ 100,000-120,000 ล้านบาทต่อปี ในขณะที่การจัดทำบัญชีและตรวจสอบยังไม่มีระบบที่ชัดเจนนัก

6. การบริหารจัดการทางการเงินของวัดควรยึดหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการที่ดี ในการบริหารจัดการ

7. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติยังขาดบทบาทในการกำหนดกรอบในการกำกับดูแลให้การบริหารจัดการทางการเงินของวัดสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

8. องค์ประกอบสำคัญของหลักธรรมาภิบาลที่สอดคล้องกับการดำเนินกิจการของวัด ได้แก่ ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม ความโปร่งใส หลักนิติธรรม และหลักคุณธรรม ในขณะที่ องค์ประกอบอย่างหลักความเสมอภาค หลักสนองตอบรับ และ หลักความคุ้มค่า อาจจะมีน้ำหนักไม่มากนักกับการบริหารจัดการของวัด

9. การศึกษาความสอดคล้องของกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่มีอยู่ พบว่า ยังมีกรอบในการกำกับดูแลที่ขาดแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ผู้บริหารวัดสามารถที่จะดำเนินการได้สอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล รวมถึงปัญหาอุปสรรคสำคัญของการบริหารจัดการทางการเงินให้สอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล คือ การขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดี และหลักการบริหารการเงินของผู้มีอำนาจหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการภายในวัด

การศึกษานี้มีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาแนวทางในการบริหารจัดการทางการเงินของวัดให้มีความสอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล ในฐานะวัดเป็นนิติบุคคลที่เป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร ดังนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรกำหนดให้วัดได้มีการจัดทำรายงานทางการเงินเป็นประจำทุกปี และนำส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นผู้รวบรวมและกำหนดให้มีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ

2. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรดำเนินการให้มีการออกกฎข้อบังคับที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดการได้มา องค์ประกอบ และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการวัดให้ชัดเจนและสะท้อนการมีส่วนร่วม และสามารถยึดหลักธรรมาภิบาลและการบริหารกิจการที่ดีในการบริหารจัดการวัดได้

3. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเร่งช่วยกันพัฒนาบุคลากรที่จะมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทางการเงินให้แก่วัดให้มีระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดอบรมไวยาวัจกร และกรรมการวัดอย่างสม่ำเสมอ และเพิ่มแรงจูงใจและมาตรการเพื่อกระตุ้นให้บุคลากรเหล่านั้นได้เข้ารับการอบรม เช่น การให้โล่ เกียรติบัตร หรือกำหนดมาตรการคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวให้สามารถที่จะสนองตอบความต้องการในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลได้

4. ประชาชน และชุมชนในฐานะพุทธศาสนิกชนควรต้องมีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการวัดมากขึ้น การกระตุ้นให้มีจิตอาสาทำงานเพื่อชุมชนและสังคมต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น

(ก)
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	
สารบัญ	ก
สารบัญตาราง	ค
สารบัญภาพ	จ
บทที่ 1 บทนำ	
1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
3. ขอบเขตของโครงการวิจัย	4
4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
5. แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย	6
6. ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ	6
7. องค์กรประกอบของรายงานวิจัย	6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	
1. หลักการบริหารการเงิน	8
2. รูปแบบของวัด	12
3. การบริหารและปกครองสงฆ์	14
4. องค์กรปกครองคณะสงฆ์	23
5. การกำกับดูแลวัดในประเทศไทย	27
6. การบริหารวัดในประเทศไทย	33
7. หลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีและหลักธรรมาภิบาล	45
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	47
1. ทฤษฎีและกรอบแนวคิดของโครงการวิจัย	47
2. สมมติฐานของการวิจัย	49
3. ระเบียบวิธีการวิจัย วิธีการดำเนินการวิจัย และขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย	50
บทที่ 4 ความสอดคล้องของการกำกับดูแลการเงินของวัดกับหลักธรรมาภิบาล	54
1. พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบที่เกี่ยวข้อง การบริหารการเงินของวัด	54
2. การวิเคราะห์ความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับ	62

	หน้า
บทที่ 5 ผลการศึกษา	69
1. ผลการศึกษาตามวิธีการศึกษา	69
2. การอภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา	93
บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ	99
1. บทสรุป	99
2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	103
3. ข้อจำกัดในการศึกษาและข้อเสนอแนะสำหรับงานศึกษาต่อไป	103
บรรณานุกรม	105
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเจ้าอาวาส กรรมการวัด หรือไวยาวัจกร	ภาคผนวก-2
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด	ภาคผนวก-8
ภาคผนวก ค ร่างจดหมายขอข้อมูลประกอบการวิจัย	ภาคผนวก-13
ภาคผนวก ง รายละเอียดการจัดประชุมกลุ่มเฉพาะ	ภาคผนวก-14

(ค)

สารบัญตาราง

		หน้า	
ตารางที่	1.1	จำนวนองค์กรไม่แสวงหากำไร	2
ตารางที่	1.2	องค์กรไม่แสวงหากำไรจำแนกตามมาตรฐานอุตสาหกรรมสากลฉบับปรับปรุงครั้งที่ 4 (ISIC Rev. 4)	3
ตารางที่	1.3	รายละเอียดวัดในประเทศไทย	5
ตารางที่	2.1	เปรียบเทียบบัญชีการเงินระหว่างองค์การแสวงหากำไรและองค์กรไม่แสวงหากำไร	11
ตารางที่	2.2	จำนวนวัดพัฒนาที่ผ่านเกณฑ์การพัฒนาตามมาตรฐานของ สพศ.	31
ตารางที่	2.3	จำนวนวัดที่มีฐานข้อมูลศาสนสมบัติของวัด และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัดครบถ้วน (วัด)	31
ตารางที่	2.4	จำนวนวัดที่มีการรายงานทางการเงินตามมาตรฐานที่กำหนด (วัด)	31
ตารางที่	2.5	จำนวนวัดที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นมาตรฐานสำหรับวัด	32
ตารางที่	2.6	ร้อยละของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	32
ตารางที่	2.7	ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของผู้สอบธรรมศึกษาที่สอบผ่านธรรมสนามหลวง	33
ตารางที่	4.1	พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัด	60
ตารางที่	4.2	ความสอดคล้องของการกำกับดูแลการบริหารจัดการทางการเงินของวัดในประเทศไทยตามหลักธรรมาภิบาล	64
ตารางที่	5.1	คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	71
ตารางที่	5.2	การแต่งตั้ง การคัดเลือก ไวยาวัจกร และคณะกรรมการวัด	72
ตารางที่	5.3	การจัดทำบัญชีอสังหาริมทรัพย์	73
ตารางที่	5.4	การเก็บรักษาเอกสารสิทธิ	74
ตารางที่	5.5	การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์	74
ตารางที่	5.6	การจัดทำบัญชีการเงินเป็นประจำ	75
ตารางที่	5.7	การรับ-การจ่ายเงินของวัด	76
ตารางที่	5.8	การเก็บรักษาเงิน	76
ตารางที่	5.9	การจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์	78

		หน้า
ตารางที่	5.10 การดูแลศาสนสมบัติวัด	78
ตารางที่	5.11 รายรับของวัด	79
ตารางที่	5.12 รายจ่ายของวัด	80
ตารางที่	5.13 รายรับและรายจ่ายของวัด	80
ตารางที่	5.14 บทบาทของพระสงฆ์	81
ตารางที่	5.15 สาเหตุหลักที่พุทธศาสนิกชนเห็นห่างวัด	82
ตารางที่	5.16 สาเหตุของปัญหาการบริหารการเงินของวัด	84
ตารางที่	5.17 การบริหารจัดการวัดของไทยควรมีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลหรือ การบริหารจัดการที่ดี (เรียงลำดับจากมากไปน้อย)	85
ตารางที่	5.18 ความสำคัญต่อการจัดกระบวนการในการจัดการทางการเงินให้สอดคล้องกับ หลักธรรมาภิบาลมากที่สุด เรียงลำดับจากมากไปน้อย	86
ตารางที่	5.19 ระดับความคิดเห็นต่อความจำเป็นในการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการบริหาร จัดการทางการเงินของวัดให้บุคคลภายนอกได้รับทราบ	88
ตารางที่	5.20 ระดับความคิดเห็นต่อการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการทางการเงิน ของวัดให้บุคคลภายนอกสามารถรับทราบในปัจจุบัน	89

(จ)

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 1	ความสัมพันธ์ระหว่างรายงานทางการเงินและกิจกรรมหลักทางการเงินของ องค์การ	9
ภาพที่ 2	การปกครองคณะสงฆ์สมัชชฺ์โซทัย	15
ภาพที่ 3	ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในสมัชชฺ์โซทัย	16
ภาพที่ 4	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัชชฺ์อยุธยา	17
ภาพที่ 5	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3	19
ภาพที่ 6	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 (ร.ศ. 121)	20
ภาพที่ 7	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484	22
ภาพที่ 8	แผนผังโครงสร้างองค์กรคณะสงฆ์ปัจจุบัน	23
ภาพที่ 9	โครงสร้างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	30
ภาพที่ 10	กรอบแนวคิดในการศึกษา	49

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

วัดไทยในพระพุทธศาสนามีฐานะเป็นนิติบุคคล¹ มีสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และถือว่าเป็นองค์กรทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญทางด้านสังคมของไทย นับแต่อดีตบ้าน วัด โรงเรียน (หรือที่มักเรียกกันโดยย่อว่า “บวร”) มีความเชื่อมโยงกัน วัดมีความสำคัญกับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตเป็นเวลายาวนาน ความผูกพันกับวัดเกี่ยวข้องกับบุคคล ชุมชน และสังคมมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่ช่วงวัยแรกและช่วงสุดท้ายของชีวิต กิจกรรมภายในวัดมีความหลากหลาย ตั้งแต่เพียงเป็นสถานที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ เป็นสถานที่ให้พุทธศาสนิกชนเข้ามามีการทำบุญและประกอบศาสนกิจต่าง ๆ จนถึงการเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งนันทนาการ ศูนย์กลางการเรียนรู้ การพัฒนา การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน กิจกรรมที่มีการดำเนินการในวัดมีความหลากหลาย ได้แก่ การทำบุญ ทำทาน ในรูปแบบต่าง ๆ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา งานศพ งานบวช งานแต่งงาน งานวันเกิด ฯลฯ การเช่าหาวัตถุมงคล การจัดงานนันทนาการในรูปแบบต่าง ๆ (งานวัด) เป็นต้น โดยวัดจะมีความผูกพันกับคนในชุมชนและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจพุทธศาสนิกชน และมีส่วนช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนใกล้เคียงอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการทำพิธีกรรมทางศาสนา การศึกษาเล่าเรียน รวมถึงการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับประชาชนในชุมชน พุทธศาสนิกชนก็มีส่วนช่วยในการทำนุบำรุงวัดด้วยการบริจาคทั้งในรูปแบบที่เป็นเงิน สิ่งของ และเวลาในการทำงานอาสาต่าง ๆ ร่วมกับวัด โดยที่กิจกรรมที่เกิดขึ้นเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับการได้มาและการใช้ไปของเงินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ

เมื่อพิจารณาความสำคัญทางเศรษฐกิจ วัดเป็นองค์กรทางศาสนาที่ถือเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรที่มีใช้ระบบตลาด หรือตามระบบบัญชีประชาชาติ ค.ศ. 1993 เรียกว่า สถาบันไม่แสวงหากำไรให้บริการครัวเรือน (Non-Profit Institution Serving Households: NPISHs) หมายถึง “องค์กรที่ดำเนินงานโดยไม่หวังผลกำไร โดยผลิตสินค้าและบริการให้กับประชาชนหรือสังคมโดยไม่คิดราคาหรือแบบให้เปล่า หรือ

¹ เดิมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๗๒ (๒) บัญญัติให้วัดวาอารามเป็นนิติบุคคล และพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๓๑ กำหนดประเภทของวัดไว้ ๒ ประเภท คือ วัดที่ได้รับ พระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ ผู้มีอำนาจกระทำแทนวัดทั้งสองประเภทนี้ พระราชบัญญัติดังกล่าว กำหนดไว้ในมาตรา ๓๖ ว่า ให้เจ้าอาวาส เป็นผู้ทำการแทน ปัจจุบันการแต่งตั้ง เจ้าอาวาส มีกฎหมายตราสามคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖) ข้อที่ ๒๓ กำหนดข้อระเบียบวิธีปฏิบัติไว้ และปัจจุบันนี้ มีกฎหมายตราสามคมฉบับที่ ๖ (พ.ศ.๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้ง ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ในกรณีไม่มีเจ้าอาวาส หรือเจ้าอาวาส ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้

ต่อมามีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ให้ยกเลิกบทบัญญัติในมาตรา ๗๒ (๒) เดิมศาลฎีกาได้มีคำพิพากษา ฎีกาที่ ๗๔๙๐/๒๕๔๒ ระหว่างวัดโนนสูง และนายสมร บุญคน กับพวก จำเลย ว่า วัดที่ได้รับอนุญาต ให้สร้างเป็นวัดได้ แต่ยังไม่ดำเนินการ จัดตั้งเป็นวัด เป็นเพียงสำนักสงฆ์ ไม่มีอำนาจฟ้องคดี จึงถือว่ายังไม่เป็นนิติบุคคล

จำหน่ายในราคาที่ไม่คุ้มทุนหรือในราคาที่ไม่มียieldสำคัญทางเศรษฐกิจ ในที่นี้ ครอบคลุมองค์กรประเภทมูลนิธิ สมาคม องค์กรทางศาสนา และพรรคการเมือง เป็นต้น” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553, หน้า 4)

องค์กรไม่แสวงหากำไรในประเทศไทย ตามฐานข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2549 มีจำนวนทั้งสิ้น 65,457 แห่ง จำแนกออกเป็น 7 ประเภท คือ บริการสังคมสงเคราะห์ สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ สมาคมการค้า หอการค้า สมาคมนายจ้าง สหภาพแรงงาน องค์กรศาสนา พรรคการเมือง และ องค์กรเอกชนต่างประเทศ โดยมีสัดส่วนขององค์กรศาสนาสูงสุด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 63.2 ของจำนวน องค์กรไม่แสวงหากำไรทั้งหมด เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2544 ร้อยละ 1.8 (ตารางที่ 1.1)

ตารางที่ 1.1 จำนวนองค์กรไม่แสวงหากำไร

ประเภทองค์กร	จำนวนองค์กร (แห่ง)		สัดส่วนองค์กร (ร้อยละ)	
รวมทั้งสิ้น	55,805	65,457	100.0	100.0
1. บริการสังคมสงเคราะห์	15,761	16,768	28.2	25.6
2. สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์	3,411	3,762	6.1	5.8
3. สมาคมการค้า หอการค้า	758	1,051	1.4	1.6
4. สมาคมนายจ้าง สหภาพแรงงาน	1,537	2,374	2.8	3.6
5. องค์กรศาสนา	34,254	41,371	61.4	63.2
6. พรรคการเมือง	32	42	0.1	0.1
7. องค์กรเอกชนต่างประเทศ	52	89	0.1	0.1

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2553, หน้า 17)

นอกจากนั้น ตามกรอบแนวคิดและนิยามในการจัดทำบัญชีประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดขอบเขตของข้อมูลจากฐานการสำรวจองค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไรของสำนักงานสถิติแห่งชาติดังตารางที่ 1.1 ข้างต้น ซึ่งเป็นองค์กรประเภทมูลนิธิและสมาคมต่างๆ หรือเรียกว่าองค์กรไม่แสวงหากำไรที่มีใช้ระบบตลาด (Non-Market NPIs) และเพิ่มเติมจำนวนองค์กรไม่แสวงหากำไรอีก 5,336 แห่ง จำแนกเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรที่มีใช้ระบบตลาด คือ องค์กรสาธารณประโยชน์ จำนวน 2,183 แห่ง และองค์กรสวัสดิการชุมชน จำนวน 2,305 แห่ง รวมทั้งโรงเรียนเอกชน มหาวิทยาลัยเอกชน และโรงพยาบาลเอกชน ทำให้มีองค์กรไม่แสวงหากำไรที่เป็นกรอบสำหรับการจัดทำบัญชีองค์กรไม่แสวงหากำไรของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรวมทั้งสิ้นจำนวน 70,792 แห่ง ในปี พ.ศ. 2549 หากจำแนกตามการจัดประเภทมาตรฐานอุตสาหกรรมสากลฉบับปรับปรุงครั้งที่ 4 หรือ ISIC Rev.4 ซึ่งมีการแบ่งประเภทมาตรฐานอุตสาหกรรมสากล 4 สาขาการผลิต คือ การศึกษา กิจกรรมด้านสุขภาพ กิจกรรมสังคมสงเคราะห์ และกิจกรรมองค์กรสมาชิก (รวมองค์กรศาสนา) ซึ่งกลุ่มกิจกรรมองค์กรสมาชิกมีสัดส่วนถึงร้อยละ 70.1 ขององค์กรไม่แสวงหากำไร ซึ่งในจำนวนนี้จัดเป็นองค์กร

ศาสนาถึงร้อยละ 21.1 ขององค์กรไม่แสวงหากำไรทั้งหมด รองลงมาคือกลุ่มองค์กรด้านกิจกรรมสังคม
สงเคราะห์ สัดส่วนร้อยละ 28.7 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553)
รายละเอียดแสดงดังตารางที่ 1.2

ตารางที่ 1.2 องค์กรไม่แสวงหากำไรจำแนกตามมาตรฐานอุตสาหกรรมสากลฉบับปรับปรุงครั้งที่ 4 (ISIC Rev. 4)

รหัส ISIC Rev.4	สาขาการผลิต (หมวดย่อย)	จำนวน (แห่ง)	สัดส่วน (ร้อยละ)
	รวมทั้งสิ้น	70,792	100.00
84	การศึกษา	829	1.20
86	กิจกรรมด้านสุขภาพ	19	0.03
88	กิจกรรมสังคมสงเคราะห์	20,328	28.7
84	การศึกษา	829	1.2
86	กิจกรรมด้านสุขภาพ	19	0.03
88	กิจกรรมสังคมสงเคราะห์	20,328	28.7
94	กิจกรรมขององค์กรสมาชิก	49,616	70.1
941	สมาคมนายจ้าง สมาคมวิชาชีพ	2,643	3.7
942	สหภาพแรงงาน	2,170	3.1
949	องค์กรสมาชิกอื่น ๆ	44,803	63.3
	- องค์กรศาสนา	14,968	21.1
	- พรรคการเมือง	44	0.06
	- องค์กรสมาชิกอื่น ๆ ที่ไม่สามารถระบุได้ เช่น ฅาปนกิจสงเคราะห์ มูลนิธิสนับสนุนด้านการศึกษา เป็นต้น	29,791	42.1

ข้อมูลจากการจัดทำบัญชีของกรไม่แสวงหากำไรของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2553) พบว่า รายรับของกรไม่แสวงหากำไรรวมทั้งหมดในปี 2551 มีจำนวนประมาณ 306,363 ล้านบาท และมีการรายจ่ายประมาณ 234,790 ล้านบาท การผลิตโดยรวมของกรไม่แสวงหากำไร คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 0.8 ของรายได้ประชาชาติ ซึ่งไม่สูงมากนัก แต่เมื่อเปรียบเทียบกับกรไม่แสวงหากำไรของประเทศอื่น ๆ อีก 11 ประเทศ ได้แก่ แคนาดา อิสราเอล โมซัมบิก อเมริกา เบลเยียม ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส นิวซีแลนด์ นอร์เวย์ สาธารณรัฐเชค ในช่วง 2540-2551 พบว่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ร้อยละ 0.9-6.6 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553: 29)

ปัจจัยหนึ่งที่มูลค่าทางเศรษฐกิจของกรไม่แสวงหากำไรหรือการผลิตโดยรวมของกรไม่แสวงหากำไรค่อนข้างต่ำโดยเปรียบเทียบ ส่วนหนึ่งมาจากกรไม่แสวงหากำไรในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มกรที่ดำเนินงานอยู่ในประเภทกิจกรรมของกรสมาชิก ซึ่งประกอบด้วยกรหลัก คือ องค์กร

ด้านศาสนา และสมาคม สโมสรต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นองค์กรขนาดเล็ก มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่มากนัก และบางส่วนดำเนินงานโดยอาสาสมัคร กอปรกับการขาดข้อมูลทางการเงินที่ยังไม่มีหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบรวบรวมหรือจัดเก็บข้อมูลทางการเงินขององค์กรไม่แสวงหากำไรอย่างเป็นระบบ ทำให้การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสะท้อนมูลค่าทางเศรษฐกิจอาจทำได้ไม่ถี่นัก โดยเฉพาะยิ่งข้อมูลทางการเงินของวัดซึ่งเป็นองค์กรศาสนามีฐานะเป็นนิติบุคคล ปัจจุบันมีวัดที่มีพระภิกษุสงฆ์รวมทั้งสิ้น จำนวน 37,075 วัด (ตารางที่ 1.3) แต่การจัดเก็บข้อมูลทางการเงินของวัดยังทำได้ไม่ถี่นัก เนื่องจากหน่วยงานที่ควรจะมีบทบาทในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางการเงินโดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ยังไม่สามารถที่จะดำเนินการให้วัดนำส่งรายงานทางการเงินตามมาตรฐานทางบัญชีที่กำหนดให้แก่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อทำการรวบรวมเป็นข้อมูลสำหรับการรายงานผลในภาพรวมได้เท่าที่ควร²

จากความสำคัญของวัดดังกล่าวข้างต้น จึงมีความจำเป็นที่วัด ซึ่งเป็นองค์กรศาสนาและในฐานะนิติบุคคลจะต้องยึดหลักการบริหารจัดการที่ดี หรือหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการตรวจสอบได้ (Accountability) รวมถึงมีการจัดทำรายงานทางการเงินที่ถูกต้อง เปิดเผยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับรู้และตรวจสอบ จึงเป็นประเด็นที่ต้องศึกษาถึงการบริหารการเงินของของวัดไทยว่า มีรูปแบบ วิธีการ และกระบวนการอย่างไร มีการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ และมีทางเลือกการลงทุนในทรัพยากรต่าง ๆ ของวัดอย่างไร โดยหากจะพิจารณาให้ดีแล้ว การบริหารการเงินที่ดีย่อมมีส่วนทำให้วัดมีความโปร่งใสในการบริหารการเงิน สร้างความมั่นคงให้แก่วัดทั้งทางด้านการเงิน และทางด้านน่าเชื่อถือและเชื่อมั่นในการเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญต่อการเป็นศูนย์กลางจิตใจของคนในชุมชน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย

- 2.1 ศึกษารูปแบบและวิธีการปัจจุบันของการบริหารการเงินของวัดไทย
- 2.2 วิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยที่เป็นอยู่
- 2.3 ศึกษารูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยตามหลักการบริหารการเงินที่พึงปฏิบัติตามหลักสากล
- 2.4 เสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัด เพื่อความโปร่งใสตรวจสอบได้

² จากข้อมูลตัวชี้วัด (KPI) ตามคำรับรองการปฏิบัติราชการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2554 พบว่ามีกรรายงานข้อมูลวัดที่มีการรายงานทางการเงินตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งหมายถึง การดำเนินการของวัดที่ได้มีการรายงานทางการเงินตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดและส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดจำนวนเพียง 1,321 วัด ในปีงบประมาณ 2552 (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554: 1-12)

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

ปัจจุบันวัดในประเทศไทย มีจำนวน 37,075 วัด แบ่งออกเป็น วัดในมหานิกาย ธรรมยุต จินนิกาย และอนัมนิกาย รายละเอียดตามตารางที่ 1.3 การศึกษานี้กำหนดขอบเขตในการศึกษาเฉพาะวัดไทย ในพุทธศาสนา เฉพาะมหานิกาย และธรรมยุต ไม่รวมวัดจिनนิกาย อนัมนิกาย และวัดในศาสนาอื่น โดย การศึกษาจะครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทางการเงินของวัดไทย ดังต่อไปนี้

- 3.1 การศึกษาการบริหารการเงินที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของวัดไทย ครอบคลุมประเด็นได้แก่
  - 3.1.1 การศึกษาโครงสร้างการบริหารการเงินขององค์กร
  - 3.1.2 การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป
  - 3.1.3 การตรวจสอบรายงานทางการเงินจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต
  - 3.1.4 การวางแผนการลงทุน
  - 3.1.5 การจัดการแหล่งรายได้
  - 3.1.6 การบริหารจัดการรายจ่าย
  - 3.1.7 การกำกับดูแลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
  - 3.1.8 ประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 3.2 ศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมแนวทางปฏิบัติในการบริหารการเงินของวัด ตามที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกำหนดไว้ ทั้งในรูปแบบของ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ ต่าง ๆ
- 3.3 วิเคราะห์ความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการการเงินของวัด เพื่อวางกรอบแนวทางในการพัฒนาให้การบริหารการเงินของวัดมีความโปร่งใส และตรวจสอบได้
- 3.4 การศึกษาใช้วิธีการศึกษาโดยทำการสำรวจวัดทั่วประเทศ แบ่งเป็น 5 ภาค ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยคัดเลือกวัดในแต่ละพื้นที่ให้กระจายตัวในจังหวัดต่าง ๆ ของแต่ละภาค รวมจำนวน 490 วัด และสัมภาษณ์เจ้าอาวาส กรรมการวัด หรือผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ วัดละอย่างน้อย 2 คน รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลรวม 1,306 คน เพื่อศึกษาสถานการณ์การบริหารจัดการทางการเงินของวัดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และทำการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ถึงปัญหาของการบริหารจัดการทางการเงินของวัด และความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการทางการเงินของวัดให้สอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล และสัมภาษณ์วัดที่มีรูปแบบการบริหารจัดการทางการเงินในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการบริหารการเงินของวัดไทย

ตารางที่ 1.3 รายละเอียดวัดในประเทศไทย

วัดมีพระสงฆ์ทั่วประเทศ	37,075	วัด
------------------------	--------	-----

มหานิกาย	34,379	วัด		
ธรรมยุต	2,666	วัด		
จินิกาย	14	วัด		
อนัมนิกาย	16	วัด		
พระอารามหลวง			290	วัด
มหานิกาย	232	วัด		
ธรรมยุต	58	วัด		
วัดราษฎร์			36,785	วัด
มหานิกาย	34,147	วัด		
ธรรมยุต	2,608	วัด		
จินิกาย	14	วัด		
อนัมนิกาย	16	วัด		
วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา			22,084	วัด
วัดที่ไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา			14,991	วัด
วัดร้าง			5,924	วัด

ที่มา : กองพุทธศาสนสถาน, สำนักงานศาสนสมบัติ

ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2553

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาจะทำให้สังคมได้เห็นสถานะการบริหารจัดการทางการเงินของวัดตามสภาพที่เป็นอยู่ เพื่อให้ผู้กำกับดูแลได้มีข้อมูลรองรับการวางกรอบการกำกับดูแลที่จะช่วยให้วัดดำเนินการตามกรอบธรรมาภิบาล เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่วัด และสามารถรักษาบทบาทในการเป็นแหล่งยึดถือทางจิตใจให้แก่บุคคล ชุมชน และสังคมโดยรวมได้

การศึกษานี้จะช่วยให้ข้อเสนอแนะต่อการวางรูปแบบในการบริหารการเงินของวัดให้สอดคล้องกับหลักการบริหารการเงินตามมาตรฐานสำหรับองค์กรไม่แสวงหากำไร และจะได้มีการเผยแพร่ผลการศึกษาให้หน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการกำกับดูแลวัดไทยได้นำไปใช้ประโยชน์ รวมถึงเผยแพร่ในเชิงวิชาการผ่านการสัมมนาทางวิชาการ และการตีพิมพ์บทความในวารสารวิชาการในระดับชาติต่อไป

5. แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

การจัดสัมมนา และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (focus group) จะช่วยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อกำหนดกรอบแนวทางในการบริหารการเงินของวัดที่เหมาะสม และ

วางกรอบในการกำหนดแนวทางในการกำกับดูแลให้วัดดำเนินการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล เพื่อสร้างความปลอดภัยและเป็นองค์กรที่มีความน่าเชื่อถือได้

ผลการวิจัยจะได้ถูกนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการเขียนบทความทางวิชาการ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว

6. ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาจะเป็นรากฐานสำคัญต่อการศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจวัด ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่วัดในฐานะที่เป็นองค์กรที่มีบทบาทต่อสังคมอย่างสูง การที่วัดจะมีระบบการบริหารการเงินที่มีความน่าเชื่อถือ สามารถติดตามตรวจสอบได้ จะช่วยเสริมการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการวัด และเป็นฐานที่จะเสริมความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนาต่อไป

7. องค์ประกอบของรายงานวิจัย

การศึกษานี้จะแบ่งออกเป็น 6 บท ประกอบด้วย

บทที่ 1 บทนำ นำเสนอความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตของการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานศึกษา

บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม นำเสนอทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทางการเงิน รูปแบบของวัด การบริหารและปกครองสงฆ์ องค์กรปกครองคณะสงฆ์ การกำกับดูแลวัดในประเทศไทย การบริหารวัดในประเทศไทย และหลักการบริหารจัดการที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย นำเสนอวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

บทที่ 4 ความสอดคล้องของการกำกับดูแลการเงินของวัดกับหลักธรรมาภิบาล นำเสนอการวิเคราะห์กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่เป็นกรอบในการกำกับดูแลการจัดการทางการเงินของวัดไทยถึงความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล เพื่อสะท้อนให้เห็นว่ากฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่มีอยู่นั้นจะสามารถเป็นกรอบสำหรับให้วัดดำเนินการสอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการที่ดีได้

บทที่ 5 ผลการศึกษา นำเสนอผลการสำรวจจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยจะนำเสนอประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ นำเสนอบทสรุปของการศึกษา และข้อเสนอแนะจากการศึกษา ซึ่งจะแบ่งเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาทบทวนวรรณกรรมในส่วนนี้จะได้นำเสนอการศึกษาเอกสารต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักการบริหารการเงิน รูปแบบของวัด โครงสร้างการกำกับดูแลวัดในประเทศ กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลวัดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินของวัด แหล่งรายได้ และรายจ่ายของวัดรวมถึงการทบทวนหลักการบริหารจัดการที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทางการเงินของวัดในประเทศไทยว่ามีความสอดคล้อง และสามารถสร้างการบริหารจัดการที่ดีให้แก่วัดอย่างมีเหมาะสมหรือไม่ โดยประเด็นในการทบทวนวรรณกรรมในบทนี้จะครอบคลุมหัวข้อ ได้แก่ หลักการบริหารการเงิน รูปแบบของวัด การบริหารปกครอง คณะสงฆ์ องค์การปกครองคณะสงฆ์ การกำกับดูแลวัดในประเทศไทย ระเบียบ กรรมการศาสนาได้ออกระเบียบเกี่ยวกับการให้คำแนะนำและวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินวัด และหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล

1. หลักการบริหารการเงิน

การบริหารการเงิน (Financial Management) เป็นการจัดการทางการเงินขององค์กรที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการได้มาและใช้ไปของเงิน โดยทั่วไปแล้ว การบริหารการเงินเป็นหลักที่องค์กรทุกประเภทควรต้องมีการดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการบริหารการเงินที่ถูกต้อง เพื่อให้บรรลุต่อเป้าหมายในการบริหารการเงินได้ โดยทั่วไปแล้ว องค์กรธุรกิจจะมีเป้าหมายหลักในการสร้างความมั่งคั่งให้แก่เจ้าของกิจการ (Stockholders' Wealth Maximization) แต่ทั้งนี้การคำนึงถึงประโยชน์ของเจ้าของกิจการเพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น(Stakeholders) อาจทำให้เกิดความเสี่ยงและไม่สามารถดำรงความยั่งยืนของกิจการได้ ดังนั้น องค์กรทุกประเภทต้องยึดหลักการบริหารกิจการที่ดี ดำเนินกิจการและการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล โดยมีการคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ครบถ้วน และตอบสนองต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเหมาะสม เพื่อลดความเสี่ยงในการดำเนินงาน และนำไปสู่ความยั่งยืนในการบริหารองค์กรได้

การบริหารการเงินจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมลงทุน กิจกรรมจัดหาเงิน และกิจกรรมดำเนินงาน

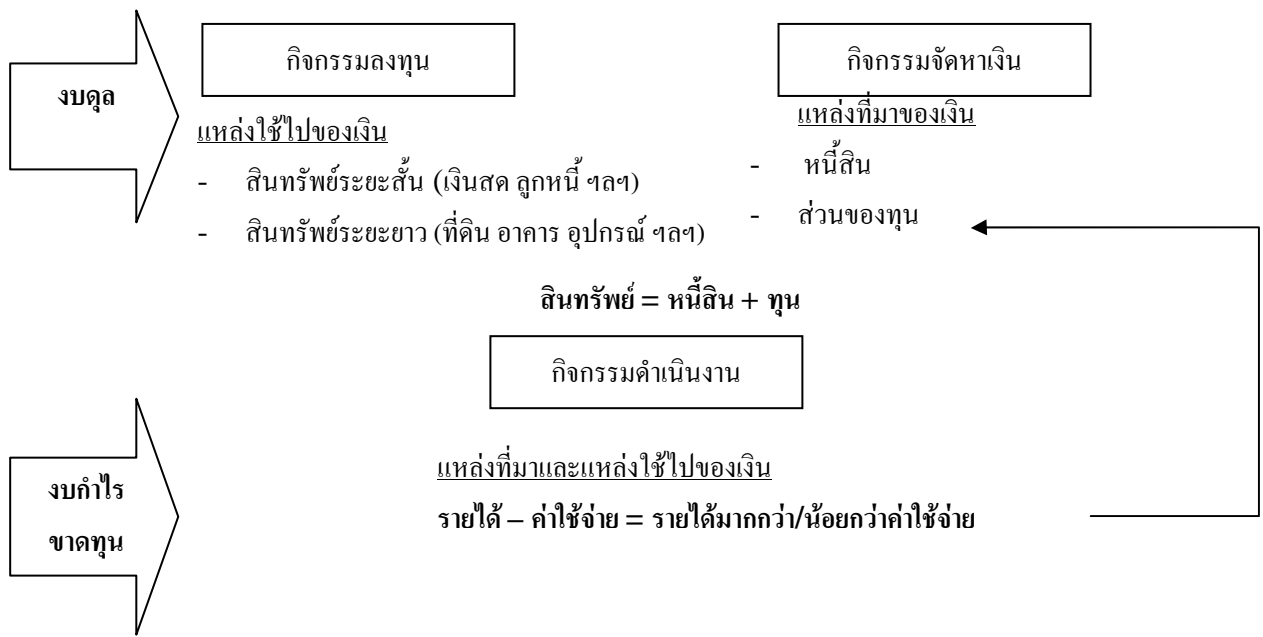
กิจกรรมลงทุน หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาสินทรัพย์ทั้งระยะสั้นและระยะยาวเพื่อใช้ในการประกอบกิจการขององค์กร

กิจกรรมจัดหาเงิน หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อใช้ในการจัดหาสินทรัพย์ตามกิจกรรมลงทุน และดำเนินงาน แหล่งที่มาของเงินโดยทั่วไปในองค์กรธุรกิจ อาจมาจากการกู้ยืม หรือส่วนของทุน (เจ้าของ) แต่สำหรับกิจการวัด กิจกรรมจัดหาเงิน โดยหลักมาจากเงินสนับสนุนจากภาครัฐ และเงินบริจาค ดังนั้น รูปแบบของแหล่งที่มาของเงินมีความแตกต่างกับองค์กรธุรกิจ

กิจกรรมดำเนินงาน หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการหารายได้ และการควบคุมค่าใช้จ่ายขององค์กร โดยผลต่างระหว่างรายได้และค่าใช้จ่ายจะเป็นส่วนเพิ่มให้ทุนของกิจการมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

การบริหารการเงินเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในแต่ละกิจกรรมดังกล่าว ตัวอย่างเช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมลงทุนจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนในสินทรัพย์ประเภทต่างๆ ระดับการลงทุนควรมากน้อยเพียงใด เพื่อให้ได้รับผลตอบแทนสร้างความยั่งยืนให้กับองค์กร ในขณะที่กิจกรรมจัดหาเงินเกี่ยวข้องกับการจัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อการลงทุนและดำเนินงานของกิจการควรมาจากแหล่งใด ที่จะส่งผลต่อความยั่งยืนขององค์กร และกิจกรรมดำเนินงานเกี่ยวข้องกับการจัดหารายได้และควบคุมค่าใช้จ่ายให้มีประสิทธิภาพของกิจการ เพื่อให้มีรายได้มากกว่าค่าใช้จ่าย เสริมความเข้มแข็งทางการเงินขององค์กรต่อไป

พื้นฐานหลักในการบริหารการเงินที่สำคัญ คือ การมีข้อมูลเพื่อวิเคราะห์การดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆ ขององค์กร การจดบันทึกรายการต่างๆ ทางการเงินที่เกิดขึ้น และจัดทำบัญชีที่ถูกต้องและได้มาตรฐานจะช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถมองเห็นสถานะทางการเงินที่แท้จริงขององค์กร แสดงความโปร่งใส และเสริมการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ การจัดทำรายงานทางการเงินจึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะต้องมีการดำเนินการอย่างจริงจัง เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นหลักในการบริหารการเงินเพื่อสร้างความสมดุลและยั่งยืนให้แก่องค์กร ความสัมพันธ์ของกิจการหลักทางการเงินขององค์กรและรายงานทางการเงินแสดงได้ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของกิจกรรมหลักทางการเงินขององค์กรและรายงานทางการเงิน

การบริหารการเงินขององค์กรโดยเฉพาะองค์กรธุรกิจมีการกล่าวถึงและศึกษากันอย่างมาก ตัวอย่างตำราที่มีใช้ในการศึกษาการบริหารการเงิน ได้แก่ Brigham and Gapenski, 2005; Damodaran, 2002 และ 2004; Mcnamara, 2008; Pinches, 2004 โดยหลักการทั่วไป การบริหารการเงินจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่ครอบคลุมกิจกรรมหลักทั้ง 3 กิจกรรมดังกล่าวข้างต้น ได้แก่ การตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนในสินทรัพย์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว รวมถึงการใช้ทรัพย์สินเพื่อการสร้างรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดหาแหล่งเงินทุนที่สอดคล้องกับการลงทุนในสินทรัพย์ การบริหารรายได้และการควบคุมค่าใช้จ่าย โดยการบริหารในกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรมนี้ ผู้บริหารต้องเน้นให้มีการบริหารยึดตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าของกิจการได้รับการดูแลให้ได้รับผลตอบแทนสูงสุด

หลักในการบริหารการเงินอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล จะต้องเน้นถึง

- 1) การมีการรายงานข้อมูลทางการเงินที่ได้มาตรฐานตามหลักการบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป เพื่อให้เจ้าของกิจการ นักลงทุน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นสามารถเข้าใจและทราบถึงผลการดำเนินงานของกิจการได้
- 2) การวางแผนการลงทุนในสินทรัพย์ ที่ต้องเน้นความคุ้มค่าของการจัดหาสินทรัพย์ โดยเฉพาะสินทรัพย์ระยะยาวตามหลักงบประมาณการจ่ายทุน (Capital budgeting) และการบริหารสินทรัพย์ระยะสั้น ที่มีให้เกิดต้นทุนค่าเสียโอกาสและถือครองสินทรัพย์ที่

มีผลตอบแทนต่ำมากจนเกินไป ตามหลักการบริหารจัดการทุนหมุนเวียน (Working Capital Management)

- 3) การจัดหาแหล่งเงินทุน ที่ต้องตัดสินใจแหล่งที่มาของเงินซึ่งมีต้นทุนทางการเงินที่แตกต่างกัน จึงต้องบริหารจัดการให้สอดคล้องกับต้นทุนเงินทุนของกิจการ เป็นการตัดสินใจตามการวางโครงสร้างของเงินทุน (Capital Structure Decision)
- 4) การบริหารรายได้ที่เกี่ยวข้องการเติบโตของกิจการอย่างต่อเนื่อง ควรต้องมีวิเคราะห์การเติบโตว่าอยู่ในระดับที่เหมาะสมหรือไม่ (Growth Analysis) และการควบคุมค่าใช้จ่าย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้จ่ายเงินและนำไปสู่ผลกำไรที่เพิ่มสูงขึ้น (Cost Management)

นอกจากนั้น การบริหารการเงินยังต้องคำนึงการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้สามารถทราบถึงทิศทางการลงทุนและการดำเนินงานในอนาคตได้ รวมถึงการเตรียมรับมือสำหรับความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นทำให้การดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผน ดังนั้น การบริหารความเสี่ยงจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญสำหรับการบริหารการเงินขององค์กร

การบริหารการเงินขององค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรเพื่อแสวงหากำไรอย่างองค์กรธุรกิจ หรือองค์กรเพื่อไม่แสวงหากำไรอย่างวัด มูลนิธิ หรือองค์กรการกุศลต่าง ๆ มีหลักการบริหารการเงินไม่แตกต่างกัน แต่ความแตกต่างจะอยู่ที่รูปแบบของสินทรัพย์ที่ลงทุน แหล่งที่มาของเงินทุน และแหล่งที่มาของรายได้และค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดเป้าหมายในการบริหารจัดการทางด้านเงินที่ย่อมต้องแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงระหว่างองค์กรที่แสวงหากำไรอย่างองค์กรธุรกิจ และองค์กรไม่แสวงหากำไรอย่างวัด หรือมูลนิธิ ดังนั้น การกำหนดเป้าหมายของการบริหารการเงินให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์กรจึงเป็นประเด็นหลักของการบริหารที่สำคัญ ดังนั้นเป้าหมายในการบริหารการเงินจึงเป็นประเด็นหลักที่ทุกองค์กรจะต้องกำหนดเพื่อเป็นกรอบใหญ่สำหรับการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานให้เหมาะสม

การจัดตั้งองค์กรโดยมิได้แสวงหาผลกำไรจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นองค์กรประเภท สถานศึกษา โรงพยาบาล วัด สมาคม สโมสร มูลนิธิ ชมรมต่าง ๆ นิติบุคคลอาคารชุด นิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรร แต่ละรูปแบบจะมีจุดมุ่งหมายในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม จากการที่เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรทำให้ไม่มีส่วนของผู้ถือหุ้น ดังนั้น แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมอาจมาจากการสนับสนุนจากรัฐบาล การบริจาค และเงินค่าสมาชิก เป็นต้น ในการก่อตั้งองค์กรดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้ตามกลุ่มผู้จัดตั้งได้ 2 ประเภท ดังนี้

- 1) องค์กรที่ก่อตั้งโดยโดยภาครัฐบาล เป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งขึ้นภายใต้การกำกับดูแลโดยกฎหมาย ได้แก่ โรงพยาบาล สถานศึกษา วัด เป็นต้น โดยแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินการจะมากจากงบประมาณที่รัฐบาลจัดสรรให้ เงินบริจาค และเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ เป็นต้น

2) องค์กรที่ก่อตั้งโดยภาคเอกชน ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนและสมาชิก เพื่อดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมและสมาชิกขององค์กร เช่น การกีฬา การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม รวมถึงการบำเพ็ญประโยชน์ให้สังคม เป็นต้น องค์กรดังกล่าวอาจดำเนินกิจกรรมในรูปของมูลนิธิสมาคม ชมรม หรือสโมสร หรือนิติบุคคลอาคารชุด/นิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรร โดยต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลจากทางภาครัฐ แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมจะมาจากค่าสมาชิก เงินบริจาค เงินค่าลงทะเบียน และเงินที่ได้จากการจัดกิจกรรมขององค์กรนั้น

โดยปกติแล้ว องค์กรไม่แสวงหากำไรต้องมีการจัดทำรายงานทางการเงินเช่นเดียวกับองค์กรที่แสวงหากำไรอย่างองค์กรธุรกิจทั่วไป แต่อาจมีความแตกต่างเชิงของประเภทของรายงานทางการเงิน ข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจ และหลักการที่ใช้ในการจัดทำบัญชีการเงิน Pratt (2010) ได้นำเสนอภาพของบัญชีแต่ละประเภทที่มีการแสดงการเปรียบเทียบระหว่างบัญชีการเงินสำหรับองค์กรแสวงหากำไรและองค์กรไม่แสวงหากำไรในประเด็นต่าง ๆ ดังตารางที่ 2.1 รายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบบัญชีการเงินระหว่างองค์กรแสวงหากำไรและองค์กรไม่แสวงหากำไร

องค์กรทางเศรษฐกิจ	ฝ่ายจัดการผู้รับผิดชอบ	ระบบ	ข้อมูลทางการเงิน	ผู้ใช้งาน	การตัดสินใจ
องค์กรแสวงหากำไร	ฝ่ายบัญชีและการเงินขององค์กร	GAAP*	งบกำไรขาดทุน งบดุล งบกำไรสะสม งบกระแสเงินสด หมายเหตุประกอบงบการเงิน รายงานผู้สอบบัญชีรับอนุญาต	นักลงทุนภายนอก เจ้าหนี้ คู่ค้า พนักงาน ผู้จัดการ รัฐบาล สาธารณะทั่วไป	การลงทุนและระดมทุนในตราสารทุนและตราสารหนี้ การเจรจาต่อรองสัญญา การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ การจ่ายเงินปันผล
องค์กรไม่แสวงหากำไร	ฝ่ายบัญชีและการเงินขององค์กร	ระบบบัญชีกองทุน	งบดุล งบรายรับรายจ่าย งบรายได้และค่าใช้จ่าย	เจ้าหนี้ รัฐบาล สาธารณะทั่วไป	การลงทุนและระดมทุนในตราสารหนี้ การจัดสรร งบประมาณ

* GAAP—Generally Accepted Accounting Principles หมายถึง มาตรฐานบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป

ที่มา เรียบเรียงและปรับปรุงจาก (Pratt, 2010: 27)

สำหรับองค์กรธุรกิจจะมีการกำหนดเป้าหมายทางการเงินโดยเน้นผลกำไร และนำไปสู่ความมั่งคั่งของผู้ถือหุ้น (Stockholders' Wealth Maximization) (Brigham and Gapenski, 2005; Damodaran, 2002 และ 2004; Mcnamara, 2008; Pinches, 2004) ซึ่งสะท้อนจากผลตอบแทนในรูปของเงินปันผลและกำไรจากส่วนเพิ่มของราคาหุ้น ในขณะที่องค์กรไม่แสวงหากำไรจะไม่ได้เน้นการดำเนินงานที่ผลกำไร แต่จะมีเป้าหมายทางการเงินเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งองค์กร สำหรับวัดซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรประเภทหนึ่ง มีเป้าหมายเพื่อเป็นสถานที่ทางศาสนา เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมถึงเป็นที่พำนัก

ของพระสงฆ์ แม้ว่าจะวัดจะมีได้มีการดำเนินงานเพื่อแสวงหากำไร แต่ความเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรนั้น ยังคงต้องมีแนวทางในการบริหารการเงินที่เหมาะสมเป็นไปตามหลักการบริหารการเงินขององค์กรไม่แสวงหากำไร เพื่อทำให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินงานและสามารถตรวจสอบได้ เนื่องจากแหล่งเงินทุนที่ได้จากองค์กรลักษณะนี้ส่วนมากแล้วจะมาจากการบริจาคจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ซึ่งการดำเนินงานที่จะสร้างภาพลักษณ์ความน่าเชื่อถือและสะท้อนการบริหารจัดการที่ดีจึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับองค์กรลักษณะนี้ การดำเนินงานที่ไม่สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการที่ดีย่อมนำไปสู่ความเสื่อมเสีย และสะท้อนถึงภาพลบในทางลบได้ รวมถึงการบริหารจัดการทางการเงินที่ดีและมีประสิทธิภาพจะช่วยให้องค์กรไม่แสวงหากำไรมีกระแสเงินเพียงพอต่อการดำเนินงานขององค์กร เพื่อบรรลุตามพันธกิจและเป้าหมายของการก่อตั้งและองค์กรได้อย่างยั่งยืนเช่นเดียวกับองค์กรประเภทอื่น ๆ ด้วย

2. รูปแบบของวัด

วัด คือ สถานที่ทางศาสนา ตามปกติจะมีเสนาสนะ และอาคารวัตถุต่างๆ รวมทั้งที่ดิน ทั้งที่เป็นที่ตั้งวัดที่ธรณีสงฆ์ ซึ่งเป็นศาสนสมบัติวัด ซึ่งในตัวที่ตั้งวัดจะมีอาคารเสนาสนะ แบ่งเป็น เขตพุทธาวาส ได้แก่ บริเวณที่ตั้งอุโบสถ วิหาร เขตสังฆาวาส ได้แก่ บริเวณที่พำนักอาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของภิกษุ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป ได้แก่ กุฏิ ศาลาการเปรียญต่าง ๆ เขตศาสนสงเคราะห์ ได้แก่ โรงเรียน พระปริยัติธรรม อาคาร ฌาปนสถานต่าง ๆ เป็นต้น

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) มาตรา 31 บัญญัติว่า วัดมีสองอย่าง (ปลื้ม โชติขจรยุทธ, 2550: 148) คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์

2.1 วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

วิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นการขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้น

วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย วัดประเภทนี้ยังแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ “วัดหลวงหรือพระอารามหลวง” กับ “วัดราษฎร์”

- วัดหลวงหรือพระอารามหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์
- วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรหรือประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ทั้ง ได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัดโดยถูกต้องตามกฎหมายจากราชการแล้ว เพื่อช่วยทำนุบำรุงวัดสืบต่อกันมา ตามลำดับ

โดยทั่วไป วัดราษฎร์ อาจหมายรวมถึง วัดทั้งชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ ซึ่งได้ประกาศตั้งวัด ตามกฎหมายแล้ว

สำหรับวัดหลวงหรืออารามหลวง มีการแบ่งระดับของวัดหรือพระอารามหลวง พระอารามหลวงแบ่งออกได้เป็น 3 ชั้น คือ

1) พระอารามหลวงชั้นเอก หมายถึง วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ เป็นวัดที่บรรจุพระบรมอัฐิหรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ขึ้นไป

2) พระอารามหลวงชั้นโท หมายถึง วัดที่มีเกียรติ มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะสามัญขึ้นไป

3) พระอารามหลวงชั้นตรี หมายถึง วัดที่มีเกียรติหรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

ซึ่งพระอารามหลวงนั้นยังแบ่งตามฐานันดรศักดิ์ออกได้เป็น 4 ชนิด คือ

ก) ชนิดราชวรมหาวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ โดยที่สิ่งปลูกสร้างนั้นมีขนาดใหญ่โตสมพระเกียรติ

ข) ชนิดวรมหาวิหาร ลักษณะเดียวกับชนิดราชวรมหาวิหาร แต่มีความสำคัญน้อยกว่า

ค) ชนิดราชวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์

ง) ชนิดรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานเป็นเกียรติแก่ผู้อื่น

พระอารามหลวงแต่ละชั้นมิได้หมายถึงว่าจะมีชนิดของพระอารามครบทั้ง 4 ประเภท ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความสำคัญของสถานที่ ขนาดและผู้สร้าง ซึ่งจะเป็นสิ่งกำหนดชนิดของพระอารามดังกล่าว ในปัจจุบันได้มีการจัดแบ่งชนิดของพระอารามตามระดับชั้นดังนี้

พระอารามหลวงชั้นเอก แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

(1) ราชวรมหาวิหาร

(2) ราชวรวิหาร

(3) วรมหาวิหาร

พระอารามหลวงชั้นโท แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

(1) ราชวรมหาวิหาร

(2) ราชวรวิหาร

(3) วรมหาวิหาร

(4) รวิหาร

พระอารามหลวงชั้นตรี แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

(1) ราชวรวิหาร

(2) รวิหาร

(3) สามัญ ไม่มีสร้อยต่อท้ายชื่อ

2.2 สำนักสงฆ์

หมายถึง สถานที่ตั้งพำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้ผืนที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น ดังนั้นสำนักสงฆ์จึงไม่มีโรงพระอุโบสถเพื่อใช้เป็นที่ทำสังฆกรรม

นอกจากนั้น วัดที่กล่าวถึงในสองอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีวัดร้าง ซึ่งหมายถึง วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์ พำนักอาศัย หรือจำพรรษา หรือร้างสงฆ์ อาศัยทางราชการจะได้ขึ้นทะเบียนไว้เป็นวัดร้าง วัดร้างโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์ และมีโอกาสที่จะยกวัดร้างเป็นวัดที่มีพระสงฆ์โดยดำเนินการตามกฎหมายกระทรวง

โดยสรุป ประเภทของวัดแบ่งตามสภาพฐานะ 3 ประเภท ได้แก่

1) วัดหลวงหรือพระอารามหลวง หมายถึง วัดที่มีพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมา หรือแก่วัดเองก็ดี มีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารผู้ใหญ่ ทรงสร้างหรือสร้างขึ้น ทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้นแล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นอารามหลวง

2) วัดราษฎร์ ได้แก่วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ทั้งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัดโดยถูกต้องตามกฎหมายจากราชการแล้ว เพื่อช่วยทำนุบำรุงวัดสืบต่อกันมาตามลำดับ วัดราษฎร์ หมายถึง วัดทั้งหมดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ ซึ่งได้ประกาศตั้งวัดตามกฎหมายกระทรวงแล้ว

3) วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์ พำนักอาศัย หรือจำพรรษา หรือร้างสงฆ์ อาศัยทางราชการจะได้ขึ้นทะเบียนไว้เป็นวัดร้าง วัดร้างโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์และมีโอกาสที่จะยกวัดร้างเป็น วัดที่มีพระสงฆ์โดยดำเนินการตามกฎหมายกระทรวง

3. การบริหารและปกครองสงฆ์

การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีการกำหนดวิธีการทางปกครองสามารถสืบค้นได้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย การศึกษาในส่วนนี้จะได้มีการนำเสนอวิธีการบริหารและปกครองสงฆ์ในสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบันตามลำดับ ดังนี้

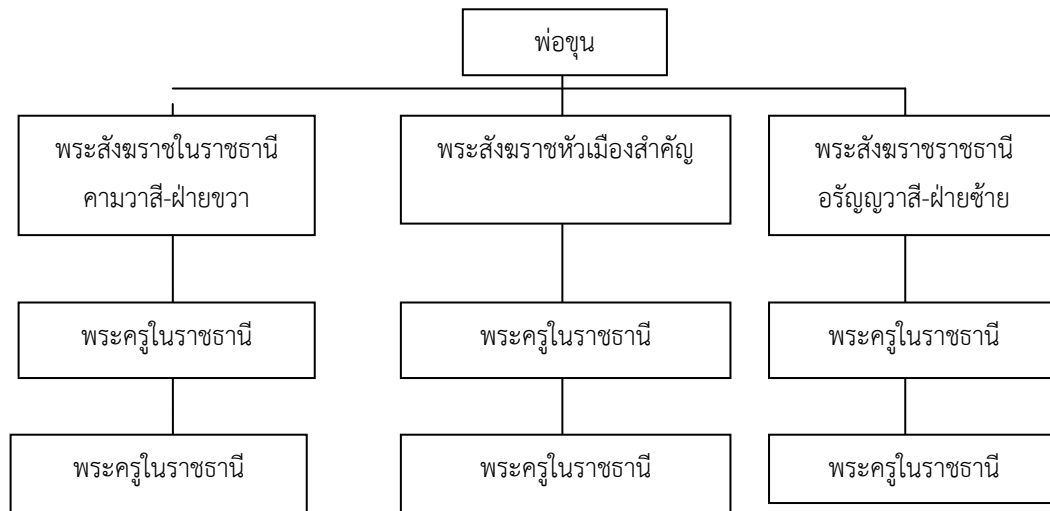
3.1 สมัยสุโขทัย

การปกครองสงฆ์สมัยสุโขทัย แบ่งออกเป็น 2 สาย ตามอย่างฝ่ายบ้านเมือง คือ (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2524: 86)

1) คณะสงฆ์ฝ่ายวรวาสี แปลว่าผู้อยู่ป่า เป็นพระสงฆ์นิคายเดิมที่มาจากลังกา ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “อรัญญวาสี” ซึ่งคณะสงฆ์ฝ่ายนี้จะชอบอยู่วัดป่ามากกว่าวัดบ้าน เล่าเรียนเกี่ยวกับวิปัสสนาธุระ

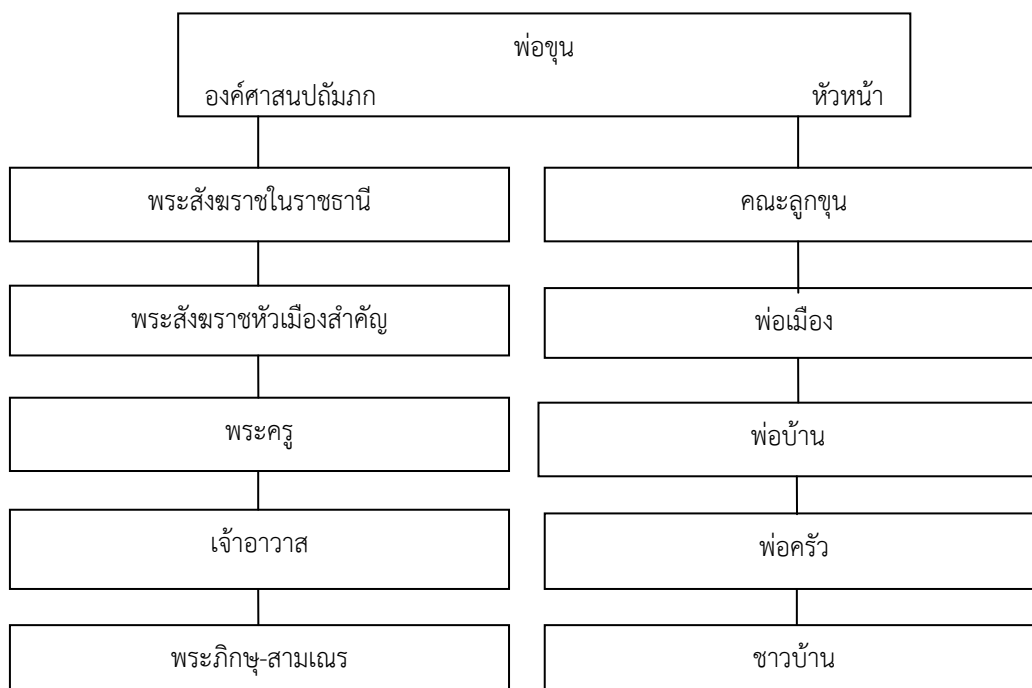
2) คณะสงฆ์ฝ่าย “คามวาสี” เป็นพระที่อยู่ใอารามที่ใกล้เมือง เล่าเรียนคัมภีร์

การปกครองสงฆ์สมัยสุโขทัยนี้เรียกก่ายๆ ว่า คณะฝ่ายขวา และคณะฝ่ายซ้าย อนุโลมตามชื่อที่จัดหมวดกรมกองในราชการสมัยนั้น โดยพิจารณาได้จากโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย
ที่มา: (สมบูรณ์ สุขสำราญ, 2527: หน้า 55)

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรปกครองของฝ่ายอาณาจักร (อ้างในสมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม: 55) การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย มีลักษณะสอดคล้องคู่ขนานกับการจัดโครงสร้างการปกครองของประเทศ โดยมีพ่อขุนหรือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักร ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรมีมาอย่างต่อเนื่อง โดยทั้งฝ่ายศาสนจักรได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากฝ่ายอาณาจักรอยู่เสมอ โดยพิจารณาได้จากภาพที่ 3

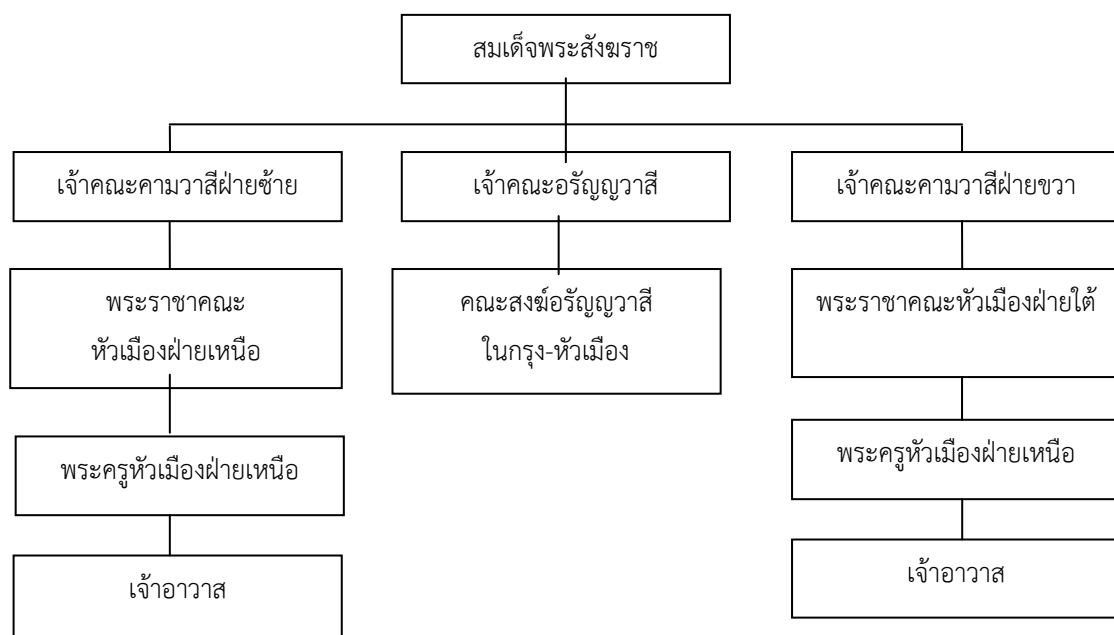

ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในสมัยสุโขทัย
ที่มา: (สมบุญ สุขสำราญ, 2527: หน้า 55)

3.2 สมัยอยุธยา

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยอยุธยา (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2539: 12) รูปแบบและโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น จะมีการแบ่งลักษณะการปกครองออกเป็นสามส่วนด้วยกัน โดยมีเจ้าคณะทั้งสามฝ่ายปกครองดูแลบังคับบัญชากันตามฝ่ายต่าง ๆ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้ายก็ปกครองดูแลพระราชอาณาหัวเมืองฝ่ายเหนือ พระครูหัวเมืองฝ่ายเหนือเจ้าอาวาส เจ้าคณะอรัญญวาสีปกครองดูแลบังคับบัญชาคณะสงฆ์อรัญญวาสีในกรุงและหัวเมือง เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวาดูแลบังคับบัญชาพระราชอาณาหัวเมืองฝ่ายใต้ พระครูหัวเมืองฝ่ายใต้และเจ้าอาวาส แต่เจ้าคณะทั้งสามก็จะขึ้นตรงต่อสมเด็จพระสังฆราชอีกทีหนึ่ง

ตำแหน่งที่รองลงมาจากเจ้าคณะใหญ่ คือ ตำแหน่งพระราชอาณาพระครูและเจ้าอาวาสปกครองลดหลั่นกันมาลำดับ โดยพิจารณาโครงสร้างดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา

ที่มา: (สมบุญ สุธาสาราญ, 2527: 55)

3.3 สมัยธนบุรี

หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาแตกเมื่อ พ.ศ. 2310 แล้ว สภาพของพุทธศาสนาก็ซบเซาลงตามสภาพบ้านเมือง พระสงฆ์ระส่ำระสาย นอกจากจะถูกพม่าตีจนป่นปี้แล้วพระสงฆ์ไทยเองก็ตั้งเป็นหัวหน้าหมู่เกิดการสู้รบกันเอง ภายหลังจากพระเจ้าตากสินมหาราชได้ปราบปรามและร่วมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทั่วทั้งสังฆมณฑล แต่ก็อยู่ในระยะสั้นคือเพียงแค่ 10 ปี หลังจากนั้นคณะสงฆ์ก็เสื่อมโทรมลงอีก แม้กระนั้นก็ตามในสมัยนี้ก็ยังมีผลงานด้านพระพุทธศาสนาที่แตกต่างไปจากครั้งกรุงศรีอยุธยาอยู่บ้างดังนี้

(1) เมื่อตั้งราชธานีใหม่ ๆ สภาพคณะสงฆ์เสื่อมโทรมมาก แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินก็ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะฟื้นฟูให้ดีขึ้น เช่น เรื่องเจ้าพระฝาง เป็นต้น

(2) เมื่อคณะสงฆ์เริ่มมั่นคงขึ้น การศึกษาพระปริยัติธรรมก็มีขึ้น และพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงสนับสนุนให้มีการคัดลอกคัมภีร์ที่ขาดหายไปอีก ทั้งให้เสาะแสวงหาคัมภีร์ตามหัวเมืองต่างๆ นำมารวบรวมไว้ที่เมืองหลวง แต่ก็ได้เกิดเหตุวิบัติ การคณะสงฆ์จึงกลับทรุดลงอีกตอนปลายรัชกาล (พระวิสุทธิโสภณ, 2543 : 29)

ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ในยุคดังกล่าวยึดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์แบบกรุงศรีอยุธยา

3.4 สมัยรัตนโกสินทร์

3.4.1 สมัยรัชกาลที่ 1

ในสมัยรัตนโกสินทร์คณะสงฆ์ดีขึ้นกว่าที่เป็นมาในอดีต โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงตระหนักในพระทัยว่า คณะสงฆ์แม้จะมีสิกขาบทวินัยเป็นข้อบังคับ แต่เมื่อไม่มีใครว่ากล่าว ไม่มีการลงโทษอย่างแรงก็ทำให้พระภิกษุ สามเณรประพฤติหละหลวม ยิ่งไกลเมืองหลวงหรือไกลหูไกลตาพระเถระผู้ใหญ่แล้วก็ยิ่งปล่อยปละละเลยมากขึ้น ทั้งนี้เพราะสภาพบ้านเมืองในเวลานั้นเพิ่งจะฟื้นตัวจากภัยสงคราม แต่ถึงกระนั้นในปลายปี พ.ศ. 2325 นั้นเอง ได้โปรดเกล้าฯออกกฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์เป็นครั้งแรกซึ่งรวมแล้วมีจำนวน 10 ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2325 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2326 ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2326 ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2326 ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2326 ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2326 ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2326 ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2332 ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2337 ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2344

3.4.2 สมัยรัชกาลที่ 2

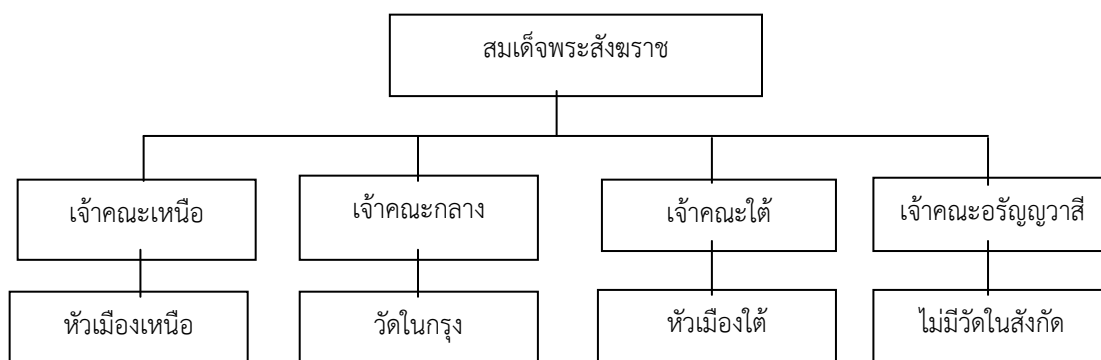
เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้เสด็จเสวยราชสมบัติแล้ว ทรงเอาพระทัยใส่ในด้านศาสนาเหมือนอย่างพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่โบราณมา ในรัชกาลของพระองค์มีระยะเวลาเพียง 15 ปี เท่านั้น แต่ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชถึง 3 พระองค์ พระสังฆราชทั้ง 3 พระองค์ เมื่อได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้วก็ได้เสด็จมาประทับที่วัดมหาธาตุ

การคณะสงฆ์ครั้งรัชกาลที่ 2 คงดำเนินการตามรูปแบบรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏว่าได้จัดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร การกิจส่วนใหญ่ของพระสงฆ์ในช่วงนี้มุ่งในการเปลี่ยนแปลงด้านการปริยัติศึกษามากกว่า (พระวิสุทธิโสภณ, 2543: 39)

3.4.3 สมัยรัชกาลที่ 3

ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เล็กน้อย โดยโปรดให้รวมเอาพระอารามหลวงและอารามราษฎร์ทั้งหมดในกรุงเทพฯ เข้าด้วยกันแยกเป็นคณะ 1 ต่างหากจากคณะที่ 3 ที่มีอยู่เดิม ให้เรียกว่า “คณะกลาง” จึงรวมเป็น 4 คณะ คือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง และคณะอรัญญวาสี โปรดให้พระราชทานคณะหรือสมเด็จพระราชาคณะ เป็นเจ้าคณะใหญ่ในตำแหน่งเหล่านั้นด้วย ในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้เอง คณะธรรมยุตก็ได้กำเนิดขึ้น ซึ่งเป็นนิกายใหม่ที่แตกออกไปจากนิกายเดิมก่อตั้งขึ้นโดยเจ้าฟ้ามงกุฎ เมื่อครั้งยังทรงผนวชอยู่ ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญในประวัติศาสตร์คณะสงฆ์ไทย (พระวิสุทธิโสภณ, 2543 :41)

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างและรูปแบบของลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแบ่งลักษณะการปกครองออกเป็น 4 คณะ คือ เจ้าคณะเหนือ ปกครองดูแลบังคับบัญชาพระสงฆ์ในหัวเมืองเหนือ เจ้าคณะกลาง จะปกครองดูแลบังคับบัญชาพระสงฆ์วัดในกรุงเทพฯ เจ้าคณะใต้ ปกครองดูแลบังคับบัญชาพระสงฆ์ในหัวเมืองใต้ และเจ้าคณะอรัญญวาสี ไม่มีวัดปกครองดูแลบังคับบัญชา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550: 77) ดังแสดงในภาพที่ 5

ภาพที่ 5 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3
ที่มา: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (อ้างถึงใน ประวิทย์ เป็เรืองการ, 2539: 221)

3.4.4 สมัยรัชกาลที่ 4

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ครั้งยิ่งใหญ่ทั้งในประวัติศาสตร์ชาติไทยและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยพระองค์ได้ตั้งคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตขึ้นมาในสมัยที่พระองค์ทรงผนวชอยู่และได้ส่งเสริมคณะธรรมยุตขึ้นมาอย่างเป็นทางการในสมัยที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ แต่ตามธรรมเนียมโบราณราชประเพณี เมื่อเสวยราชสมบัติแล้ว พระเจ้าอยู่หัวแต่ละพระองค์จะทรงตั้งพระราชาคณะเป็นการเอาฤกษ์ก่อน แล้วจึงปรับปรุงการคณะสงฆ์ต่อไป

ตอนปลายรัชการที่ 3 ตำแหน่งสังฆปริณายกกว่า 2 ตำแหน่ง คือ สมเด็จพะสังฆราชและพระพนรัตน์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งกรมหมื่นนุชิตชิโนเป็นพระเจ้านครบาลผู้ใหญ่ทรงคุณธรรมยิ่งกว่าสังฆนายกอื่นๆ ในสังฆมณฑลและได้สถาปนาเป็นกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส และเป็นประธานสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร รวมทั้งมหานิกายและธรรมยุตด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้ มีประกาศเกี่ยวกับคณะสงฆ์มากที่สุด คือ 343 ฉบับ และถ้ารวมทั้งพระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกาและกฎหมายอื่นอีกก็ประมาณ 500 เรื่อง และพระราชกำหนดและกฎหมายเหล่านี้ทรงร่างเองเป็นส่วนมาก (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2524: 142)

3.4.5 สมัยรัชกาลที่ 5

หลังจากได้ตั้งพระราชาคณะเอาฤกษ์แล้ว การคณะสงฆ์ก็ไม่มีเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก ต่อเมื่อ พ.ศ. 2424 พระองค์เจ้านุชิตชิโนที่บวรนิเวศ รับเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนโรส รัชกาลที่ 5 จึงโปรดให้มีสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะรองคณะธรรมยุตินิกาย จึงเอาว่าสมณศักดิ์ตำแหน่งนี้ มีขึ้นเป็นครั้งแรก และในครั้งนี้นักคณะธรรมยุตก็ได้แยกตัวออกเป็นคณะหนึ่งต่างหากตั้งแต่บัดนั้น (พระวิสุทธี โสภณ, 2543: 54)

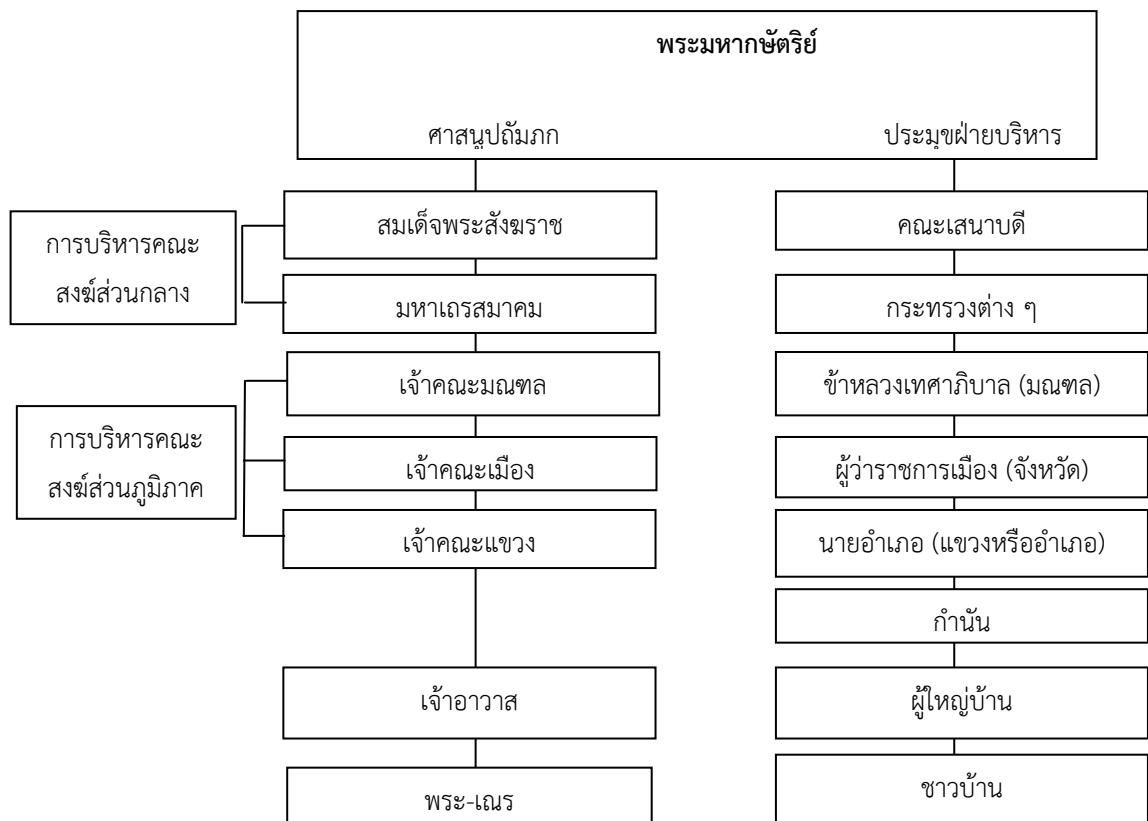
ดังนี้

ส่วนของประกาศและพระราชบัญญัติที่สำคัญเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ออกในรัชกาลนี้

- 1) ประกาศผู้บวชให้มีประกัน
- 2) ประกาศห้ามภิกษุสามเณรประพฤติอนาจาร
- 3) พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 (พ.ศ. 2437 มาตรา 14)
- 4) ข้อบังคับเรื่องเงินกัลปนา (พ.ศ. 2445)
- 5) พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ (ร.ศ. 121)

โดยสรุปแล้ว การปกครองสงฆ์ในรัชกาลนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก คือ เปลี่ยนจากระบบเก่ามาเป็นระบบใหม่ ๆ ตัดอันที่ไม่เหมาะสมทิ้งไปปรับปรุงอันที่พอจะปรับปรุงได้ นิกายสงฆ์อื่นที่มีเกิดขึ้น คือ นิกายจีน ญวน และมอญ และได้รับพระราชูปถัมภ์โดยทั่วกันบ้างในแง่กฎหมายเท่านั้น คือ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ให้อภิสิทธิ์แก่พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทไว้ไม่ให้อภัยมหายาน องค์กรกึ่งราชการของนิกายอื่นด้วย เช่น ทรงตั้งหัวหน้าคณะสงฆ์ฝ่ายญวน ซึ่งเรียกว่า “อานัมนิกาย” ให้เป็นพระครู และมีปลัด รองปลัดด้วย และทรงตั้งหัวหน้าฝ่ายจีนนิกาย ซึ่งเรียกว่า “จีนนิกาย” เป็น “พระอาจารย์” รองลงมา ก็เป็นผู้ช่วย เป็นต้น

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ มีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้กับการปกครองฝ่ายบ้านเมืองในสมัยนั้นได้ดังแผนภูมิโครงสร้าง (ภาพที่ 6) ดังนี้

ภาพที่ 6 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 (ร.ศ. 121)

ที่มา: สมบูรณ์ สุขสำราญ (อ้างถึงใน ประวิทย์ เป็รื่องการ, 2539: 222)

3.4.6 สมัยรัชกาลที่ 6

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเสวยราชสมบัติ สิ่งแรกที่ทรงปฏิบัติเกี่ยวกับคณะสงฆ์ คือโปรดให้ตั้งพิธีมหาสมณุตมาภิเษกเลื่อนพระเกียรติยศกรมหลวงวชิรญาณวโรรส เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เป็นพระมหาสังฆปริณายก และเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกายด้วย และพระราชทานอำนาจปกครองคณะสงฆ์เป็นภาระของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ทั้งฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรมและการบริหารด้วย อย่างไรก็ตาม การบริหารคณะสงฆ์ยังคงเป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เช่นเดิม นอกเหนือจากนั้นได้มีการตั้งระเบียบสีกพระผู้ต้องคดีอาญาและได้มีการจัดระเบียบสังฆมณฑลใหม่ดังนี้

- 1) ให้ปันคณะมณฑลขึ้นคณะปักษ์ทั้ง 3 คือ คณะกลางเหนือ และใต้
  - 2) ให้ตำแหน่งเจ้าคณะปักษ์ย้ายกันได้
  - 3) ให้เจ้าคณะปักษ์บัญชาการคณะมณฑลที่ขึ้นอยู่ มีพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นธรรมชั้นเทพ ชั้นราช และพระราชาคณะสามัญเป็นผู้ช่วยตามสมควร
  - 4) ให้เจ้าคณะปักษ์ขึ้นอยู่ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
- นอกจากนั้นก็ให้มีการปกครองดังเดิม

3.4.7 สมัยรัชกาลที่ 7

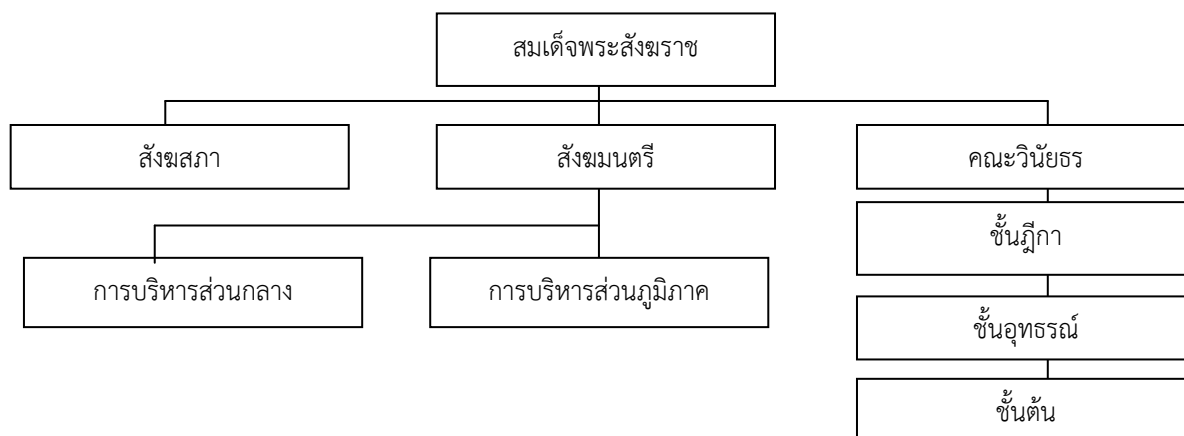
การปกครองคณะสงฆ์ยังคงดำเนินรอยตามครั้งสมัยรัชกาลที่ 6 ตามที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงวางรูปแบบไว้แล้ว

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะสงฆ์ในสมัยนี้ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับคณะปกครองสงฆ์ ซึ่งแต่เดิมมีอยู่ 3 คณะ ในสมัยรัชกาลที่ 6 และได้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่เป็น 4 คณะ คือ

- 1) คณะกลาง ประกอบด้วย 4 มณฑล คือ คณะกรุงเทพฯ คณะมณฑลอยุธยา คณะมณฑลราชบุรี และคณะมณฑลปราจีนบุรี
- 2) คณะเหนือ ประกอบด้วย 4 มณฑล คือ คณะมณฑลพิษณุโลก คณะมณฑลพายัพ คณะมณฑลนครราชสีมา และคณะมณฑลอุดร
- 3) คณะใต้ ประกอบด้วย 2 มณฑล คือ คณะมณฑลนครศรีธรรมราช และคณะมณฑลภูเก็ต
- 4) คณะธรรมยุตินิกาย เป็นมณฑลอิสระปกครองขึ้นตรงต่อคณะใหญ่ธรรมยุต

เนื่องจากพระธรรมนูญปกครองพระมหานิกายได้ตลอด ส่วนพระมหานิกายนั้นปกครองพระธรรมนูญไม่ได้ และนี่เองเป็นจุดที่เริ่มให้คณะสงฆ์ คณะปฏิสังขรณ์สาวกพัศตร์ และคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาเกิดขึ้น นำไปสู่การปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์

หลังจากนั้นเป็นต้นมา กระแสประชาธิปไตยก็ได้รุนแรงขึ้น มีการเรียกร้องเพื่อความเท่าเทียมกันระหว่างสงฆ์สองนิกาย จนนำไปสู่การยกเลิกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มีการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ ดังโครงสร้างการบริหารการคณะสงฆ์ แสดงดังภาพที่ 7 ดังนี้ (พระวิสุทธิโสภณ, 2543: 87)

ภาพที่ 7 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484

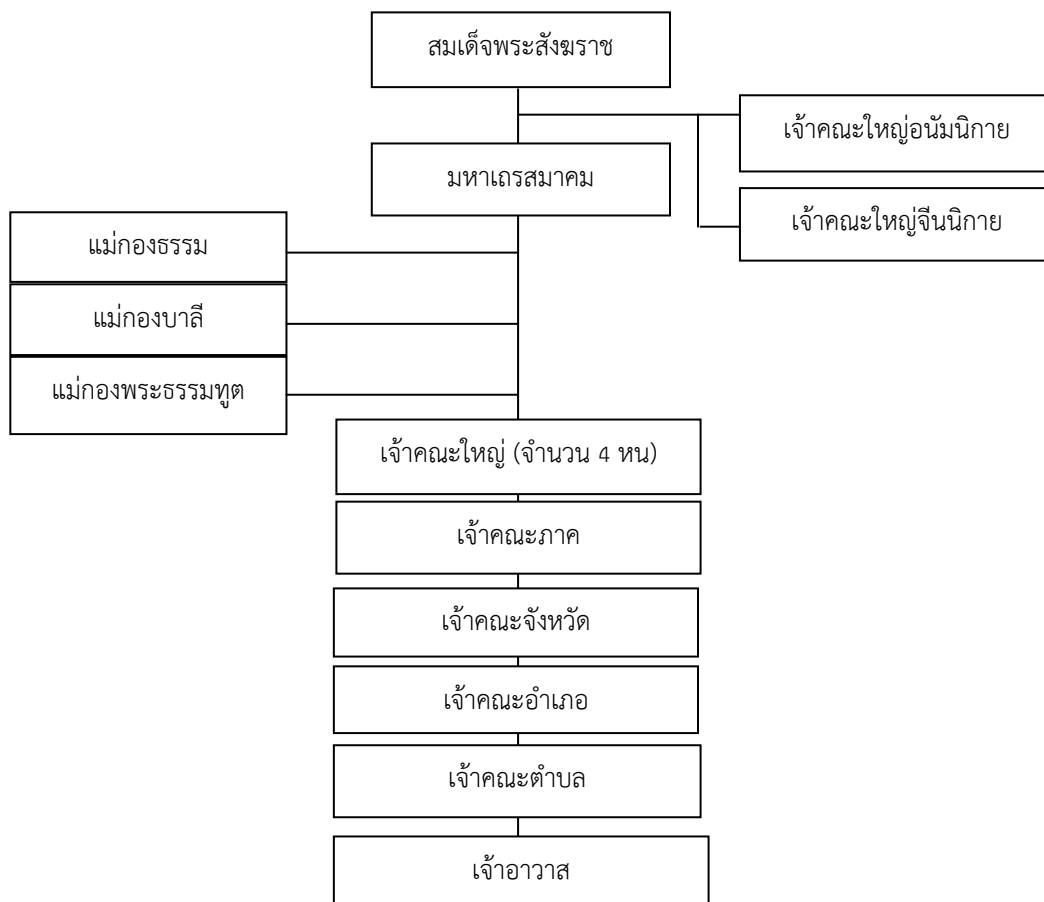
ที่มา: (พระวิสุทธิโสภณ, 2543: 87)

3.4.8 สมัยปัจจุบัน

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 8 และ มาตรา 9 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กำหนดให้ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกทรงเป็นพระประมุขของสงฆ์บริหารงานคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม เพื่อออกกฎระเบียบโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานมหาเถรสมาคมซึ่งประกอบด้วย สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะไม่เกิน 12 รูป เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม การปกครองคณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคให้มีเจ้าคณะใหญ่ (หน) จำนวน 4 หน ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก เจ้าคณะเหนือและเจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปกครองดูแลคณะสงฆ์ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคตามลำดับ โดยมีเจ้าคณะปกครองรองลงมาต่อจากเจ้าคณะใหญ่ คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบล มีเจ้าอาวาสเป็นส่วนปกครองต่ำสุด

สำหรับอำนาจหน้าที่ของ เจ้าคณะปกครองต่าง ๆ ให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้ออกกฎระเบียบในการบริหารจัดการ ส่วนอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้มีทบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับปัจจุบัน ลักษณะโครงสร้างองค์กรคณะสงฆ์ มีสายการบังคับบัญชาแบบแนวตั้ง รวมศูนย์อำนาจการบริหารจัดการอยู่ที่มหาเถรสมาคม โดยมีเจ้าคณะระดับต่าง ๆ เป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการเป็นลำดับชั้นดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ระบบการบริหารจัดการมีลักษณะคล้ายการจัดการภาครัฐการและมีระบบศักดินา โดยมีระบบอุปถัมภ์เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วยในทุกขั้นตอนปฏิบัติ โดยมีกรมการศาสนาเป็นผู้รับสนองงานและอธิบดีกรมการศาสนา เลขานุการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง ดังนั้นเอกสารทางราชการคณะสงฆ์ส่วนใหญ่จะส่งผ่านจากเจ้าอาวาส โดยผ่านเจ้าคณะปกครองตามลำดับชั้น ได้แก่ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะหน และมารวบรวมไว้ที่กรมการศาสนา เพื่อนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาในขั้นตอนสุดท้าย

กรมการมหาเถรสมาคม มีวาระการประชุมเดือนละหนึ่งครั้ง เพื่อบริหารกิจการงานคณะสงฆ์และพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองด้านการศึกษา การเผยแผ่หลักพุทธธรรมและการสาธารณสงเคราะห์ของพระพุทธศาสนาสืบไป แผนผังโครงสร้างองค์กรคณะสงฆ์ปัจจุบันแสดงดังภาพที่ 8 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550: 112)

ภาพที่ 8 แผนผังโครงสร้างองค์กรคณะสงฆ์ปัจจุบัน
ที่มา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550: 112

4. องค์กรปกครองคณะสงฆ์

4.1 โครงสร้าง

ถึงแม้ว่าการปกครองคณะสงฆ์เมื่อว่าโดยบทบัญญัติที่ว่าด้วยการคณะสงฆ์แล้ว จะไม่มีปรากฏหรือใช้คำว่า “องค์กร” ก็ตาม แต่เมื่อว่าโดยลักษณะการปกครองหรือการดำเนินกิจการคณะสงฆ์แล้ว ย่อมจัดเป็นองค์กรได้ เพราะการปกครองคณะสงฆ์นั้นโดยรูปแบบมีสมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทุกคณะ และมีหน่วยบัญชาการคณะสงฆ์หรือศูนย์รวมอำนาจการปกครอง คือ มหาเถรสมาคม เป็นสถาบันปกครองคณะสงฆ์สูงสุดจากนั้นมีหน่วยงานลดหลั่นกันตามสายงาน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งทุกหน่วยงานมีความสัมพันธ์กันและโยงเข้าสู่องค์กรส่วนกลาง (พระธรรมปริยัติโสภณ, 2545:1)

องค์กรปกครองคณะสงฆ์นั้นจัดเป็นองค์กรตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญหลายประการ คือ ผู้บัญชาการ ระเบียบการ และอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งอาจจัดรูปแบบองค์กรได้ดังนี้

1) ผู้บัญชาการ ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราช เป็นองค์ประมุขสงฆ์และเป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์สูงสุด ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ผ่านทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย

2) องค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง แยกออกเป็น 2 องค์กร คือ

2.1) มหาเถรสมาคม ได้แก่ องค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุดซึ่งเป็นองค์กรหลักประกอบด้วย

2.1.1) สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง

2.1.2) สมเด็จพระราชาคณะ เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง

2.1.3) พระราชาคณะที่แต่งตั้ง (ไม่เกิน 12 รูป) เป็นกรรมการ

2.2) องค์กรย่อยในส่วนกลาง

2.2.1) เขตปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์ระดับหนหรือคณะนิกายนั้น ๆ ดังนี้

- หน (สำหรับมหานิกาย) แบ่งการปกครองออกเป็น 4 หน มีเจ้าคณะใหญ่เป็นผู้บังคับบัญชา
- คณะ (เฉพาะธรรมยุติกนิกาย) ซึ่งมีเจ้าคณะใหญ่บังคับบัญชา

2.2.2) คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคมซึ่งแต่งตั้งขึ้นตาม
ภารกิจหรืองานของคณะสงฆ์

2.2.3) คณะกรรมการอนุกรรมการอื่น ๆ ซึ่งมีจำนวนมากคณะ

2.2.4) กองงาน

- กองบาลีสันนามหลวง
- กองธรรมสนามหลวง
- กองงานพระธรรมทูต

3) องค์การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ได้แก่ เขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคมี 4 ชั้น
คือ

3.1) ภาค โดยแบ่งเขตการปกครองระดับภาคออกเป็น 18 ภาค โดยมีเจ้าคณะภาค
เป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะภาคเป็นผู้ช่วย

3.2) จังหวัด ซึ่งจัดตามทางเขตปกครองบ้านเมือง โดยมีเจ้าคณะจังหวัดเป็น
ผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ช่วย

3.3) อำเภอ มีเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้ช่วย

3.4) ตำบล มีเจ้าคณะตำบลเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วย

4) วัด ถือเป็นองค์กรระดับล่างสุดและเป็นองค์กรหลัก ซึ่งเป็นฐานรองรับกิจการคณะสงฆ์
เป็นหน่วยบริหารดำเนินกิจการโดยตรง มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็น
ผู้ช่วยในกิจการทั่วไป

จากองค์การปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวข้างต้น จะสังเกตได้ว่าอำนาจการบริหารงานของคณะ
สงฆ์นั้นรวมศูนย์อยู่ที่องค์กรส่วนกลางซึ่งมีคณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ พอสมควร ทั้งที่ควรกำกับเชิงนโยบายและ
งานบริหารทั่วไปเท่านั้น แต่การปกครองในระดับส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นองค์กรซึ่งมีพื้นที่ดำเนินงานจริง
โดยเฉพาะระดับจังหวัดลงมาแล้วกลับไม่มีคณะทำงานขึ้นมารองรับภารกิจของคณะสงฆ์เลย โดยอำนาจหน้าที่
จะอยู่กับเจ้าคณะแต่ละระดับเพียงรูปเดียวเท่านั้น

4.2 อำนาจหน้าที่ในองค์การปกครองคณะสงฆ์

4.2.1 อำนาจหน้าที่ผู้บัญชาการ สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริย
นายก ทรงมีอำนาจหน้าที่ผู้บัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย
ทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎมหาเถร
สมาคม

4.2.2 อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ตามความในมาตรา 15
ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ดังนี้

มาตรา 15 ตรี มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
  - 2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
  - 3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
  - 4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
  - 5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ หรือกฎหมายอื่น
- เพียงการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้”

4.2.3 อำนาจหน้าที่เจ้าคณะ ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้กำหนดหน้าที่ของเจ้าคณะทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค คือ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลไว้เหมือนกันเกือบหมด จะต่างก็แต่ระดับการปกครองเท่านั้น จึงขอนำมาแสดงเฉพาะอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอเท่านั้น ดังนี้

ข้อ 20 เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำนาจของตนดังนี้

- 1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งเหนือผู้บังคับบัญชาเหนือตน
- 2) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี
- 3) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล
- 4) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ
- 5) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย
- 6) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน ภารกิจหรือการคณะสงฆ์

การคณะสงฆ์ซึ่งปรากฏในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน (พระธรรมปิฎก โสภณ, 2545:16) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง “งานของคณะสงฆ์” “สิ่งหรือเรื่องที่คณะสงฆ์ต้องทำธุระของคณะสงฆ์” “หน้าที่ของคณะสงฆ์” ดังนั้น การคณะสงฆ์ หมายถึง กิจการที่คณะสงฆ์ต้องถือหรือควรถือเป็นธุระหน้าที่ ซึ่งเปรียบเสมือนภารกิจขององค์กร เพราะองค์กรปกครองสงฆ์ทุกระดับชั้นต้องถือดำเนินงานเหมือนกัน

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม 2535) มาตรา 15 ตรี ข้อ (1) และ (3) และข้อ 5 แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวถึง “การ” ไว้ 5 ข้อ คือ

- 1) การปกครองหรือการรักษาความเรียบร้อยดีงาม
- 2) การศาสนศึกษา
- 3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 4) การสาธารณูปการ
- 5) การสาธารณสงเคราะห์

อำนาจการบริหารและปกครองคณะสงฆ์ถูกแบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย เพื่อการถ่วงดุลอำนาจตามแบบอย่างการปกครองของฝ่ายบ้านเมือง อำนาจทั้งสามนั้นคือ อำนาจนิติบัญญัติ ที่เรียกว่า สังฆานัติ อำนาจบริหารคณะสงฆ์และอำนาจตุลาการ เรียกว่า อำนาจวินัยนัยอธิกรณ์ องค์การ ผู้ใช้อำนาจทั้งสามโดยตรง ได้แก่

1) สังฆสภา ซึ่งเทียบได้กับรัฐสภาของฝ่ายบ้านเมือง มีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติสังฆานัติหรือกฎระเบียบสำหรับการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์

2) คณะสังฆมนตรี เทียบได้กับคณะรัฐมนตรีของฝ่ายอาณาจักร คือ ทำหน้าที่เป็นคณะรัฐบาลบริหารกิจการคณะสงฆ์ คณะสังฆมนตรีประกอบด้วยสังฆนายกและสังฆมนตรีอื่นไม่เกิน 9 รูป คณะสังฆมนตรีแบ่งงานภายใต้ความรับผิดชอบออกเป็น 4 องค์การ อับเทียบได้กับกระทรวง แต่ละองค์การมีสังฆมนตรีว่าการและสังฆมนตรีช่วยว่าการเป็นผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบองค์การทั้งสิ้น คือ องค์การปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแผ่และองค์การสาธารณูปการ

3) คณะวินัยธร คือ ศาลของพระสงฆ์มีอำนาจหน้าที่วินัยนัยคดีความ ดีความ กฎหมาย สังฆานัติและระเบียบคณะสงฆ์ต่าง ๆ คณะวินัยธรแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ ชั้นฎีกา

โครงสร้างการปกครองที่รวมศูนย์เช่นนี้มีผลอย่างมากต่อแบบแผนการปฏิบัติของพระสงฆ์และรวมถึงความเชื่อตลอดถึงการปฏิบัติของฆราวาสด้วย (พระไพศาล วิสาโล ,2542:43) มองว่า องค์การคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีปัญหา 3 ประการใหญ่ ๆ คือ

- (1) โครงสร้างที่รวมศูนย์และไร้ประสิทธิภาพ
- (2) ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับรัฐ
- (3) ความเหินห่างจากสังคม

ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ (อั้งโน เชตชัย หมิ่นภักดี 2546: 65) ที่มองว่าสถาบันสงฆ์ในปัจจุบันเกิดปัญหาขึ้นใน 2 เรื่อง ด้วยกัน คือ ปัญหาหลักธรรมของพุทธศาสนาแบบไทยที่ขาดมิติด้านสังคมและด้านจิตวิญญาณ และไม่สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปกครองของคณะสงฆ์ ซึ่งมีผลทำให้บทบาทของพระและวัดในเชิงสังคมเริ่มหายไป ไม่สามารถตอบปัญหาสังคมสมัยใหม่ได้

5. การกำกับดูแลวัดในประเทศไทย

5.1 องค์กรกำกับดูแล: ความเป็นมา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ด้วยคนไทยส่วนใหญ่ได้เคารพนับถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะแห่งชีวิต สืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน นับแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบันที่ชาติไทยเรามีความมั่นคง ดำรงเอกราช มีอธิปไตยเป็นอิสระเสรีอยู่ได้ตราบเท่าทุกวันนี้ ก็ด้วยคนในชาติยึดมั่นอยู่ในสามัคคีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงาม ซึ่งเป็นปัจจัยเสริมสร้างสามัคคีธรรมระหว่างคนในชาติ ส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา ดังนั้น หลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาและความมั่นคงของประเทศชาติ

การบริหารกิจการพระศาสนานั้น เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แต่เนื่องจากอาณาจักรและศาสนจักร ต้องประสานกัน เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ รัฐบาลในฐานะผู้รับสนองพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ จึงเข้าไปมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานกิจการทางศาสนา ตามประวัติและพัฒนาการโดยลำดับ ดังนี้

- สมัยกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา มีราชบัณฑิต และ หมื่นราชสังฆการี รับมอบหมายภารกิจด้านการศาสนา

- ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีหน่วยงานรับผิดชอบ 3 หน่วยงานคือ กรมธรรมการ กรมสังฆการี และกรมราชบัณฑิต

พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้ง กรมศึกษาธิการ ขึ้นดูแลโรงเรียนต่าง ๆ ในขณะนั้น

พ.ศ. 2435 รวมกรมธรรมการ กรมสังฆการี กรมพยาบาล กรมพิพิธภัณฑสถาน และกรมศึกษาธิการ เป็นกระทรวงธรรมการ

พ.ศ. 2441 “ ประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง “ ให้ราษฎรมีความรับผิดชอบ และให้รู้จักการประกอบอาชีพ ในทางสุจริต โดยให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนอบรม (พ.ศ. 2442 กระทรวงมหาดไทย ได้โอนหน้าที่การอุดหนุนการศึกษา ให้กระทรวงธรรมการตามเดิม)

พ.ศ. 2445 ประกาศใช้ “ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ซึ่งมีบัญญัติให้พระสงฆ์ทุกระดับ มีหน้าที่บำรุงการศึกษาในวัดอีกด้วย

พ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้มีการปรับปรุงตำแหน่งหน้าที่ ในกระทรวงธรรมการ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยมีกองบัญชาการและแบ่งกรมใหญ่มีหัวหน้าเป็นอธิบดี 2 กรม คือ กรมธรรมการ และ กรมศึกษาธิการ และใน 2 กรมดังกล่าว ก็มีกรมเล็ก ๆ ซึ่งหัวหน้ามีตำแหน่งเป็นเจ้าของอยู่ในสังกัด คือ กรมสังฆการี กรมพระอาราม กองอธิการณ์ ขึ้นอยู่กับกรมธรรมการ ส่วนกรมราชบัณฑิต กรมวิสามัญศึกษา กรมสามัญศึกษา ขึ้นกับกรมศึกษาธิการ

พ.ศ. 2462 ได้มีการเปลี่ยนชื่อ กระทรวงธรรมการ เป็น กระทรวงศึกษาธิการ และโปรดให้ย้ายกรมธรรมการ ไปรวมอยู่ในพระราชสำนักตามประเพณีเดิม

ซึ่งรวมกรมสังฆการีอยู่ด้วยกันไปสังกัดอยู่ในกระทรวงธรรมการ ทั้งนี้ “โดยที่ทรงพระราชดำริว่า การศึกษาไม่ควรจะแยกจากวัด”

พ.ศ. 2469 เปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงธรรมการ อีกครั้งหนึ่ง และย้ายกรมธรรมการ ซึ่งรวมกรมสังฆการีอยู่ด้วยกัน ไปสังกัดอยู่ในกระทรวงธรรมการ ทั้งนี้ “โดยที่ทรงพระราชดำริว่า การศึกษาไม่ควรจะแยกจากวัด”

พ.ศ. 2474 มีการเปลี่ยนแปลงราชการในกระทรวงธรรมการและกรมสังฆการีเข้าด้วยกันเช่นเดิม กรมธรรมการยังคงสังกัดอยู่ในกระทรวงธรรมการเรื่อยมา แม้ภายหลังสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง

พ.ศ. 2484 ได้มีประกาศพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม เปลี่ยนชื่อ กระทรวงธรรมการ เป็น กระทรวงศึกษาธิการ และเปลี่ยนชื่อ กรมธรรมการ เป็น กรมการศาสนา

พ.ศ. 2545 ในวันที่ 3 ตุลาคม 2545 ได้มีการแบ่งส่วนราชการกรมการศาสนาเดิม ออกเป็น 2 หน่วยงาน คือ กรมการศาสนา สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ดังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ (ภาพที่ 9)

5.2 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐโดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ ค้ำครองและส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแล รักษา จัดการศาสนาสัมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริม พัฒนาบุคลากรทางศาสนา โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการคณะสงฆ์ กฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิถียุทธฐานะ ผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา รวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง
- 2) รับสนองงาน ประสานงาน และถวายเป็นการสนับสนุนกิจการและการบริหาร การปกครอง คณะสงฆ์
- 3) เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายและมาตรการในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา
- 4) ส่งเสริม ดูแล รักษา และทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา
- 5) ดูแลรักษา และจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง
- 6) พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา
- 7) ทำนุบำรุงพุทธศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม
- 8) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานหรือนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ดวงตราสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นธรรมจักรบนฐานดอกบัว เรียกว่า "ไตรรัตน์จักร" (กงล้อ คือ พระรัตนตรัย) เป็นสัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัย คือ

- 1) ดอกบัวแทนพระพุทธเจ้า ดังพระบาลีในเถรคาถาว่า "พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลก แต่ไม่ติดในโลภีวิสัย ดุจดอกบัวเกิดในน้ำแต่ไม่เปียกน้ำ (ขุ.เถร. 26/388)

2) ดอกบัวแทนพระอริยสงฆ์ ดังพุทธวจนะในธรรมบทว่า "ดอกบัวเกิดที่กองขยะที่เขาทิ้งไว้ข้างทางใหญ่ มีกลิ่นหอมรื่นรมย์ใจฉันใด ท่ามกลางมหาชนผู้โง่เขลา เป็นดุจสิ่งปฏิกูล พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมรุ่งโรจน์ด้วยปัญญาฉันนั้น" (ขุ.ธ. 25-59)

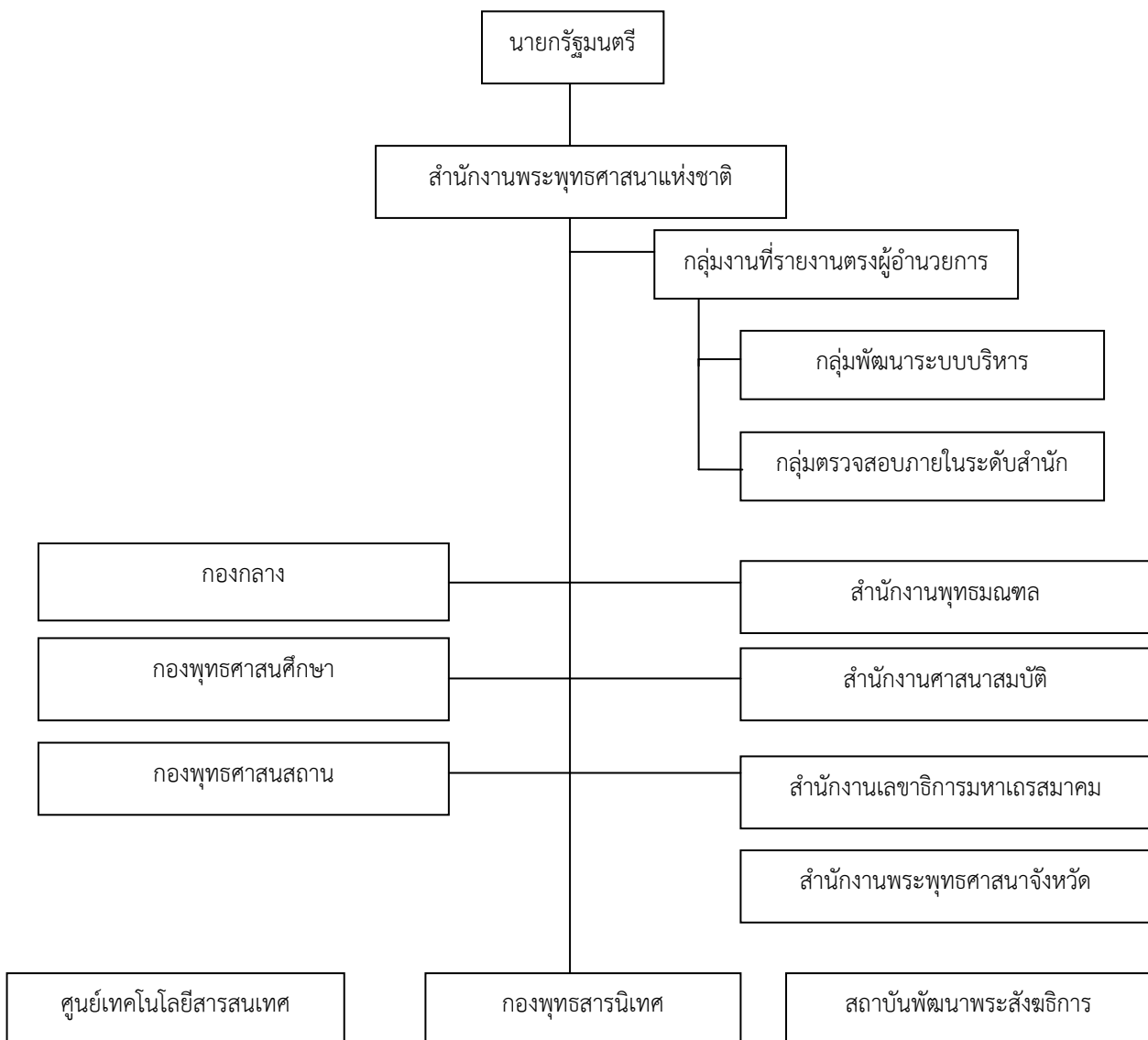
3) ดอกบัวมี 7 กลีบ เป็นสัญลักษณ์แทนดอกบัว 7 ดอก ที่เกิดขึ้นรองรับพระบาทของเจ้าชายสิทธัตถะเมื่อคราวประสูติ หรือสัญลักษณ์แทนโพชฌงค์ 7

4) ธรรมจักร เป็นสัญลักษณ์แทนพระธรรม คือ อริยสัจสี่ อันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ที่ทรงแสดงในวันเพ็ญเดือน 8 วันที่พระรัตนตรัยครบสมบูรณ์

5) ซีธรรมจักร 12 ซี เป็นสัญลักษณ์แทนการรู้แจ้งอริยสัจแต่ละข้อด้วยญาณ ทั้ง 3 (สัจญาณ, กิจจญาณ, และกตญาณ) (3x4 = 12)

6) พระบาลีในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรว่า

ธมมจกั กั ปวัตตติ ตั อปปฏิวัตติยั หมายถึง *กงล้อคือพระธรรมอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงหมุนไปแล้ว ไม่มีใครหมุนกลับได้*

ภาพที่ 9 โครงสร้างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

จากการที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐโดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ ค้ำครองและส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแล รักษา จัดการศาสนาสัมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริม พัฒนาบุคลากรทางศาสนา ดังกล่าวแล้วนั้น ในการทำงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีการกำหนดตัวชี้วัดในการปฏิบัติราชการ 6 ตัวชี้วัดประกอบด้วย

ตัวชี้วัดที่ 1	จำนวนวัดพัฒนาที่ผ่านเกณฑ์การพัฒนาตามมาตรฐานของ สพศ.(วัด)
ตัวชี้วัดที่ 2	จำนวนวัดที่มีฐานข้อมูลศาสนสมบัติของวัด และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัดครบถ้วน (วัด)
ตัวชี้วัดที่ 3	จำนวนวัดที่มีการรายงานทางการเงินตามมาตรฐานที่กำหนด (วัด)
ตัวชี้วัดที่ 4	จำนวนวัดที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นมาตรฐานสำหรับวัด

- ตัวชี้วัดที่ 5 ร้อยละของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียน
ที่น่ารู้และมีคุณภาพ
- ตัวชี้วัดที่ 6 ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของผู้สอบธรรมศึกษาที่สอบผ่านธรรมสนามหลวง

โดยมีรายละเอียดผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554 ดังนี้

ตัวชี้วัดที่ 1 จำนวนวัดพัฒนาที่ผ่านเกณฑ์การพัฒนาตามมาตรฐานของ สพศ.

หน่วยวัด: จำนวน (วัด)

คำอธิบาย : วัดพัฒนาที่ผ่านเกณฑ์การพัฒนาตามมาตรฐานของ สพศ. หมายถึง วัดที่ได้รับการพัฒนาและจัด
กิจกรรมตามแนวทางและวิธีการที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

ตารางที่ 2.2 จำนวนวัดพัฒนาที่ผ่านเกณฑ์การพัฒนาตามมาตรฐานของ สพศ.

ข้อมูลพื้นฐานประกอบตัวชี้วัด	หน่วยวัด	ผลการดำเนินงานในอดีต ปีงบประมาณ พ.ศ.		
		2551	2552	2553
จำนวนวัดพัฒนาที่ผ่านเกณฑ์การพัฒนา	วัด	5,321	8,639	12,750

ตัวชี้วัดที่ 2 จำนวนวัดที่มีฐานข้อมูลศาสนสมบัติของวัด และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัดครบถ้วน (วัด)

หน่วยวัด: จำนวน (วัด)

คำอธิบาย : วัดที่มีฐานข้อมูลศาสนสมบัติของวัดและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัด หมายถึง วัดที่มีข้อมูลเกี่ยวกับ
ศาสนสมบัติของวัดและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัดตามเกณฑ์ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

ตารางที่ 2.3 จำนวนวัดที่มีฐานข้อมูลศาสนสมบัติของวัด และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัดครบถ้วน (วัด)

ข้อมูลผลการดำเนินงาน	หน่วยวัด	ผลการดำเนินงาน ปีงบประมาณ พ.ศ.		
		2551	2552	2553
จำนวนวัดที่มีฐานข้อมูลศาสนสมบัติของวัด และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัดครบถ้วน (วัด)	วัด	919	2,659	5,347

ตัวชี้วัดที่ 3 จำนวนวัดที่มีการรายงานทางการเงินตามมาตรฐานที่กำหนด (วัด)

หน่วยวัด: จำนวน (วัด)

คำอธิบาย : วัดที่มีการรายงานทางการเงินตามมาตรฐานที่กำหนด หมายถึง การดำเนินการของวัดที่ได้มีการ
รายงานทางการเงินตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

ตารางที่ 2.4 จำนวนวัดที่มีการรายงานทางการเงินตามมาตรฐานที่กำหนด (วัด)

ข้อมูลผลการดำเนินงาน	หน่วยวัด	ผลการดำเนินงานในอดีต ปีงบประมาณ พ.ศ.		
		2551	2552	2553
จำนวนวัดที่มีรายงานทางการเงินตามมาตรฐานที่กำหนด (วัด)	วัด	223	1,321	

ตัวชี้วัดที่ 4 จำนวนวัดที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นมาตรฐานสำหรับวัด

หน่วยวัด : ร้อยละ

คำอธิบาย : วัดที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นมาตรฐานสำหรับวัด หมายถึง วัดที่ดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นไปตามแนวทางและมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สำหรับการดำเนินการในปี 54 มีการปรับรายละเอียดมาตรฐานการประเมินให้มีคุณภาพเช่นเดียวกับปี 53 คือ (1) กิจกรรมที่ต้องดำเนินการเพื่อความเหมาะสมตามหลักพระพุทธศาสนา (2) กิจกรรมงดเว้นภายในบริเวณวัด เช่น เปิดเครื่องเสียงส่งเสียงดัง ขยายสลากกินแบ่งรัฐบาล ฯลฯ

ตารางที่ 2.5 จำนวนวัดที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นมาตรฐานสำหรับวัด

ข้อมูลพื้นฐานประกอบตัวชี้วัด	หน่วยวัด	ผลการดำเนินงานในอดีต ปีงบประมาณ พ.ศ.		
		2551	2552	2553
จำนวนวัดที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นมาตรฐานสำหรับวัด	วัด	2,150	3,670	11,179

ตัวชี้วัดที่ 5 ร้อยละของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนที่นำร่องและมีคุณภาพ

หน่วยวัด : ร้อยละ

สูตรการคำนวณ :

$\frac{\text{จำนวนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาโรงเรียนที่ผ่านเกณฑ์(สมศ.)} \times 100}{\text{จำนวนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาโรงเรียนทั้งหมด}}$

ตารางที่ 2.6 ร้อยละของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อมูลพื้นฐานประกอบตัวชี้วัด	หน่วยวัด	ผลการดำเนินงานในอดีต ปีงบประมาณ พ.ศ.		
		2551	2552	2553
-	-	-	-	-

หมายเหตุ : ยังไม่มีการรายงานข้อมูล

ตัวชี้วัดที่ 6 ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของผู้สอบธรรมศึกษาที่สอบผ่านธรรมสนามหลวง

หน่วยวัด : ร้อยละ

คำอธิบาย : ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของผู้สอบธรรมศึกษาที่สอบผ่านธรรมสนามหลวง หมายถึง จำนวนของผู้สอบธรรมศึกษาที่สอบผ่านธรรมสนามหลวง

สูตรการคำนวณ :

จำนวนที่เพิ่มขึ้นของผู้สอบธรรมศึกษาที่สอบผ่านธรรมสนามหลวง ปี 2554 X 100
จำนวนของผู้สอบธรรมศึกษาที่เข้าสอบธรรมสนามหลวงได้ ในปี 2553

ตารางที่ 2.7 ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของผู้สอบธรรมศึกษาที่สอบผ่านธรรมสนามหลวง

ข้อมูลพื้นฐานประกอบตัวชี้วัด	หน่วยวัด	ผลการดำเนินงานในอดีต ปีงบประมาณ พ.ศ.		
		2551	2552	2553
จำนวนของผู้สอบธรรมศึกษาที่สอบผ่านธรรมสนามหลวง	คน	869,235	914,734	960,170

ซึ่งตัวชี้วัดในการปฏิบัติราชการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเหล่านี้จะเป็นข้อมูลสำหรับที่จะสะท้อนถึงการบริหารงานของวัดในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะตัวชี้วัดที่ 1 ตัวชี้วัดที่ 2 และ 3

5.3 กรมการศาสนา

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐด้านศาสนา โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมและให้ความอุปถัมภ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทยนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม โดยให้มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) ทำนุบำรุง ส่งเสริมเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม
- (2) เสริมสร้างศีลธรรม ปลุกฝังคุณธรรมและจริยธรรม
- (3) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมกิจการฮัจญ์ รวมทั้งกฎหมายและระเบียบอื่น

ที่เกี่ยวข้อง

- (4) ส่งเสริม ดูแล รักษาและทำนุบำรุงศาสนสถาน และศาสนวัตถุ
- (5) ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง และสนับสนุนการ

ดำเนินการขององค์กรศาสนา

(6) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

โดยให้มีการแบ่งส่วนราชการของกรมการศาสนาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) สำนักงานเลขานุการกรม (2) กองศาสนูปถัมภ์ และ (3) สำนักพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม (รายละเอียดเพิ่มเติมศึกษาได้จาก กรมการศาสนา <http://www.dra.go.th/main.php?filename=a2>)

6. การบริหารวัดในประเทศไทย

ความหมายของการบริหารในทางพระพุทธศาสนา (พระมหาเสริมชัย ชยมงคล, 2539: 3) หมายถึง การดูแลรักษาตนเอง เรียกว่า “กายบริหาร” ไปจนถึงการปกครอง ดูแล รักษา หมู่คณะภายในวัด อันได้แก่ หมู่พระภิกษุ ชื่อว่า “พระสงฆ์” และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ขรवास ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด รวมทั้งการจัดการกิจการของวัด เรียกว่า “การบริหารวัด” และ “การปกครองคณะสงฆ์” ในสังฆมณฑลทั่วประเทศ (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 มาตรา 20, 20 ทวิ และ 21)

ความจริง “สังฆมณฑล” นับตั้งแต่ส่วนย่อย คือ วัด ถึงส่วนรวม คือ คณะสงฆ์ไทยหมดทั่วทั้งประเทศ ย่อมประกอบด้วย

1) ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร ผู้อยู่ในวัดหรือชุมชนเดียวกัน แต่เฉพาะพระภิกษุ 2-3 รูป ชื่อว่า “คณะภิกษุ” พระภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ชื่อว่า “หมู่ภิกษุ” เมื่ออยู่ร่วมกันหรือทำสังฆกรรมร่วมกัน ชื่อว่า “สงฆ์” หมู่ภิกษุสงฆ์หลายหมู่รวมกันทั้งตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และ/หรือทั่วทั้งประเทศ ชื่อว่า “คณะสงฆ์” เพราะเหตุนี้ พระราชบัญญัติที่ออกมาบังคับใช้ในเรื่องเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์ทั่วประเทศ จึงชื่อว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์”

2) ศาสนธรรม คือ พระสัทธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันประกอบด้วย พระธรรมและพระวินัยอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ซึ่งนับเป็นธรรมานุการปกครองของพระภิกษุ คณะภิกษุ หมู่พระภิกษุคือสงฆ์ และคณะสงฆ์ จะพึงต้องปฏิบัติตามเพื่อยังประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน (ผู้อื่น) ให้สำเร็จด้วยดี

3) ศาสนสถานและศาสนวัตถุหรือศาสนสมบัติ ได้แก่ วัดและทรัพย์สินต่าง ๆ ทั้งสังฆารัมภ์และอสังฆารัมภ์ อันเป็นของวัดหรือของหมู่พระภิกษุสงฆ์สามเณรโดยรวม

4) ศาสนพิธี ได้แก่ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีต่าง ๆ เป็นต้น อันเป็นส่วนช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ดุจเดียวกับเปลือกและกระดูกที่รักษาแก่นไม้ฉะนั้น

คำว่า “การบริหารวัด” จึงมีความหมายกว้าง ทั้งการดูแลรักษาตน การปกครอง ดูแล รักษา หมู่คณะคือพระภิกษุสงฆ์ทั้งวัดรวมทั้งสามเณรและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด รวมทั้งการจัดการ

กิจการของวัด ซึ่งมีทั้งกิจกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ และการจัดการทางด้านการเงินและทรัพย์สินอื่น ๆ ของวัดอันเป็นส่วนรวมของพระภิกษุทั้งวัด

ผู้มีอำนาจและหน้าที่ดูแลศาสนสมบัติของวัด คือ เจ้าอาวาส ที่มีบัพญญัตติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสใน มาตรา 37 และ 38 ดังนี้

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

- 1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- 2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น

ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

- 3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- 4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

- 1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- 2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
- 3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำ

ทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิด คำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

ศาสนสมบัติ คือ ทรัพย์สินของพระศาสนา มีทั้งสังฆาริมทรัพย์และอสังฆาริมทรัพย์จำนวนมากได้มาโดยการบริจาคของผู้มีศรัทธาเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้กิจการพระศาสนามั่นคงถาวร กฎหมายจึงบัญญัติรับรองคุ้มครองไว้เป็นพิเศษ ตามบัพญญัตติมาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ (ปลื้ม โชติชูชู ยางกูร, 2550: 171)

- 1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมีใช้ของวัดใดวัดหนึ่ง
- 2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรรมการศาสนา และให้ถือว่า กรรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางนั้นด้วย การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลาง ด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้มาประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้งบประมาณนั้นได้ (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 41) ในส่วนของศาสนสมบัติของวัดตามพระราชบัญญัตินี้มิได้บัญญัติว่า ต้องจัดงบประมาณ จึงมีอาจทราบได้ถึงรายรับและรายจ่ายในการรักษาดูแลศาสนสมบัติวัดเป็นอย่างไร

การสาธารณูปการตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ กล่าวว่า เป็นคำนาม หมายถึง “การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางเรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

- 1) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
- 2) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง
- 3) กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
- 4) การศาสนสมบัติของวัด

การสาธารณูปการทั้ง 4 ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตรา 37 (1) ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมานี้ จะมี

ลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน 3 ประการคือ

- 1) การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม
- 2) การกระทำด้วยเอกสารรายงาน
- 3) การกระทำโดยการจัดประโยชน์

การกระทำใน 3 ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ โดยเฉพาะงานบางอย่างเริ่มแล้วผ่านการพิจารณาตามลำดับ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และฝ่ายราชอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะ และหรือเจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักรหรือผู้มีศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามระเบียบแบบแผนคณะสงฆ์ ดังนั้น ผู้จัดการสาธารณูปการได้แก่

- 1) เจ้าอาวาส
- 2) เจ้าคณะ
- 3) เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร
- 4) ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึงการลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุชิ้นใหม่ การซ่อมแซม ของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน 2 ประการคือ ควบคุมสาธารณูปการ ส่งเสริมสาธารณูปการ

การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติ สอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาสดังนี้

- 1) ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

- 2) ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควรแก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน
- 3) ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
- 4) ควบคุมการเงินและบัญชีรายรับและรายจ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี
- 5) ควบคุมดูแลเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาสเช่นรายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง
- 6) ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการส่งเสริมกิจการของวัด เจ้าคณะทุกชั้นควรส่งเสริมเจ้าอาวาสในการสาธารณูปการดังนี้
  - 6.1) ออกตรวจตราเยี่ยมเจ้าอาวาสให้เร่งรัดการพัฒนาวัด
  - 6.2) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสดังนี้
    - 6.2.1) จัดหาช่างดำเนินการก่อสร้าง
    - 6.2.2) จัดแปลนอาคารตลอดแผนผังวัด
    - 6.2.3) ดูแลการหาทุนก่อสร้างด้วยการขอเงินงบประมาณ
    - 6.2.4) ให้คำชี้แจง แนะนำการปฏิบัติงานสาธารณูปการเพื่อเข้าใจให้ถูกต้อง
    - 6.2.5) ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีการสาธารณูปการ
  - 6.3) แนะนำการจัดงานวัด และการเรียไร ให้เป็นไปตามระเบียบและคำสั่งของมหาเถรสมาคม
  - 6.4) ช่วยยกฐานะวัดที่ได้พัฒนาดีแล้ว เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง
  - 6.5) ช่วยยกย่องเจ้าอาวาสผู้มีผลงานสาธารณูปการดี หรือแม่แต่รองเจ้าอาวาส และ/หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสก็ควรยกย่องด้วยแต่อย่าเกินกว่าเจ้าอาวาส
  - 6.6) แนะนำชี้แจงการจัดประโยชน์ของวัดให้ถูกต้องตามกฎกระทรวง

กล่าวโดยสรุป งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาส และเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาส และเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่มักเป็นเหตุก่อกองปัญหาเช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลุกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคคีสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การณ์คณะสงฆ์ และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

6.1 วิธีการจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัด

ทรัพย์สินอันเป็นศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ เงิน ที่ดิน อาคาร และทรัพย์สินอื่นๆ กล่าวโดยรวม ได้แก่ สักริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ส่วนการจัดการและเก็บรักษานั้น ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยวิธีการปฏิบัติดังนี้

1) ทรัพย์สินที่ต้องลงทะเบียน กำหนดโดยลักษณะดังนี้

- 1.1) เงิน (ลงบัญชีรับ)(ลงบัญชีจ่าย)
- 1.2) ที่ดิน
- 1.3) เสนาสนะถาวร หรืออาคารอื่นๆ โบราณสถาน
- 1.4) ของมีค่า เช่นพระพุทธรูป ธรรมมาสน์ บุชบก โบราณวัตถุ
- 1.5) วัสดุครุภัณฑ์ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์สารสนเทศ เครื่องครัว อุปกรณ์พิธีสงฆ์

เป็นต้น

ทั้ง 5 ประการดังกล่าว ต้องจัดทำลงบัญชีรับและทะเบียนทุกชนิด และทุกจำนวน ส่วนของเบ็ดเตล็ดอื่นๆ สุดแต่เจ้าอาวาสพิจารณาเห็นควร

2) การได้มาซึ่งทรัพย์สิน ได้แก่การได้มาเป็นกรรมสิทธิ์ของวัดโดยวิธีการใดๆอันชอบ ส่วนที่ดินมีวิธีได้มาพอกำหนดได้ดังนี้

2.1) เมื่อได้มาซึ่งที่ดินจากผู้ใด ต้องขอรับหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์จากผู้นั้น และดำเนินการโอนกรรมสิทธิ์โดยการจดทะเบียน ประมวลกฎหมายที่ดินที่บัญญัติไว้ว่าด้วยการได้มาซึ่งที่ดินของวัดวาอาราม เป็นต้น

2.2) ศึกษาแนวทาง และวิธีการขอรับที่ดิน ตามระเบียบของกรมที่ดิน รวมทั้งตรวจสอบแนวเขตสอเบเขตที่ดินให้แน่ชัดเพื่อป้องกันการบุกรุกในภายหลัง

2.3) เมื่อได้รับหนังสือแสดงสิทธิที่ดินถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ให้ลงรายการในทะเบียนทรัพย์สินของวัด ส่วนที่ดินซึ่งที่ตั้งวัด หากยังไม่มีโฉนด หรือนส.3 ก็ให้ลงทะเบียนไว้เพราะหากวัดได้ครอบครอง และเป็นสมบัติของวัดแล้ว ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้คุ้มครองไว้ว่า ผู้ใดจะอ้างอายุความขึ้นต่อสู้ในการครอบครองปรปักษ์ที่ดินของวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ของวัดมิได้ ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงควรไปดำเนินการออกโฉนดหรือออก นส.3 ให้เป็นที่ดินของวัดโดยพลัน ทั้งหากมีปัญหาให้แจ้ง ส่วนราชการ อาทิ จังหวัด หรือกรมการศาสนาเข้ามาช่วยเหลือ สำหรับโฉนดตัวจริง หรือหลักฐานตัวจริงให้เก็บไว้ที่ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด หรือกรมการศาสนา แล้วแต่พื้นที่

3) การจำหน่ายทรัพย์สิน หมายถึง การจำหน่าย ทรัพย์สิน ซึ่งหมดสภาพเป็นศาสนสมบัติ ออกจากทะเบียน เช่น ภูฎูกรื้อที่ดินโอนโดยพระราชบัญญัติ หรือพระราชกฤษฎีกา โดยถือหลักว่า “มิให้จัด” “หมดให้จ่าย” หากไม่ปฏิบัติเช่นนี้ เจ้าอาวาสตกอยู่ในฐานะเป็นเจ้าพนักงานละเว้นการปฏิบัติหน้าที่และอาจเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ และอาจเป็นการละเมิดจริยาพระสงฆ์

6.2 วิธีกันที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์

การกั้นที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์ เป็นวิธีหนึ่งในการจัดการศาสนสมบัติของวัด ใช้สำหรับวัดที่บริเวณกว้างขวางและตั้งอยู่ในชุมชนใหญ่ ๆ หรือเป็นชุมชนเศรษฐกิจ ในฐานะที่วัดเป็นนิติบุคคลวัดย่อมมีสิทธิที่จะทำได้ โดยอาศัยกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551) ข้อที่ 2 จึงมีความว่า การกั้นที่ดินวัดให้เป็นที่จัดประโยชน์จะกระทำได้อีกต่อเมื่อ กรมการศาสนาเห็นชอบและได้อนุมัติจากมหาเถรสมาคม

ตามกฎกระทรวงข้อนี้ วัดจะใช้สิทธิสมบูรณ์ในเมื่อกรมการศาสนาเห็นชอบและมหาเถรสมาคมอนุมัติแล้ว ดังนั้นวัดต่าง ๆ ควรเร่งรัดการกระทำแผนผังวัดตัวจริงไว้โดยยึดหลักตามที่กล่าวไว้ในเรื่อง “การจัดการดูแลทรัพย์สินวัดตามขนาดของวัด” เฉพาะวัดขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ ถ้าอยู่ในชุมชนเศรษฐกิจควรกำหนดเขตเศรษฐกิจควรกำหนดเขตจัดประโยชน์ไว้ด้วย แล้วเสนอต่อเจ้าคณะและทางราชการตามลำดับถึงอธิบดีกรมการศาสนาเพื่อให้ความเห็นชอบและนำเสนอมหาเถรสมาคม และลงนามกำกับแผนผังตัวจริง เพื่อเก็บไว้ใช้ในกิจการคณะสงฆ์ตามโอกาสต่อไป

6.3 การให้เช่าที่ดินหรืออาคาร

6.3.1 การให้เช่าที่ดินหรืออาคารเป็นงานในการจัดการศาสนสมบัติของวัด ซึ่งกำหนดวิธีปฏิบัติโดยกฎกระทรวง ฉบับที่ (พ.ศ. 2511) ข้อที่ 3 ซึ่งมีความว่า “การให้เช่าที่ดินหรืออาคารให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์ของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้ง ทำทะเบียนทรัพย์สินที่จัดประโยชน์ ทะเบียนผู้เช่า หรือผู้อาศัยไว้ให้ถูกต้อง และให้เก็บรักษาทะเบียน และหนังสือเช่าไว้เป็นหลักบ้านที่วัดหรือจะฝากกรมการศาสนาให้เก็บรักษาไว้ก็ได้

ตามกฎกระทรวงข้อนี้ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์วัดเป็นภาระในการจัดทำทะเบียนต่างชนิดและเก็บรักษา ควรรวมถึงการจัดทำหนังสือสัญญาใดๆและการเก็บรักษาอีกส่วนหนึ่งด้วย การแต่งตั้งผู้จัดประโยชน์ของวัดนั้น กรมการศาสนาให้ข้อแนะนำไว้ 4 ประการ โดยใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

- (1) แต่งตั้งไวยาวัจกรเป็นผู้จัดทำประโยชน์
- (2) แต่งตั้งกรมการศาสนา เป็นผู้จัดประโยชน์
- (3) แต่งตั้งมุลินี เป็นผู้จัดประโยชน์
- (4) แต่งตั้งผู้จัดประโยชน์ เป็นรูปคณะกรรมการจัดประโยชน์

การแต่งตั้งนั้นต้องทำเป็น ลายลักษณ์อักษรและต้องระบุภารกิจให้ชัดเจน ดังนี้

- (1) จะให้จัดประโยชน์ในที่ใด
- (2) จะให้จัดประโยชน์ ตั้งแต่เมื่อใดถึงเมื่อใด
- (3) จะให้จัดประโยชน์เฉพาะกรณี
- (4) เหตุประการใดบ้างที่ให้ขออนุมัติเจ้าอาวาสก่อนจะทำการ

ผู้จัดประโยชน์ของวัด ย่อมมีหน้าที่จัดทำและเก็บรักษา เอกสารสำคัญของวัดคือ

- (1) ทะเบียนทรัพย์สินที่จัดประโยชน์
- (2) ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัย
- (3) หนังสือสัญญาเช่าและหนังสือสัญญาผู้อาศัย

6.3.2 การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กัลปนา หรือที่ดินที่กั้นไว้เป็นจัดประโยชน์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 มาตรา 33 กำหนดที่ดินซึ่งเป็นสมบัติของวัด เวลาที่วัดไว้ดังนี้

- 1) ที่ดิน คือ ที่ซึ่งเป็นที่ตั้งตลอดจนเป็นสมบัติของวัดนั้น
- 2) ที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ดินซึ่งเป็นสมบัติของวัด
- 3) กัลปนา คือ ที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ในวัดหรือทางศาสนา

เฉพาะที่วัดซึ่งเป็นที่ตั้งต้องกั้นไว้เป็นที่จัดประโยชน์ก่อนจึงจะให้เช่าได้ ส่วนที่ธรณีสงฆ์และที่กัลปนาให้เช่าได้ตามปกติ แต่การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กัลปนา หรือที่วัดกั้นไว้จัดผลประโยชน์วัด จะกระทำได้ในเงื่อนไขตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 64 ซึ่งมีความว่า “การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กัลปนา หรือที่วัดกั้นไว้จัดประโยชน์ที่มีกำหนดระยะเวลาเกิน 3 ปี จะกระทำได้ ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากกรมการศาสนา”

วิธีการให้เช่าที่ดังกล่าว วัดจะต้องทำสัญญาเป็นข้อผูกพันกับผู้เช่าอย่างมั่นคง และสัญญานั้นมี 2 อย่าง คือ

- 1) สัญญานานปี หมายถึง สัญญาที่มีข้อผูกพันต่อกัน 3 ปี
- 2) สัญญาธรรมดา หมายถึง สัญญาที่มีข้อผูกพันระยะสั้นไม่เกิน 3 ปี

ในการทำสัญญาธรรมดಾವัดอาจทำได้เอง แต่ในการปฏิบัติควรให้ผู้มีความรู้ตามกฎหมายเป็นที่ปรึกษาตรวจสอบร่างสัญญาก่อน เมื่อเห็นว่าไม่เสียเปรียบผู้เช่าแล้วจึงลงนามในสัญญา

สำหรับสัญญานานปี วัดต้องส่งร่างสัญญาพร้อมทั้งเอกสารการเช่าอื่นให้กรมการศาสนาตรวจสอบและให้ความเห็นชอบ รายละเอียดวิธีปฏิบัติตามระเบียบกรมการศาสนา

6.4 วิธีรับและเก็บรักษาเงินของวัดและวิธีทำบัญชี

การรับและเก็บรักษาเงินของวัดและการทำบัญชีเป็นงานการศาสนสมบัติของวัดเป็นงานหนึ่ง ซึ่งอยู่ในความดูแลและจัดการของเจ้าอาวาสตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ซึ่งวิธีปฏิบัติคือ

- 1) วิธีรับและเก็บรักษาเงินของวัด
- 2) วิธีทำบัญชีรับจ่าย
- 3) วิธีทำบัญชีงบประมาณของวัด

6.4.1 วิธีรับและเก็บรักษาเงินของวัด

ก. การรับเงินผลประโยชน์ไม่ว่ากรณีใดๆ วัดจะต้องออกใบเสร็จรับเงิน (ตามแบบ ศบว. 7) แสดงการรับทุกครั้งแล้วจึงนำยอดเงิน ตามใบเสร็จนั้นเข้าบัญชีรับ และลงเลขที่ใบเสร็จไว้ในบัญชีรับ อีกครั้ง แม้การรับดอกเบี้ยเงินฝากธนาคารเข้าบัญชีรับก็ต้องปฏิบัติเช่นเดียวกันสำหรับอนุโมทนาบัตรจะมี หรือไม่ก็ได้ส่วนการรับเงินการกุศล ควรออกอนุโมทนาบัตรแล้วลงบัญชีรับอีกครั้งหนึ่ง

ข. วิธีการเก็บรักษาเงินของวัด วัดจะเก็บรักษาเงินผลประโยชน์ของวัดเองได้ เพียง 3,000 บาท ส่วนที่เกิน 3,000 บาทให้นำฝากกรมการศาสนาจังหวัด อำเภอ ธนาคาร หรือนิติบุคคลที่ กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบทางปฏิบัตินั้น ควรฝากธนาคารโดยระบุชื่อบัญชีว่า “วัด.....หรือว่า เงินของ วัด.....” ห้ามฝากเป็นชื่อเจ้าอาวาสหรือผู้ใด การเบิกเงินจากธนาคารควรกำหนดเงื่อนไขให้ลงนามร่วมกัน 3 คน คือ เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร หรือผู้ดูแลผลประโยชน์ รวมเป็น 3 คน ผู้ที่เจ้าอาวาสเห็นควรจึงถอนได้ หรือ เมื่อฝากลงนามร่วมกัน 3 คน เมื่อจะถอนลงนามต้องมี 2 ใน 3 มีเจ้าอาวาสเป็นหลัก

ส่วนเงินการกุศล ให้เก็บรักษาตามความประสงค์ของผู้บริจาค ถ้าผู้บริจาคมิได้แจ้ง ความประสงค์ไว้ ให้อนุโลมตามการเก็บรักษาเงินผลประโยชน์ของวัด

6.4.2 วิธีทำบัญชีรับจ่าย

ให้เจ้าอาวาสมอบให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์วัดจัดนำบัญชีรับจ่ายประจำเดือน โดยใช้แบบของกรมการศาสนา เมื่อทุกสิ้นเดือนให้รวบรวมยอดรับจ่าย หักยอดคงเหลือและยอดยกไปเดือน ต่อไป ผู้ทำบัญชีลงนามรับรองแล้ว เสนอเจ้าอาวาสตรวจและควรให้ตรวจทุกเดือน วัดใหญ่ ๆ มีรายรับ รายจ่ายมาก อาจมีบัญชีรับจ่ายหลายเล่มตามประเภทแห่งงานหรืออาจใช้บัญชีรับจ่ายแบบทั่วไปเพื่อความสะดวกในการจัดทำบัญชีก็ได้

6.4.3 วิธีทำบัญชีปี

เจ้าอาวาสต้องตั้งไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดจัดทำบัญชีปี (ตามแบบ ศบว. 6) ตัดยอดวันที่ 31 ธันวาคม โดยปฏิบัติดังนี้

1) แยกรายรับทั้งปีออกเป็นประเภท เช่น ยอดเงินยกมาจากปีเก่า เงินค่าเช่า เงินค่าบำรุง เงินค่าดอกเบี้ย เงินการกุศลต่าง ๆ และรายรับอื่น ๆ แต่ละประเภทเป็นเงินเท่าใด และรวมทุกประเภทเป็น เงินเท่าใด

2) แยกรายจ่ายทั้งปีออกเป็นประเภท เช่น ค่าก่อสร้างและบูรณะ ค่าตอบแทน ค่าภาษี ค่าน้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ค่าคนงานวัดและรายจ่ายอื่น ๆ แต่ละประเภทเป็นเงินเท่าใด และรวมทุก ประเภทเป็นเงินเท่าใด

3) เมื่อหักแล้วคงเหลือเงินเท่าใด

4) เงินที่เหลือเป็นเงินสดเท่าใด ฝากธนาคารไหน เท่าใด

เมื่อจัดลงรายการในบัญชีซึ่งปีเรียบร้อยแล้วให้ผู้จัดทำบัญชีลงนามรับรอง แล้วเสนอเจ้าอาวาสลงนามและเก็บไว้ให้ผู้สอบบัญชีตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง

6.5 ปัญหาเรื่องการเงินและการบัญชีของวัด (พระมหาเสริมชัย ขยมงฺคโล , 2539: 229)

เรื่องการเงินเป็นเรื่องที่ “ล่อแหลม” อย่างที่สุดประการหนึ่งสำหรับพระภิกษุ เจ้าอาวาส ผู้บริหารงานวัด หรือผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบในการรับ-จ่าย เก็บรักษาและ/หรือในการฝากธนาคาร-ถอนจากธนาคาร เพราะมีโอกาสผิดพลาดและรั่วไหลได้ทุกจุด ถ้าผู้บริหารงานวัดไม่วางระบบการเงินการบัญชี และการตรวจสอบให้ดีแล้ว ก็เท่ากับไม่มีมาตรการป้องกันข้อผิดพลาดและรั่วไหลเลย

การวางระบบการรับ-การใช้จ่าย การเก็บรักษา และ/หรือการฝากเงินในธนาคารและการถอนเงิน การทำบัญชี และการตรวจสอบ ที่ดีเพียงไร จะมีคุณประโยชน์ดั่งนี้มากเพียงนั้นคือ

- 1) ป้องกันความผิดพลาดและความรั่วไหล
- 2) ป้องกันข้อครหา
- 3) เป็นการแสดงความบริสุทธิ์ใจของผู้บริหารและผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องในเรื่องการเงินทุกระดับทุกจุด
- 4) ให้ได้มีสถิติการรับเงินจากแหล่งต่าง ๆ และการจ่ายเงินประเภทต่าง ๆ เพื่อประกอบการพิจารณาวางแผนการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ได้ถูกต้องและเหมาะสมกับลำดับความสำคัญเร่งด่วน
- 5) เป็นที่สบายใจแก่ทุกฝ่าย ทั้งแก่ฝ่ายทายก ทายิกา ผู้มีจิตศรัทธาบริจาค และทั้งแก่ปฏิบัติกาหผู้รับบริจาค นับตั้งแต่เจ้าอาวาส ผู้บริหารงานวัด ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบที่เกี่ยวกับการเงินของวัด ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรลูกวัดด้วยกันทั้งหมด

แต่การวางระบบการเงินของวัดทั่ว ๆ ไป การบัญชีและการตรวจสอบการเงินของวัดที่ดี และการที่จะให้ปฏิบัติตามระบบที่ดีนั้นไม่ใช่ของง่ายเลย ถ้าเจ้าอาวาสหรือผู้บริหารไม่ฉลาดและไม่เข้มแข็งแล้วก็ยากที่จะให้มีระบบที่ดี และที่จะให้มีการปฏิบัติตามระบบที่ดีนั้นอย่างสมบูรณ์ได้

“ในส่วนตัวระบบการเงินภายในของสถาบันฯ ข้าพเจ้าเองก็เคยมีความยุ่งยากอยู่เหมือนกันแต่ก็ได้พยายามที่จะให้มีการปฏิบัติให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะความที่พระภิกษุหรือแม่ชี อุบาสิกา ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบและที่เกี่ยวข้องกับการเงินทุกระดับส่วนมากไม่มีความรู้ในเรื่องระบบการบัญชี นี้ประการหนึ่ง ไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับระบบการตรวจสอบการเงินการบัญชี จึงไม่เคยชินต่อการที่จะให้มีระบบการตรวจสอบได้ จึงมักจะหวั่นไหว น้อยใจ ไม่พอใจ ต่อระบบการตรวจสอบ นี้อีกประการหนึ่ง”

เมื่อมีการแนะนำให้ทำบัญชีหรือการจดบันทึกรายการรับ-จ่ายเงิน อย่างเป็นระบบดีพอสมควร พร้อมด้วยให้มีเอกสารคู่จ่ายเงินไว้เป็นหลักฐาน ให้สามารถตรวจสอบได้ และให้มีการรายงานสถานะการเงินเป็นระยะตามระยะเวลาที่สมควร จึงมักได้รับการปฏิเสธต่อต้าน ไม่ยอมปฏิบัติตาม หรือแก้งปล่อยปละเลยไม่ปฏิบัติตามด้วยดีจากพระภิกษุหรือแม่ชี อุบาสิกา ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการรับ-จ่ายเงิน ผู้ไม่ค่อยมีความรู้และไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับระบบการเงิน การบัญชีและการตรวจสอบ

6.6 กฎระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวกับการกำกับดูแลวัด ทางการเงิน

6.6.1 กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 มีสาระสำคัญดังนี้

- ข้อ 1 การได้ทรัพย์สินมาเป็นศาสนสมบัติ
- ข้อ 2 การกั้นที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์
- ข้อ 3 การให้เช่าที่ดินหรืออาคาร
- ข้อ 4 การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กลบนา หรือที่ดินที่วัดกั้นไว้เป็นประโยชน์
- ข้อ 5 การเก็บรักษาเงินของวัด
- ข้อ 6 ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด
- ข้อ 7 กรณีที่วัด เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์วัดถูกฟ้องหรือถูกหมายเรียกเข้าเป็นโจทก์ร่วมหรือจำเลยร่วมที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด
- ข้อ 8 ให้กรมการศาสนากำหนดแบบทะเบียนบัญชี แบบสัญญาเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

6.6.2 ระเบียบ กรมการศาสนาได้ออกระเบียบเกี่ยวกับการให้คำแนะนำและวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับการบริหารการเงินวัด

- 1) ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการขอและจัดสรรเงินอุดหนุนบูรณะวัด พ.ศ. 2513
- 2) ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดประโยชน์แทนวัด พ.ศ. 2514
- 3) กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร พ.ศ. 2536
- 4) กฎมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการฉบับที่ 23 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2541
- 5) คำสั่งกรมการศาสนาที่ 271/2535 เรื่อง อัตราค่าบำรุงศาสนสมบัติ
- 6) คำสั่งกรมการศาสนาที่ 70/ 2536 เรื่อง หลักเกณฑ์การคิดคำนวณเงินบำรุงศาสนสมบัติ
- 7) คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ควบคุมการเรียไร พ.ศ.2539
- 8) ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. 2537
- 9) ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยการเบิกจ่ายนิยัต พ.ศ. 2541

6.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินวัด

6.7.1 รายรับ-รายจ่ายของวัดในประเทศไทย

จากงานวิจัยของ เรืองฤทธิ์ ประสันรักษ์ (2539) เรื่อง "รายรับรายจ่ายของวัดไทย ในกรุงเทพมหานคร" พบว่า รายได้ของวัดส่วนใหญ่มาจากการบริจาคทำบุญ ก่อสร้างเสนาสนะ และ บูรณปฏิสังขรณ์มากที่สุด คือมีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่ำสุด 30,000 บาท สูงสุด 6,300,000 บาท มีผู้บริจาคมากที่สุดอยู่ระหว่าง 100,000 บาท ถึง 500,000 บาท ส่วนรายได้จากการจัดงานประจำปี เฉลี่ยต่อปีมากที่สุดอยู่ในระหว่าง 100,000 บาท ถึง 800,000 บาท งานพิเศษอื่นๆ รายได้ของวัดโดยเฉลี่ยจะอยู่ในระหว่าง 120,000 บาท ถึง 550,000 บาท ขณะที่มาปสนสถานมีรายได้อยู่ที่ 5,000 ถึง 900,000 บาทต่อปี รายได้จากที่จอดรถและให้เช่าที่ ต่ำสุด 10,000 บาท 5,000 บาท และสูงสุด 540,000 บาท และ 1,500,000 บาทต่อปี

นอกจากนี้ ยังมีรายได้ที่เกิดจากการให้เช่าวัดมุงมล รายได้ของมูลนิธิ รายได้ที่ รัฐบาลสนับสนุน และรายได้จากอื่นๆ ต่ำสุด 10,000 บาท สูงสุด 15,800,000 บาท ขณะที่ดอกผลของเงิน มูลนิธิต่ำสุดเฉลี่ย 10,000 บาท สูงสุด 5,084,366 บาทต่อปี

เงินที่ได้มามากมายนั้น ส่วนใหญ่ใช้จ่ายไปในงานก่อสร้าง และบูรณปฏิสังขรณ์ มากกว่าการศึกษา โดยเฉลี่ยอยู่ในระหว่าง 1,000,000-6,500,000 บาท ขณะที่งานด้านการศึกษาพัฒนา มนุษย์ กลับมีรายจ่ายเพียงร้อยละ 7.6 เท่านั้น ที่เหลือเป็นค่าใช้จ่ายในการเผยแพร่ และสาธารณูปการ ซึ่งมี รายจ่ายเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ที่ 6,000 บาท 10,000 บาท สูงสุด 1,000,000 บาท และ 5,000,000 บาทต่อปี เผยแพร่ และสาธารณูปการ ซึ่งมีรายจ่ายเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ที่ 6,000 บาท 10,000 บาท สูงสุด 1,000,000 บาท และ 5,000,000 บาทต่อปี

6.7.2 การบริหารการเงินของวัด

การศึกษาเรื่อง “ระบบการเงินของสงฆ์” (วไลรัตน์ เวชุนุเคราะห์, 2534) พบว่า ระบบการเงินของสงฆ์ประกอบขึ้นด้วยทรัพย์สิน 3 ชนิด คือ ศาสนสมบัติกลาง ศาสนสมบัติของวัด และ ทรัพย์สินของพระสงฆ์ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐ เจ้าอาวาสและพระสงฆ์แต่ละรูปตามลำดับ บุคคลทั้ง 3 ฝ่ายนี้แยกกันดูแลจัดการทรัพย์สินในครอบครองของตนอย่างอิสระ ทำให้เกิดระบบการเงินสงฆ์ที่ไม่มีการ ตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกัน จึงทำให้เกิดปัญหาอันเนื่องมาจากการเงิน ผู้ศึกษาจึงได้นำเสนอรูปแบบ ใหม่ของระบบการเงินของสงฆ์ขึ้น โดยนำเอาข้อดีซึ่งเป็นลักษณะเด่นของระบบการเงินของวัดสวนแก้ว วัด ทองนพคุณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และวัดบวรนิเวศวิหาร รวมทั้งสภาคริสตจักร มาผสม ผสานกันประกอบ ความคิดเห็นและคำชี้แนะของผู้รู้ในวงศาสนา 3 ท่าน กลายเป็นระบบการเงินของสงฆ์ที่มีการรวบรวมรายรับ ของวัดและพระสงฆ์เข้าด้วยกัน จัดตั้งเป็นกองทุนทรัพย์สินของวัด ร้อยละ 80 ของเงินกองทุนนี้เป็นค่าใช้จ่าย ของวัดและพระสงฆ์ ส่วนอีกร้อยละ 20 ส่งเข้าสมทบกับเงินศาสนสมบัติกลางเพื่อเป็นเงินทุนของสำนักงาน ทรัพย์สินพุทธศาสนา ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลจัดประโยชน์ทรัพย์สินของสถาบันสงฆ์โดยเฉพาะ

นอกจากนี้งานศึกษาเรื่อง “ การจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัด” (กนก แสนประเสริฐและคณะ 2545) พบว่า วัดส่วนใหญ่ไม่ได้จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย รวมทั้งจัดทำทะเบียนคลังพัสดุ การตรวจสอบ รายงานผลต่อเจ้าคณะปกครองฝ่ายสงฆ์ จะมีการทำเด่นชัดเฉพาะวัดใหญ่ๆ หรือพระอารามหลวง ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลและเมืองหลวง ส่วนวัดที่อยู่ในส่วนภูมิภาคหรือในเขตชนบท มีน้อยมากในการดำเนินการดังกล่าว เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติวัดและมักจะบริหารจัดการแต่เพียงผู้เดียว ไม่ได้มีการกระจายอำนาจหรือแบ่งหน้าที่ให้พระสงฆ์หรือกรรมการวัดอย่างชัดเจน กรรมการวัดที่เข้ามาช่วยเหลือกิจการดูแลทรัพย์สินของวัดและศาสนสมบัติวัดส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความชำนาญในด้านการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย วัดในเขตชนบทมักจะได้รับอิทธิพลจากกรรมการวัดในพื้นที่ วัดที่มีทรัพย์สินรายได้จำนวนมาก มักจะมีผู้มีอิทธิพลเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ การจัดสรรผลประโยชน์ของวัดบางส่วนยังไม่เหมาะสม และไม่ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของคณะสงฆ์และมหาเถรสมาคม การบริหารจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัด เจ้าคณะปกครองไม่ได้เข้มงวดและขาดการตรวจสอบอย่างต่อเนื่องพุทธศาสนิกชนไม่สามารถเข้าไปรู้เห็นหรือรับทราบผลการดำเนินการบริหารจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติวัด

งานศึกษาในเรื่อง “ การบริหารจัดการที่ศาสนสมบัติตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์” (ศิริพร เตชะอุดมเดช, 2546) สอดคล้องกับงานของกนก แสนประเสริฐและคณะ พบว่า กฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ แม้ว่าจะมีบทบัญญัติกำหนดเกี่ยวกับ หลักเกณฑ์ วิธีการในการบริหารจัดการที่ศาสนสมบัติไว้ก็ตาม แต่ก็ไม่เป็นการครอบคลุมถึงศาสนสมบัติกลาง และศาสนสมบัติของวัดและไม่ครอบคลุมถึงประเภทนิติกรรมที่สามารถดำเนินการได้ อีกทั้งไม่มีบทบัญญัติในการตรวจสอบ กำกับดูแล และประเมินผลงานการบริหารจัดการศาสนสมบัติ ส่วนองค์กรและรูปแบบในการบริหารจัดการนั้น อาจกระทำโดยบุคคลที่ไม่มีความรู้เชี่ยวชาญในการบริหารจัดการทางธุรกิจที่เพียงพอ และแม้ว่า เชี่ยวชาญในการบริหารจัดการที่เพียงพอ และแม้ว่าประมวลกฎหมายที่ดินได้มีบทบัญญัติควบคุมในส่วนการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินของวัดไม่ให้วัดมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินมากเกินจำนวนที่จำเป็นกับสถานที่ของวัด เนื่องจากที่ดินของวัดแม้โดยสภาพข้อเท็จจริงจะมีลักษณะกรรมสิทธิ์เหมือนที่ดินของเอกชน สามารถนำมาหมุนเวียนทางเศรษฐกิจได้ก็ตาม แต่ทางกฎหมายอาจถือได้ว่าเป็น “ทรัพย์สินที่ตาย” แล้ว เพราะจะมีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายกำหนดควบคุมการดำเนินการในบางเรื่องไว้ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการจัดการได้คล่องตัวเท่าที่ควรเหมือนดังเช่นทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน อันก่อให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการด้วยประการหนึ่ง

7. หลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีและหลักธรรมาภิบาล

การศึกษาในส่วนนี้จะเป็นการทบทวนค่านิยม และองค์ประกอบของธรรมาภิบาล เพื่อเป็นกรอบหลักในการวิเคราะห์ระดับและข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินของวัดว่ามีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลหรือไม่

แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล (Good Governance) เมื่อเข้ามาแพร่หลายในประเทศไทยได้มีการบัญญัติศัพท์ไทยขึ้นมาหลายคำ อาทิเช่น ธรรมาภิบาล ประชาธิปไตย ธรรมรัฐ ระบบบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดี การปกครองโดยธรรม กรอบการกำกับดูแลที่ดี บรรษัทภิบาล เป็นต้น ซึ่งมีการตกลงโดยคณะรัฐมนตรี เมื่อเดือนพฤษภาคม 2542 ให้ใช้คำว่าระบบการบริหารและการจัดการบ้านเมืองที่ดีหรือธรรมาภิบาล (Good Governance) ธรรมาภิบาลให้ความหมายไปในทางบริหารราชการเพื่อให้แตกต่างจากบรรษัทภิบาล (Corporate Governance) ซึ่งความหมายของคำว่า ธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือการบริหารจัดการที่ดี คือ ระบบโครงสร้าง กระบวนการต่างๆ ที่ได้วางแผนปฏิบัติหรือวางกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม เพื่อให้ส่วนต่างๆ ของสังคมมีการพัฒนาและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเป็นธรรม (วารสารกรมโยธาธิการและผังเมือง, 2552: 42-46)

เนื่องจากการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นกลไกภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคประชาชน ต่างก็เป็นองค์กรรมในการแสดงความคิดเห็นเพราะประชาชนเป็นผู้รับประโยชน์โดยตรง หรือแม่แต่วัด ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งมีศาสนิกชนเป็นผู้รับประโยชน์ การยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการจึงเป็นเรื่องจำเป็น เพื่อให้ผู้ที่ได้รับประโยชน์และผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับการดูแลและรักษาผลประโยชน์เป็นอย่างดี

เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2542 ได้มีการประกาศ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 และเริ่มมีผลบังคับใช้กับหน่วยงานของรัฐ ตั้งแต่ 11 สิงหาคม 2542 ซึ่งนับได้ว่าเป็นก้าวแรกหรือเรียกได้ว่าเป็นการวางฐานในการบริหารราชการแนวใหม่ ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุปและพัฒนากิจการเกี่ยวกับธรรมาภิบาล และมีหลักพื้นฐานของการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี 6 ประการ คือ

(1) หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับเหล่านี้ โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล

(2) หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยรณรงค์ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคมและส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตเป็นนิสัยประจำชาติ

(3) หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใสมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชน เข้าถึงข้อมูล ข่าวสารได้สะดวกและมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

(4) หลักความมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะการแสดงประชามติ หรืออื่นๆ

(5) หลักความรับผิดชอบ ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบ ต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

(6) หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เป็นประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยธรรมาภิบาลให้คนไทยมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้า และบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

แต่ทั้งนี้ หลักการบริหารกิจการที่ดีได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีการเพิ่มเติมและขยายความให้มีองค์ประกอบเพิ่มมากขึ้นตามการใช้งานขององค์กร เช่น สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กำหนดไว้ 9 องค์ประกอบ ประกอบด้วย หลักประสิทธิผล (Effectiveness) หลักประสิทธิภาพ (Efficiency) หลักการตอบสนอง (Responsiveness) หลักการรับผิดชอบ (Accountability) หลักความโปร่งใส (Transparency) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) หลักนิติธรรม (Rule of Law) และ หลักความเสมอภาค (Equity) และเพิ่มเติมประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ด้วย (รายละเอียดศึกษาได้จาก www.mua.go.th/~budget/doc/b55-form%203new.doc) และสำนักงบประมาณ กำหนดไว้ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักความรับผิดชอบ หลักการสนองตอบรับ หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักนิติธรรม หลักความเสมอภาค หลักคุณธรรม และหลักความคุ้มค่า (รายละเอียดศึกษาได้จาก สำนักประเมินผล สำนักงบประมาณ <http://203.155.122.39/riskeval54/>)

บทที่ 4

ความสอดคล้องของการกำกับดูแลการเงิน ของวัดกับหลักธรรมาภิบาล

บทที่ 4 ของการศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการทางการเงินของวัดในประเทศไทย” นี้ จะเป็นการวิเคราะห์ถึงความสอดคล้องของการกำกับดูแลการเงินของวัดกับหลักธรรมาภิบาล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า กฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่ในปัจจุบัน จะมีส่วนช่วยในการที่จะทำให้การบริหารจัดการทางการเงินของวัดในประเทศไทยมีการดำเนินการสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลหรือไม่ ซึ่งส่วนแรก จะนำเสนอรายละเอียดของกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทางการเงินของวัด และในส่วนที่สองจะได้มีวิเคราะห์ว่ากฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่นั้น มีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลในระดับที่จะทำให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในการจัดการทางการเงินของวัดในประเทศไทยหรือไม่ โดยจะยึดกรอบในการวิเคราะห์โดยพิจารณาแต่ละองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล และพิจารณาว่ากฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ได้เป็นหน้าที่ในการกำกับให้วัดไทย มีการดำเนินการที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลในแต่ละองค์ประกอบได้หรือไม่

โดยในบทที่ 4 จะได้สรุปถึงพระราชบัญญัติ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินของวัด พอสังเขป และนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินเหล่านั้นมาเทียบเคียงกับองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล ซึ่งในรายงานการศึกษานี้จะได้กำหนดองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล 8 องค์ประกอบตามแนวคิดของสำนักงบประมาณ อันประกอบด้วย หลักความรับผิดชอบ หลักการมีส่วนร่วม หลักความโปร่งใส หลักการสนองตอบรับ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความเสมอภาค และหลักความคุ้มค่า เนื่องจากเป็นแนวทางการกำหนดหลักการบริหารจัดการที่ดี ที่สอดคล้องกับการบริหารจัดการองค์การไม่แสวงหากำไรด้วย และครอบคลุมทุกองค์ประกอบที่จะตอบสนองต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ที่ผ่านมา

1. พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินของวัด

การกำกับดูแลทางการเงินของวัดในประเทศไทย นอกจากข้อบัญญัติทางด้านวินัยสงฆ์ แล้ว มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องอันเนื่องจาก พระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 ซึ่งมีกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1.1 กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535

กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการของวัด ดังนี้

- ข้อ 1 การได้ทรัพย์สินมาเป็นศาสนสมบัติ
- ข้อ 2 การกันที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์
- ข้อ 3 การให้เช่าที่ดินหรืออาคาร
- ข้อ 4 การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กลบนา หรือที่ดินที่วัดกันไว้เป็นประโยชน์
- ข้อ 5 การเก็บรักษาเงินของวัด
- ข้อ 6 ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด
- ข้อ 7 กรณีที่วัด เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์วัดถูกฟ้องหรือถูกหมายเรียกเข้าเป็นโจทก์ร่วมหรือจำเลยร่วมที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด
- ข้อ 8 ให้กรมการศาสนากำหนดแบบทะเบียนบัญชี แบบสัญญาเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

ทั้งนี้รายละเอียดของกฎกระทรวงนี้จะได้กล่าวถึงในหัวข้อลำดับถัด ๆ ไป ตามลำดับ

1.2 ระเบียบกรมการศาสนาเกี่ยวกับการให้คำแนะนำและวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับการบริหารการเงินวัด

นอกจากกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 กรมการศาสนาได้ออกระเบียบเกี่ยวกับการให้คำแนะนำและวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย ประกอบด้วย

- 1) ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการขอและจัดสรรเงินอุดหนุนบูรณะวัด พ.ศ. 2513
- 2) ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดประโยชน์แทนวัด พ.ศ. 2514

- 3) กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร พ.ศ. 2536
- 4) กฎมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการฉบับที่ 23 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2541
- 5) คำสั่งกรมการศาสนาที่ 271/2535 เรื่อง อัตราค่าบำรุงศาสนสมบัติ
- 6) คำสั่งกรมการศาสนาที่ 70/ 2536 เรื่อง หลักเกณฑ์การคิดคำนวณเงินบำรุงศาสนสมบัติ
- 7) คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ควบคุมการเรียไร พ.ศ.2539
- 8) ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. 2537
- 9) ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยการเบิกจ่ายนิตยภัต พ.ศ. 2541

1.3 กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2545

สำนักงานพระพุทธศาสนา มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ โดย การทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ ค้ำครอง และส่งเสริมพัฒนางาน พระพุทธศาสนา ดูแล รักษา จัดการศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุน ส่งเสริมพัฒนาบุคลากรทางศาสนาและให้แบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ ดังต่อไปนี้ กองกลาง

- กองพุทธศาสนศึกษา
- กองพุทธศาสนสถาน
- สำนักงานพุทธมณฑล
- สำนักงานศาสนสมบัติ
- สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

1.4 ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยการเบิกจ่ายนิตยภัต พ.ศ. 2551

“นิตยภัต” หมายถึง เงินงบประมาณที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้รับจัดสรรจากรัฐบาลเป็นประจำทุกปี เพื่อเบิกจ่ายถวายอุดหนุนอุปถัมภ์แก่พระภิกษุ

ในการเบิกจ่ายเงินนิตยภัต เพื่ออุดหนุน อุปถัมภ์แก่พระภิกษุตามระเบียบนี้ มีการกำหนดแนวทางไว้ในหมวด 2 ข้อ 8 ดังนี้

ข้อ 8 ระบุว่า “เมื่อสำนักงบประมาณอนุมัติเงินประจำงวดแล้ว ให้สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติขออนุมัติถือจ่ายจากกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลังและให้ดำเนินการดังนี้

(1) เขตกรุงเทพมหานคร ให้สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมแจ้งพระภิกษุส่งแบบคำขอรับนิติยภัตผ่านธนาคาร สำเนาหนังสือสุทธิ สำเนาสมุดธนาคาร โดยจัดส่งทางไปรษณีย์หรือนำมาส่งที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติด้วยตนเอง ยกเว้น กรณีพระภิกษุรูปใดขอเบิกเป็นเงินสดหรือเช็ค ให้ไปติดต่อหรือมอบอำนาจให้ไวยาวัจกรไปขอเบิกจ่ายนิติยภัตที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

(2) ส่วนภูมิภาค ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดแจ้งพระภิกษุให้ส่งแบบคำขอรับนิติยภัตผ่านธนาคาร สำเนาหนังสือสุทธิ สำเนาสมุดธนาคาร โดยจัดส่งทางไปรษณีย์หรือนำมาส่งที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดด้วยตนเอง ยกเว้น กรณีพระภิกษุรูปใดขอเบิกเป็นเงินสดหรือเช็ค ให้ไปติดต่อหรือมอบอำนาจให้ไวยาวัจกรไปดำเนินการ ขอเบิกจ่ายนิติยภัตที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด

กล่าวโดยสรุป การกำหนดวิธีปฏิบัติการเบิกจ่ายนิติยภัต โดยแยกเป็นเขตกรุงเทพมหานคร ให้สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมเป็นผู้แจ้งให้พระภิกษุส่งแบบคำขอพร้อมหลักฐานประกอบมาที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติด้วยตนเอง ส่วนภูมิภาคให้เป็นหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นผู้แจ้งให้พระภิกษุทราบ

นอกจากนั้น ระเบียบดังกล่าวนี้ได้กำหนดบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำบัญชี และตรวจสอบการจ่ายเงินอุดหนุนอุปถัมภ์นิติยภัตถวายพระภิกษุไว้ในข้อ 5 ข้อ 6 และ ข้อ 7 ดังนี้

ข้อ 5 ระบุว่า “ให้สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม ตรวจสอบและจัดทำบัญชีเงินอุดหนุนอุปถัมภ์นิติยภัตถวายพระภิกษุในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ข้อ 6 ระบุว่า “ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดตรวจสอบและจัดทำบัญชีเงินอุดหนุนอุปถัมภ์นิติยภัตในแต่ละจังหวัด

ข้อ 7 ระบุว่า “ให้สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมรวบรวมบัญชีอุดหนุนอุปถัมภ์ในข้อ 5 ข้อ 6 เพื่อตรวจสอบและดำเนินการขออนุมัติจัดสรรเงินอุดหนุนอุปถัมภ์นิติยภัตตามบัญชีรายละเอียดประจำงบประมาณ ให้แก่พระภิกษุในพื้นที่กรุงเทพมหานคร สำหรับพระภิกษุในส่วนภูมิภาคให้โอนไปตั้งจ่าย ณ คลังจังหวัดแต่ละจังหวัด

1.5 การกำหนดคุณสมบัติและหน้าที่ของไวยาวัจกร

ไวยาวัจกร (อ่านว่า ไวยาวัตจะกอน) แปลว่า ผู้ชวนช่วยทำกิจของสงฆ์ หมายถึงผู้ช่วยเหลือรับใช้พระสงฆ์ ทำกิจธุระแทนสงฆ์

ไวยาวัจกร ตามกฎหมาย หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิติยภัต และมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดได้ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ และกำหนดให้ไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย

การแต่งตั้งไวยาวัจกรเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส วัดหนึ่งอาจมีไวยาวัจกรได้หลายคน ความเป็นไวยาวัจกรสิ้นสุดลงเมื่อเจ้าอาวาสผู้แต่งตั้งให้ออกหรือเจ้าอาวาสผู้แต่งตั้งพ้นจากความเป็นเจ้าอาวาส

เช่น ลาออก ลาสิกขา มรณภาพ

- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้มีการระบุถึงการแต่งตั้งและถอดถอนไวยาวัจกรไว้ในข้อ 23 และ ข้อ 45 ดังนี้

ข้อ 23 ระบุว่า “การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับ ตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ และไวยาวัจกรให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีที่กำหนดในกฎหมายอาวาสมาคม ”

ข้อ 45 ระบุว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา”

- กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ระบุการได้มาและหน้าที่ของไวยาวัจกรไว้ในข้อ 6 และข้อ 7

ข้อ 6 ระบุว่า “ให้เจ้าอาวาสจัดให้ ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้ เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง

ข้อ 7 ระบุว่า “ ในกรณีที่วัด เจ้าอาวาสไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดถูกฟ้องหรือถูกหมายเรียกเข้าเป็นโจทก์ร่วมหรือจำเลยร่วม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เจ้าอาวาสแจ้งต่อกรมศาสนา หรือ ศึกษาธิการจังหวัด ที่วัดตั้งอยู่ที่ทราบไม่ช้ากว่าห้าวัน นับแต่วันรับหมาย”

- กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรได้กำหนดคุณสมบัติของไวยาวัจกร ไว้ดังนี้

ข้อ 6 ระบุว่า “คฤหัสถ์ผู้จะได้รับการแต่งตั้งเป็นไวยาวัจกร ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นชาย มีสัญชาติไทย นับถือพระพุทธศาสนา
- 2) มีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปีบริบูรณ์
- 3) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ไวยาวัจกรได้
- 4) เป็นผู้มีหลักฐานมั่นคง
- 5) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ไวยาวัจกรได้
- 6) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ไวยาวัจกรได้
- 7) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ไวยาวัจกรได้

- 8) ไม่เป็นผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว
- 9) ไม่เป็นผู้ที่เคยถูกลงโทษให้ออกจากราชการ หรือองค์การของรัฐบาล หรือบริษัทห้างร้านเอกชน ใน ความผิดหรือมีมลทินมัวหมองในความผิดเกี่ยวกับการเงิน
- 10) ไม่เป็นผู้ที่เคยถูกลงโทษจำคุก เว้นแต่ความผิดที่เป็นลหุโทษหรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

โดยสรุปแล้ว กฎหมายมีการกำหนดหน้าที่และคุณสมบัติของไวยาวัจกรไว้ เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ตามที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส และมีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว นั้น ดังนี้

- 1) ไวยาวัจกร จะต้องมีการติดต่อประสานงานกับราชการ รัฐวิสาหกิจและเอกชน จึงจำเป็นต้องกำหนดคุณสมบัติเกี่ยวกับเรื่องเพศ วัย สัญชาติ ศาสนา รวมทั้งมีร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ เพื่อให้เหมาะสมแก่การปฏิบัติหน้าที่
- 2) ไวยาวัจกรมีหน้าที่ต้องรับ เก็บรักษา และเบิกจ่ายเงินศาสนสมบัติของวัดเป็นจำนวนมาก ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย จึงจำเป็นต้องกำหนดคุณสมบัติเกี่ยวกับความประพฤติ มิให้บกพร่องในศีลธรรมอันดี ไม่เป็นคนมีหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่เคยมีความผิดเสียหายเกี่ยวกับการเงิน ตลอดถึงไม่เคยถูกลงโทษจำคุก เพราะกระทำผิดอาญามาก่อน

1.6 กฎกระทรวง และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการกันที่ดินซึ่งเป็นของวัดให้เป็นวัดให้เป็นที่

จัดประโยชน์

- กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ระบุแนวทางในการกันที่ดินของวัดให้เป็นที่ดินจัดประโยชน์ โดยมีรายละเอียดตามข้อ 2 และ ข้อ 4 ดังนี้

ข้อ 2 ระบุว่า “การกันที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่ดินจัดประโยชน์ จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อกรรมการศาสนาเห็นชอบ และได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคม”

ข้อ 4 ระบุว่า “การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กัลปนาหรือที่วัดที่กันไว้เป็นที่ดินจัดประโยชน์ ที่มีกำหนดระยะเวลาเช่าเกินสามปีจะกระทำได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากกรรมการศาสนา”

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่า การใช้ประโยชน์ของที่ดินที่วัดให้เป็นที่ดินจัดประโยชน์สามารถดำเนินการได้ โดยการเช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ที่มีระยะเวลาเช่าไม่เกิน 3 ปี วัดโดยเจ้าอาวาสหรือกรรมการวัดสามารถดำเนินการตกลงและกำหนดเงื่อนไขการเช่า พร้อมทำสัญญาเช่าได้

ในกรณีที่เช่าสัญญาเกินกว่า 3 ปี ผู้เช่าต้องแจ้งความประสงค์ต่อทางวัด เพื่อขอกันที่ดินของวัดให้เป็นที่ดินจัดประโยชน์เสียก่อน โดยเจ้าอาวาสหรือกรรมการวัดต้องเสนอเรื่องเพื่อขอความเห็นชอบ

ในการให้เช่าที่ดินดังกล่าวจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณา เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้วจึงดำเนินการทำสัญญาเช่ากับผู้เช่าได้

- ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยการจัดประโยชน์แทนวัด พ.ศ. 2514

นอกจากนั้น มีระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยการจัดประโยชน์แทนวัดที่กำหนดบทบาทหน้าที่ของกรมการศาสนา หรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในการจัดประโยชน์แทน ตามข้อ 3 ดังนี้

ข้อ 3 วัดใดประสงค์จะมอบให้กรมการศาสนาจัดประโยชน์แทน ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังต่อไปนี้ คือ

- (1) มอบให้จัดทั้งหมด
- (2) มอบให้จัดเฉพาะบางส่วน

โดยที่วัดในเขตจังหวัดพระนคร ธนบุรี ให้ทำหนังสือแจ้งความจำนงต่ออธิบดีกรมการศาสนา สำหรับวัดที่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดอื่น ให้แจ้งความจำนงต่อผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น

- ระเบียบกรมการศาสนา การจ่ายเงินผลประโยชน์ของวัด พ.ศ. 2498

นอกจากนั้น กรมการศาสนาได้มีการออกระเบียบว่าด้วยการจ่ายผลประโยชน์ของวัดที่ระบุถึงประเภทของเงินผลประโยชน์ของวัด ตามข้อ 6 ดังนี้

ข้อ 6 เงินผลประโยชน์ของวัด แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) เงินผลประโยชน์ส่วนกลาง ได้แก่ เงินของวัดต่างๆที่กรมการศาสนาจัดประโยชน์อยู่
- 2) เงินผลประโยชน์ในส่วนภูมิภาค ได้แก่ เงินของวัดต่างๆที่จังหวัดหรืออำเภอจัดประโยชน์

โดยภาพรวมแล้ว พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดในประเทศไทย ดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัด

ลำดับที่	พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบที่เกี่ยวข้อง	รายละเอียดของงาน	ผู้รับผิดชอบ	หมายเหตุ
1	พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535	กำหนดโครงสร้างในการปกครองคณะสงฆ์ อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครองคณะสงฆ์ ประเภทของวัด ฐานะนิติบุคคลของวัด และบทบาทของเจ้าอาวาส ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด หน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาส ประเภทของศาสนสมบัติ การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลางและของวัด	คณะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	
2	กฎกระทรวงฉบับที่ 2 พ.ศ. 2511 ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505	การกั้นที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์ การให้เช่าที่ดินหรืออาคารและที่ธรณีสงฆ์ การเก็บรักษาเงินของวัด เป็นต้น	คณะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	
3	กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2545	หน้าที่ ภารกิจ ลักษณะและการแบ่งส่วนราชการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	
4	กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร	ความหมาย ลักษณะของคุณสมบัติ การแต่งตั้ง การพ้นจากหน้าที่และการถอดถอนไวยาวัจกรออกจากหน้าที่ไวยาวัจกร	ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม	
5	ระเบียบกรมการศาสนา การจ่ายเงินผลประโยชน์ของวัด พ.ศ. 2498	ความหมาย ประเภท ขอบเขต วิธีการเบิกจ่ายเงินผลประโยชน์ของวัด	อธิบดีกรมการศาสนา ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอ	
6	ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการขอและจัดสรรเงินอุดหนุนบูรณะวัด พ.ศ. 2513	หลักเกณฑ์การพิจารณา ลักษณะและหนังสือรายงานการขอเงินอุดหนุนบูรณะวัด	กรมการศาสนา	
7	ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดประโยชน์แทนวัด พ.ศ. 2514	ขั้นตอน วิธีการ หลักเกณฑ์และการถอนคืนการจัดประโยชน์แทนวัด	อธิบดีกรมการศาสนาและผู้ว่าราชการจังหวัด	
8	ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการนำสิทธิ์การเช่าอาคารศาสนสมบัติไปทำสัญญาผูกพันเงินกู้กับธนาคาร พ.ศ. 2526	ขั้นตอน วิธีการด้วยการนำสิทธิ์การเช่าอาคารศาสนสมบัติไปทำสัญญาผูกพันเงินกู้กับธนาคาร	กรมการศาสนา	
9	ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกสร้างอาคารในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ของวัดอันมีผู้เช่า พ.ศ.	ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกสร้างอาคารในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ของวัดอันมีผู้เช่า	มหาเถรสมาคม	

ลำดับที่	พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม และ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง	รายละเอียดของงาน	ผู้รับผิดชอบ	หมายเหตุ
	2537			
10	ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยการ เบิกจ่ายนิคมพัสดุ พ.ศ. 2551	ความหมายนิคมพัสดุ พระภิกษุ การจัดทำบัญชีจ่าย บัญชีตักเบิกและการเบิก จ่ายเงินอุดหนุนอุปถัมภ์นิคมพัสดุ	สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม	
11	ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. 2537	ความหมาย ขอบเขต ข้อห้าม ข้อพึงปฏิบัติในการจัดงานวัด	มหาเถรสมาคม	
12	มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 14/2521 เกี่ยวกับการให้เช่าที่วัด หรือที่ธรณีสงฆ์เพื่อสร้างอาคารพาณิชย์	การกำหนดวิธีปฏิบัติในการนำที่ธรณีสงฆ์ให้เช่าเพื่อสร้างอาคารพาณิชย์	มหาเถรสมาคม	
13	มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 26/2543 ว่าด้วยหลักเกณฑ์การ ฝากและส่งจ่ายเงินผาติกรรม	หลักเกณฑ์ในการฝากและส่งจ่ายเงินค่าผาติกรรม	มหาเถรสมาคม	

2. การวิเคราะห์ความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินของวัดกับหลักธรรมาภิบาล

กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินของวัดดังกล่าวไว้แล้วในหัวข้อที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการวางกรอบกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินของวัดในระดับหนึ่ง ในส่วนนี้จะเป็นการพิจารณาความสอดคล้องของการกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับที่มีอยู่ว่าจะสามารถเป็นกลไกในการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัดให้มีการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งจะนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องต่อไป

กรอบในการวิเคราะห์ความสอดคล้องกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินของวัดกับหลักธรรมาภิบาล จะเริ่มต้นจากการกำหนดกรอบของหลักธรรมาภิบาลแต่ละองค์ประกอบ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักความรับผิดชอบต่อสาธารณะ หลักการมีส่วนร่วม หลักความโปร่งใส หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักการสนองตอบรับ หลักเสมอภาค และหลักความคุ้มค่า

2.1) องค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล

2.1.1) หลักความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (Public Accountability)

การบริหารจัดการที่แสดงถึงการมีธรรมาภิบาลตามหลักความรับผิดชอบต่อสาธารณะ หมายถึง การบริหารจัดการที่พร้อมต่อการตรวจสอบได้ โดยผู้มีอำนาจในการบริหารต้องสามารถอธิบายเกี่ยวกับการดำเนินงานได้ (answerability) และรับผิดชอบต่อผลกระทบจากการดำเนินงานได้ โดยทั่วไปหลักความรับผิดชอบต่อสาธารณะเป็นหลักธรรมาภิบาลที่สำคัญที่สุดในการดำเนินกิจการ ซึ่งหากขาดความรับผิดชอบต่อของผู้มีอำนาจในการดำเนินการทุกขั้นตอนของการดำเนินงานแล้ว จะมีโอกาสที่การใช้งบประมาณในการดำเนินงานจะไม่สัมฤทธิ์ผล และอาจนำไปสู่การละเว้นการดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาลด้านอื่น ๆ ได้อีกด้วย

2.1.2) หลักการมีส่วนร่วมของสาธารณะ (Public Participation)

การบริหารกิจการที่ดีตามหลักการมีส่วนร่วมของสาธารณะ หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ได้รับรู้และร่วมตัดสินใจในกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านั้น โดยการมีส่วนร่วมอาจอยู่ในรูปแบบของการเข้าร่วมโดยตรง หรือมีส่วนร่วมโดยผ่านหน่วยงาน สถาบันหรือผู้แทนตามระบอบประชาธิปไตย

2.1.3) หลักความโปร่งใส (Transparency)

การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลตามหลักความโปร่งใส หมายถึง การบริหารจัดการที่มีการนำเสนอข้อมูลให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับทราบถึงการดำเนินงาน รวมถึงการมีกลไกในตรวจสอบความถูกต้อง มีการเปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ง่าย ข้อมูลที่ได้รับต้องพอเพียง และอยู่ในรูปแบบการนำเสนอที่ง่ายแก่การเข้าใจ

2.1.4) หลักนิติธรรม (Rules of Law)

การดำเนินกิจการตามหลักธรรมาภิบาลตามหลักนิติธรรม หมายถึง การดำเนินงานที่อยู่ภายใต้กฎหมายและกฎระเบียบ ยึดกรอบของกฎหมายเดียวกัน ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ลำเอียง ประชาชนได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

2.1.5) หลักคุณธรรม (Virtue)

การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลยึดตามหลักคุณธรรมต้องเป็นการดำเนินงานที่ผู้มีอำนาจในการบริหาร รวมถึงทีมงานต้องบริหารงานและปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายอย่างสุจริตให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนอย่างสุจริต โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนเอง หน่วยงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น

2.1.6) หลักการสนองตอบรับ (Responsiveness)

การสนองตอบรับของการดำเนินงานที่มีธรรมาภิบาลต้องเป็นการสนองตอบรับปัญหาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ภายใต้กรอบเวลาที่สมเหตุสมผล และเป็นไปตามแผนที่ตกลงกัน ทั้งนี้การดำเนินงานขององค์กรต้องคำนึงการตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และคำนึงถึงกลุ่มผู้ที่จะได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานอย่างรอบด้านด้วย

2.1.7) หลักความเสมอภาค (Equity)

การบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาลตามหลักความเสมอภาคต้องเป็นแผนงาน/โครงการที่สมาชิกของสังคมทุกคนที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้รับประโยชน์โดยเสมอภาค ไม่มีกลุ่มใดที่ถูกกีดกัน และกลุ่มที่อ่อนแอหรือด้อยโอกาสต้องได้โอกาสในการปรับปรุงหรือคงไว้ซึ่งการรับประโยชน์โดยเสมอภาคตามสถานภาพเดิม

2.1.8) หลักความคุ้มค่า (Value for Money)

การบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาลตามหลักความคุ้มค่า หมายถึง การดำเนินกิจการที่คำนึงถึงประสิทธิภาพ เกิดความคุ้มค่าในการใช้จ่ายเงินงบประมาณ รวมถึงมีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ หรือใช้ทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม

เมื่อพิจารณากรอบตามหลักธรรมาภิบาลทั้ง 8 องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการวัดในฐานะที่เป็นนิติบุคคล ที่รับเงินรายได้จากการบริจาคและการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินของวัดเพื่อการหาประโยชน์ โดยมีพุทธศาสนูปถัมภกและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก รวมถึงชุมชนใกล้เคียง และสังคมโดยรวม มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องสำหรับการกำกับดูแลในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลในหลายมิติ สามารถสรุปได้ตาราง 4.2 ดังนี้

ตาราง 4.2 ความสอดคล้องของการกำกับดูแลการบริหารจัดการทางการเงินของวัดในประเทศไทยตามหลักธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาล	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง	รายละเอียดของกฎหมาย
1. หลักความรับผิดชอบ	พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535	หมวด 2 มหาเถรสมาคม กำหนดอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม หมวด 3 การปกครองคณะสงฆ์ หมวด 5 วัด ระบุประเภทของวัด ระบุบทบาทของเจ้าอาวาส “เป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” มาตรา 33 ระบุถึงที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มาตรา 37 กำหนดหน้าที่ของเจ้าอาวาส มาตรา 38 กำหนดอำนาจของเจ้าอาวาส หมวด 6 ศาสนสมบัติ มาตรา 40 และมาตรา 41 ระบุประเภทของศาสนสมบัติ การดูแลรักษาและ การจัดการศาสนสมบัติกลางและของวัด หมวด 8 เบ็ดเตล็ด มาตรา 45 ให้ถือว่าภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และ ไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา
	กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการ สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2545	หน้าที่ ภารกิจ ลักษณะและการแบ่งส่วนราชการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
	กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วย การแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร	ความหมาย ลักษณะของคุณสมบัติ การแต่งตั้ง การพ้นจากหน้าที่และการถอดถอนไวยาวัจกร ออกจากหน้าที่ไวยาวัจกร
2. หลักการมีส่วนร่วม	กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วย การแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร	ข้อ ๔ ในกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ “ไวยาวัจกร” หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่ เบิกจ่ายนิตยภัต และจะมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดได้ ตามที่เจ้าอาวาส มอบหมายเป็นหนังสือ ข้อ ๖ คฤหัสถ์ผู้จะได้รับการแต่งตั้งเป็นไวยาวัจกร ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติตามที่กำหนดใน

หลักธรรมาภิบาล	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง	รายละเอียดของกฎหมาย
		<p>กฎหมายเถรสมาคมนี้</p> <p>ข้อ ๗ ในการแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัดใด ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดนั้น ปรีกษาสงฆ์ ในวัดพิจารณาคัดเลือกกฤหัสถ์ผู้มีคุณสมบัติตามกฤหัสถ์ผู้นั้นเป็นไวยาวัจกร โดยอนุมัติของเจ้าคณะอำเภอ</p>
3. หลักความโปร่งใส	-	
4. หลักนิติธรรม	พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535	กำหนดโครงสร้างในการปกครองคณะสงฆ์ อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครองคณะสงฆ์ ประเภทของวัด ฐานะนิติบุคคลของวัด และบทบาทของเจ้าอาวาส ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด หน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาส ประเภทของศาสนสมบัติ การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลางและของวัด
	กฎกระทรวงฉบับที่ 2 พ.ศ. 2511 ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505	การกันที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์ การให้เช่าที่ดินหรืออาคารและที่ธรณีสงฆ์ การเก็บรักษาเงินของวัด เป็นต้น
5. หลักคุณธรรม	กฎกระทรวงฉบับที่ 2 พ.ศ. 2511 ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505	<p>พระวินัยปิฎก (บาลี: Vinaya Pitaka วินัยปิฎก) เป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก เป็นประมวลกฎข้อบังคับ เกี่ยวกับความประพฤติของเหล่าพระสงฆ์ ทั้งภิกษุและภิกษุณี มีการแบ่งเป็น 5 ส่วน ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) มหาวิภังค์ เนื้อหาเกี่ยวกับมูลเหตุแห่งการบัญญัติพระวินัย และข้อวินัยของพระสงฆ์ 220 ข้อ กับวิธีพิจารณาข้อพิพาทอีก 7 ข้อ รวมเป็น ศีล 227 ข้อ 2) ภิกขุณีวิภังค์ กล่าวถึง วินัยของพระภิกษุณี ที่ไม่ซ้ำกับพระภิกษุ 130 (ภิกษุณีมีวินัย 311 ข้อ) 3) มหาวรรค แบ่งได้เป็น 10 หมวดย่อย หรือ 10 ชั้นธกะ กำเนิดภิกษุสงฆ์ และกิจการเกี่ยวแก่ภิกษุสงฆ์ ได้แก่ มหาชั้นธกะ, อุโบสถชั้นธกะ, วัสสุปนายิกาชั้นธกะ, ปวารณาชั้นธกะ, จัมมชั้นธกะ, เกสัชชชั้นธกะ, กลินชั้นธกะ, จีวรชั้นธกะ, จัมเปยยชั้นธกะ และโกสัมพีชั้นธกะ 4) จุลวรรค แบ่งเป็น 12 หมวดย่อย หรือ 12 ชั้นธกะ เกี่ยวกับระเบียบความเป็นอยู่ของภิกษุ ภิกษุณี และเรื่องสังคายนา ได้แก่ กรรมชั้นธกะ, ปริวาสกชั้นธกะ, สมุจจยชั้นธกะ, สมถชั้นธกะ,

หลักธรรมาภิบาล	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง	รายละเอียดของกฎหมาย
		ขุททกวัตตุดุขันธกะ, เสนาสนขันธกะ, สังฆเภทขันธกะ, วัตตขันธกะ, ปาฏิโมกข์ภูฏฐปนขันธกะ, ภิกขุณีขันธกะ, ปัญจสตีกขันธกะ และสัตตสตีกขันธกะ 5) ปริวาร เป็นข้อปลีกย่อยต่างๆ และคู่มือถามตอบซักซ้อมเกี่ยวกับพระวินัย
6. หลักสนองตอบรับ	กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการ สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2545	
7. หลักความเสมอภาค	กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วย การแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร	
8. หลักความคุ้มค่า	ระเบียบกรมการศาสนา การจ่ายเงินผลประโยชน์ของ วัด พ.ศ. 2498	
	ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการขอและจัดสรรเงิน อุดหนุนบูรณะวัด พ.ศ. 2513	
	ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดประโยชน์แทน วัด พ.ศ. 2514	
	ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการนำสิทธิ์การเช่า อาคารศาสนสมบัติไปทำสัญญาผูกพันเงินกู้กับธนาคาร พ.ศ. 2526	
	ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการ ปลูกสร้างอาคารในที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ของวัดอันมีผู้ เช่า พ.ศ. 2537	
	ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วย การเบิกจ่ายนิตยภัต พ.ศ. 2551	

หลักธรรมาภิบาล	กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง	รายละเอียดของกฎหมาย
	ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. 2537	
	มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 14/2521 เกี่ยวกับการให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์เพื่อสร้างอาคารพาณิชย์	
	มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 26/2543 ว่าด้วยหลักเกณฑ์การฝากและสั่งจ่ายเงินผาติกรรม	

เมื่อพิจารณากฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทางการเงินของวัดๆ เพื่อใช้ในการกำกับดูแลการดำเนินงานวัดของวัด จะพบว่า กฎหมายและกฎระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่ ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้การบริหารจัดการวัดสะท้อนถึงการบริหารจัดการกิจการที่ดีหรือสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลทุกมิติได้ จะเห็นได้จากรายละเอียดการวิเคราะห์ความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

1. หลักการรับผิดชอบ ตามคำนิยามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น หมายถึงการกำหนดความรับผิดชอบต่อผู้มีอำนาจและผู้ปฏิบัติหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน และพร้อมต่อการตรวจสอบได้ ในส่วนนี้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เป็นกฎหมายหลักที่กำหนดบทบาท อำนาจ และหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ มหาเถรสมาคม เจ้าคณะ เจ้าอาวาส รวมถึงกำหนดโครงสร้างในการปกครองคณะสงฆ์ไว้อย่างชัดเจน

นอกจากนั้น ยังมีกฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ที่กำหนดหน้าที่ ภารกิจ ลักษณะและการแบ่งส่วนราชการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติไว้ด้วย รวมถึง กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรที่ระบุถึงความหมาย ลักษณะของคุณสมบัติ การแต่งตั้ง การพ้นจากหน้าที่และการถอดถอนไวยาวัจกรออกจากหน้าที่

แต่อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง และกฎมหาเถรสมาคมที่มีอยู่ยังมิได้ระบุถึงกระบวนการในการตรวจสอบการดำเนินงานของผู้มีอำนาจและผู้ปฏิบัติงานในวัด เพื่อนำไปสู่การรับผิดชอบต่อผู้ปฏิบัติงานได้

2. หลักการมีส่วนร่วม ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า หมายถึงการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ได้รับรู้และร่วมตัดสินใจในกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านั้น กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร ได้ระบุถึงการมีส่วนร่วมของคฤหัสถ์ได้การที่จะเข้ามารับการแต่งตั้งเป็นไวยาวัจกร เพื่อทำหน้าที่แทนสงฆ์ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย นอกจากนี้ กฎมหาเถรสมาคมฉบับดังกล่าวยังได้ระบุว่า ในการแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัดใด ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดนั้น ปรึกษาสงฆ์ในวัดพิจารณาคัดเลือกคฤหัสถ์ผู้มีคุณสมบัติ โดยการอนุมัติของเจ้าคณะอำเภอ ประเด็นเหล่านี้สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชน และการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในวัดต่อการบริหารจัดการวัดได้ในระดับหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ดี การมีส่วนร่วมควรเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องวัดได้เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการวัดเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักกลุ่มหนึ่ง คือ ชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียงที่วัดตั้งอยู่ แต่ยังไม่มีความหมายที่ระบุถึงแนวทางหรือแนวปฏิบัติที่จะกำหนดให้ชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดได้มากขึ้น อำนาจในการมอบหมายภารกิจหน้าที่ให้แก่คฤหัสถ์หรือบรรพชิตที่อยู่ในวัดให้ทำงานภายในวัดเป็นของเจ้าอาวาสตาม พรบ. คณะสงฆ์

พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 38 (3) แต่ทั้งนี้ไม่มีการระบุถึงแนวทางในการที่จะคัดเลือกผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่ภายในวัด ว่าควรจะได้มาจากคนกลุ่มใด และมีส่วนร่วมจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มอย่างไร หรือแม้แต่การให้มีคณะกรรมการวัดเพื่อช่วยเจ้าอาวาสในปฏิบัติภารกิจภายในวัด ก็มีได้มีการกำหนดเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้อย่างชัดเจน

3. หลักคุณธรรม การบริหารจัดการวัดเพื่อให้สอดคล้องกับหลักคุณธรรมตามหลักธรรมาภิบาลค่อนข้างมีความชัดเจนมากกว่าหลักธรรมาภิบาลองค์ประกอบอื่น ๆ จากการที่มีพระธรรมวินัยเป็นประมวลกฎข้อบังคับ เกี่ยวกับความประพฤติของเหล่าพระสงฆ์ทั้งศีล 227 ข้อ กฎข้อบังคับเกี่ยวกับกิจการเกี่ยวแก่ภิกษุสงฆ์ ได้แก่ มหาขันธกะ อุโบสถขันธกะ วัสสูปนายิกาขันธกะ ปวารณาขันธกะ จัมมขันธกะ เกสัชชขันธกะ กฐินขันธกะ จีวรขันธกะ จัมเปยยขันธกะ และโกสัมพขันธกะ และ 12 ขันธกะ เกี่ยวกับระเบียบความเป็นอยู่ของภิกษุ เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับแนวทางการประพฤติของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรมอย่างแน่นอน

แต่อย่างไรก็ดี การบริหารจัดการที่ดีของวัดควรต้องมาจากการยึดหลักคุณธรรมของเหล่าผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องด้วย เพราะแม้ว่าพระภิกษุจะมีพระธรรมวินัยหลักยึดแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมแล้ว แต่หากคฤหัสถ์ที่ได้รับมอบหมายในการดำเนินกิจการแทนทั้งในบทบาทของไวยาวัจกรหรือ คณะกรรมการวัดไม่ยึดหลักคุณธรรมในการบริหารกิจการแล้ว ย่อมทำให้เกิดความเสื่อมเสียได้

4. หลักนิติธรรม ตามคำนิยามที่กล่าวไว้ข้างต้น หมายถึง การดำเนินงานที่อยู่ภายใต้กฎหมายและกฎระเบียบ ยึดกรอบของกฎหมายเดียวกัน ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ลำเอียง รวมถึงการบังคับใช้กฎหมาย กฎระเบียบ ตามลำดับชั้นบังคับบัญชาทางการปกครอง ให้สามารถใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลการดำเนินการ เพื่อให้ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม กฎหมายสำคัญที่ใช้ในการกำกับดูแลการบริหารจัดการวัด ได้แก่ พรบ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระเบียบกรมการศาสนา เป็นต้น โดยกฎหมายเหล่านี้ถูกตราขึ้นเพื่อให้มีแนวทางในการบริหารจัดการวัดในประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ดี บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับต่าง ๆ ยังต้องมีการดำเนินการให้เกิดผลอย่างจริงจังมากขึ้น

5. หลักความโปร่งใส หลักการสนองตอบรับ หลักความเสมอภาค และหลักความคุ้มค่า ในส่วนของหลักธรรมาภิบาลทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ ยังไม่สามารถระบุกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับใดที่เกี่ยวข้องจะสามารถกำหนดแนวทางปฏิบัติที่สะท้อนถึงหลักธรรมาภิบาลตามองค์ประกอบเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน

โดยสรุป จากการวิเคราะห์ความสอดคล้องของกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นข้อกำหนดสำคัญสำหรับการบริหารจัดการวัดในประเทศไทยแล้ว พบว่ายังมีหลายองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลที่ยังไม่สามารถที่จะกำหนดแนวทางปฏิบัติจากกฎหมายและข้อบังคับที่มีอยู่ในการกำกับดูแลวัดให้สะท้อนถึงการบริหารจัดการที่ดีในแต่ละองค์ประกอบได้ โดยเฉพาะหลักความโปร่งใส หลักการสนองตอบรับ หลักความเสมอภาค และหลักความคุ้มค่า ที่ยังไม่มีกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับใดที่กำหนดแนวทางปฏิบัติให้แก่วัดที่จะสะท้อนถึงหลักธรรมาภิบาลตามองค์ประกอบดังกล่าวนั้นได้อย่างชัดเจน

บทที่ 5

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย” นี้ มีวิธีการศึกษาเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา 4 วิธี ได้แก่ (1) การสำรวจด้วยแบบสอบถามเจ้าอาวาส กรรมวัด และไวยาวัจกรของวัดจำนวน 490 วัด ครอบคลุม 15 จังหวัด 5 ภาค (ภาคเหนือ กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ ใต้ กรุงเทพฯ และปริมณฑล) รวมจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 1,306 คน (2) การสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในจังหวัดพื้นที่เก็บข้อมูล 14 คน (3) การสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือพระที่ได้รับมอบหมายจากวัดที่มีรูปแบบวิธีการดำเนินการที่แตกต่างกัน และ (4) การจัดประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

การนำเสนอผลการศึกษาในบทที่ 5 นี้ จะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่งจะเป็นการนำเสนอผลการศึกษาตามวิธีการศึกษา และส่วนที่สองจะเป็นการอภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา จะเป็นการนำเสนอโดยอภิปราย การดำเนินบทที่ 5 นี้จะนำเสนอผลการศึกษาเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง นำเสนอผลการศึกษาตามวิธีการศึกษา และส่วนที่สองจะเป็นการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ส่วนที่หนึ่ง ผลการศึกษาตามวิธีการศึกษา

1.1 การสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถาม

วัตถุประสงค์การศึกษาข้อหนึ่งของการศึกษานี้ เพื่อให้ทราบถึงสถานะการบริหารการจัดการทางการเงินของวัดตามสภาพที่เป็นอยู่ เพื่อให้ผู้กำกับดูแลได้มีข้อมูลรองรับการวางกรอบการกำกับดูแลที่จะช่วยให้วัดในฐานะนิติบุคคลที่เป็นองค์การที่ไม่แสวงหากำไร มีหลักในการบริหารจัดการและดำเนินการตามกรอบธรรมาภิบาล โดยวิธีการศึกษาหนึ่ง คือ การเก็บข้อมูลโดยการสำรวจด้วยแบบสอบถาม ซึ่งได้ทำการสำรวจวัดทั่วประเทศ แบ่งเป็น 5 ภาค ประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยคัดเลือกวัดในแต่ละพื้นที่ไม่น้อยกว่า 100 วัด และสัมภาษณ์เจ้าอาวาส กรรมวัด หรือไวยาวัจกร หรือผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ วัดละอย่างน้อย 2 คน เพื่อศึกษาสถานการณ์ที่เป็นอยู่และความพร้อมของวัดในการบริหารการเงินให้สอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล

ประเด็นการศึกษาที่เก็บรวบรวมจากแบบสอบถาม ประกอบด้วย

1. คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง
  - 1.1 ภาคและพื้นที่ตั้งของวัด
  - 1.2 ตำแหน่งของผู้ให้ข้อมูล
2. การมีคณะกรรมการวัดและไวยาวัจกร
  - 2.1 การมีคณะกรรมการบริหารวัด
  - 2.2 วิธีการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารวัด
  - 2.3 วิธีการคัดเลือกผู้ที่จะทำหน้าที่ไวยาวัจกร
  - 2.4 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด
3. การดูแลศาสนสมบัติวัด การทำบัญชี รายรับ-รายจ่ายของวัด และ การเก็บรักษาเงิน
  - 3.1 การจัดทำบัญชีอสังหาริมทรัพย์ เช่น โฉนดที่ดิน อาคารเสนาสนะต่าง ๆ
  - 3.2 ด้านการเก็บรักษาเอกสารสิทธิ์ต่างๆ เช่น โฉนดที่ดิน ฯลฯ
  - 3.3 ด้านการจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ เช่น ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ พระพุทธรูป ฯลฯ
  - 3.4 การจัดทำบัญชีการเงินเป็นประจำ
  - 3.5 การรับ-การจ่ายเงินของวัด
  - 3.6 การเก็บรักษาเงิน
  - 3.7 การจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์ กรณีวัดมีธรณีสงฆ์แล้วดำเนินการจัดประโยชน์ที่ดินนั้น
  - 3.8 การดูแลรักษาโบราณสถาน-โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ
4. รายรับ-รายจ่ายของวัด
5. บทบาทของพระสงฆ์
6. สาเหตุหลักที่พุทธศาสนิกชนเห็นห่างวัด

ผลการสำรวจจากแบบสอบถามสรุปตามประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1.1.1 คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการสำรวจ พบว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ใน กรุงเทพมหานครและปริมณฑล คิดเป็นร้อยละ 21.0 รองลงมา คือ ภาคเหนือภาคกลางและภาคใต้ ร้อยละ 20.0 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 19.0 ตามลำดับ

โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะเป็นกรรมการวัดคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 33.6 รองลงมาคือ ไวยาวัจกร คิดเป็นร้อยละ 31.6 รองลงมาคือ เจ้าอาวาส ร้อยละ 25.4 พระภิกษุจำพรรษาในวัด ร้อยละ

6.8 และอื่นๆ เช่น เลขานุการเจ้าอาวาส ผู้ทรงคุณวุฒิของวัด เจ้าหน้าที่วัด รักษาการแทนเจ้าอาวาส ฯลฯ คิดเป็นร้อยละ 2.5 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.1)

ตารางที่ 5.1 คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

คุณลักษณะ	ร้อยละ	จำนวน (คน)
จำนวนหน่วยตัวอย่างรวม		1,306
ภาค		
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	21.0	(282)
ภาคกลาง	20.0	(265)
ภาคเหนือ	20.0	(256)
ภาคใต้	20.0	(256)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	19.0	(247)
ตำแหน่ง		
กรรมการวัด	33.6	(439)
ไวยาวัจกร	31.6	(413)
เจ้าอาวาส	25.4	(332)
พระภิกษุจำพรรษาในวัด	6.8	(89)
อื่นๆ เช่น เลขานุการเจ้าอาวาส ผู้ทรงคุณวุฒิของวัด เจ้าหน้าที่วัด รักษาการแทนเจ้าอาวาส ฯลฯ	2.5	(33)

1.1.2 การแต่งตั้ง การคัดเลือก ไวยาวัจกร และคณะกรรมการวัด

ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่า วัดมีการแต่งตั้งไวยาวัจกร และคณะกรรมการวัดคิดเป็นร้อยละ 92.4 และร้อยละ 91.7 ตามลำดับ

(1) การแต่งตั้งไวยาวัจกร

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ระบุว่า วัดมีการแต่งตั้งไวยาวัจกร คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 92.4 โดยวิธีการคัดเลือกผู้ทำหน้าที่เป็นไวยาวัจกร ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่า เจ้าอาวาสคัดเลือกและแต่งตั้ง ร้อยละ 68.8 รองลงมา คือ กรรมการวัดคัดเลือกและเสนอเจ้าอาวาสแต่งตั้ง ร้อยละ 17.1 และอื่นๆ ได้แก่ ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้านและเจ้าอาวาส ชาวบ้านประชุมคัดเลือก เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 14.1 ตามลำดับ

(2) คณะกรรมการวัด

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุว่า วัดมีคณะกรรมการวัด คิดเป็นร้อยละ 91.7 และ โดยส่วนมากจะเป็นฆราวาส โดยคณะกรรมการวัดมีจำนวนเฉลี่ย 33.34 คน ประกอบด้วยพระภิกษุเฉลี่ย 2.7 คน และฆราวาส 28.67 คน

วิธีการคัดเลือกกรรมการวัด ส่วนใหญ่ระบุว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือก คิดเป็นร้อยละ 51.2 รองลงมา คือ ผู้นำชุมชนร่วมกับเจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือก ร้อยละ 20.7 ผู้นำชุมชนเสนอชื่อให้เจ้าอาวาสคัดเลือก ร้อยละ 9.7 และอื่นๆ เช่น ชาวบ้านประชุม แล้วเสนอเจ้าอาวาสแต่งตั้ง เลือkB้านละ 1 คน เจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือกกับไวยาวัจกร ฯลฯ มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 18.4 ตามลำดับ

ด้านอำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด ส่วนใหญ่เป็นการดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด เช่น การจัดงานประจำปี งานบุญต่าง ๆ การเป็นผู้ดำเนินงานและเชิญชวนให้มาเที่ยวงานบุญ คิดเป็นร้อยละ 28.4 รองลงมาคือ การดูแลปรับปรุงและพัฒนาวัด ร้อยละ 19.9 การเป็นที่ปรึกษาและปฏิบัติตามคำสั่งเจ้าอาวาส ร้อยละ 13.2 และการดูแลเรื่องเงินของวัด เช่น รายรับ -รายจ่าย การทำบัญชี การตรวจสอบผลประโยชน์ของวัด ฯลฯ ร้อยละ 11.7 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.2)

ตารางที่ 5.2 การแต่งตั้ง การคัดเลือก ไวยาวัจกร และคณะกรรมการวัด

คณะกรรมการวัดและไวยาวัจกร	อัตราร้อยละ	(คน)
การแต่งตั้งไวยาวัจกร		
ไม่มี	7.6	(99)
มี	92.4	(1,201)
วิธีการคัดเลือกผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นไวยาวัจกร		
เจ้าอาวาสคัดเลือกและแต่งตั้ง	68.8	(818)
กรรมการวัดคัดเลือกและเสนอเจ้าอาวาสแต่งตั้ง	17.1	(203)
อื่นๆ เช่น ได้รับคัดเลือกจากชาวบ้าน เจ้าอาวาสและชาวบ้านร่วมกันคัดเลือก ฯลฯ	14.1	(168)
มีคณะกรรมการวัด		
ไม่มี	8.3	(103)
มี	91.7	(1,137)
วิธีการคัดเลือกกรรมการวัด		
เจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือก	51.2	(585)
ผู้นำชุมชนร่วมกับเจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือก	20.7	(236)
ผู้นำชุมชนเสนอชื่อให้เจ้าอาวาสคัดเลือก	9.7	(111)
อื่นๆ เช่น ได้รับคัดเลือกจากชาวบ้าน ชาวบ้านพร้อมเจ้าอาวาสประชุมพระในวัดและชาวบ้าน ฯลฯ	18.4	(210)

อำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด

คณะกรรมการวัดและไวยาวัจกร	อัตราร้อยละ	(คน)
ดูแลกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด เช่น การจัดงานประจำปี งานบุญต่างๆ การเป็นผู้ดำเนินงานและเชิญชวนในการมาเที่ยวงานบุญ เป็นต้น	28.4	(332)
ดูแลปรับปรุงและพัฒนาวัด เช่น การบูรณะและปฏิสังขรณ์ วัด การสร้างและซ่อมแซม เป็นต้น	19.9	(232)
เป็นที่ปรึกษาและปฏิบัติตามคำสั่งเจ้าอาวาส	13.2	(154)
ดูแลเรื่องการเงินของวัด เช่น รายรับ-รายจ่าย การทำบัญชี การตรวจสอบและผลประโยชน์ของวัด เป็นต้น	11.7	(137)
บริหารกิจการภายในวัดต่างๆ เช่น การเข้าค่ายเพื่อมาปฏิบัติธรรมในวัด การพิมพ์หรือแจกเอกสารให้แก่พุทธศาสนิกชน เป็นต้น	7.7	(90)
ดูแลความปลอดภัย สถานที่และความสงบเรียบร้อยภายในวัด	6.3	(73)
ดูแลทรัพย์สินของวัด ได้แก่ โบราณสถาน -โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ครุภัณฑ์ เป็นต้น	5.8	(68)
ดูแลพฤติกรรมและกิจที่พระสงฆ์ไม่สามารถกระทำได้	4.2	(49)
ประชุม ชี้แจง ประชาสัมพันธ์ และออกความคิดเห็นเกี่ยวกับวัด	2.4	(28)
อื่นๆ เช่น ระวังอธิกรณ์ในวัด แจกฎีกา เป็นต้น	0.3	(4)

1.1.3 การดูแลศาสนสมบัติวัด การทำบัญชี รายรับ-รายจ่ายของวัด และการเก็บรักษาเงิน

ผลการสำรวจการดูแลศาสนสมบัติของวัดในประเด็นด้านต่าง ๆ มีผลการสำรวจดังต่อไปนี้

(1) การจัดทำบัญชีอสังหาริมทรัพย์

ผลการสำรวจพบว่า ร้อยละ 28.0 ระบุไม่มีการดำเนินการ ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ 46.5 รองลงมาคือ ดำเนินการโดยวิธีอื่น ๆ เช่น กรรมการวัดและเจ้าอาวาสร่วมกัน เป็นผู้ดำเนินการ เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร หรือดำเนินการร่วมกันทั้งเจ้าอาวาส กรรมการวัด ไวยาวัจกร เป็นต้น ร้อยละ 15.8 และการดำเนินการโดยกรรมการวัด ร้อยละ 9.7 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.3)

ตารางที่ 5.3 การจัดทำบัญชีอสังหาริมทรัพย์

การจัดทำบัญชี	อัตราร้อยละ	(คน)
---------------	-------------	------

ไม่ได้ดำเนินการ	28.0	(364)
ดำเนินการโดยเจ้าอาวาส	46.5	(605)
ดำเนินการโดยกรรมการวัด	9.7	(126)
อื่นๆ ได้แก่ กรรมการวัดและเจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการ เจ้าอาวาสและ ไวยาวัจกร หรือดำเนินการร่วมกันทั้งเจ้าอาวาส กรรมการวัด ไวยาวัจกร เป็นต้น	15.8	(206)

(2) การเก็บรักษาเอกสารสิทธิ

ส่วนใหญ่วัดจะเป็นผู้ดำเนินการเอง ร้อยละ 74.0 และที่มอบให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดดูแล ร้อยละ 26.0 โดยในส่วนของวัดเป็นผู้ดำเนินการเองนั้น พบว่าผู้ที่ดำเนินการส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยเจ้าอาวาส ร้อยละ 84.9 นอกจากนั้น ยังมีบางส่วนระบุว่า ดำเนินการโดยหน่วยงานอื่น เช่น กรมที่ดิน เจ้าคณะอำเภอ การดูแลร่วมกันของหลายฝ่าย เป็นต้น ร้อยละ 5.9 และกรรมการวัดผู้ดูแล ร้อยละ 4.8 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.4)

ตารางที่ 5.4 การเก็บรักษาเอกสารสิทธิ

การเก็บรักษาเอกสารสิทธิ	อัตราร้อยละ	(คน)
วิธีการเก็บรักษาเอกสารสิทธิต่างๆ		
วัดดำเนินการเอง	74.0	(941)
มอบให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดดูแล	26.0	(331)
กรณีวัดดำเนินการเอง มอบหมายให้		
เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล	84.9	(795)
กรรมการวัดเป็นผู้ดูแล	4.8	(45)
ไวยาวัจกรเป็นผู้ดูแล	4.4	(41)

(3) การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ระบุว่า วัดไม่มีการดำเนินการ สัดส่วนร้อยละ 50.3 และที่มีการดำเนินการ คิดเป็นร้อยละ 49.7 โดยวิธีการดำเนินการนั้นส่วนมากระบุว่า มอบหมายพระในวัดเป็นผู้ดำเนินการ สัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 37.0 โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามที่ระบุว่า มีการจัดทำทะเบียนและบัญชีเป็นหมวดหมู่ ร้อยละ 36.9 และมีจำนวนไม่มากที่ระบุว่า เป็นการดำเนินการของคณะกรรมการวัด ร้อยละ 9.2 และเจ้าอาวาสดำเนินการเอง ร้อยละ 7.7 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.5)

ตารางที่ 5.5 การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์

การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์	อัตราร้อยละ	(คน)
การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์		
ไม่มีการดำเนินการ	50.3	(653)
มีการดำเนินการ	49.7	(644)
วิธีดำเนินการ		
มอบหมายให้พระในวัด ได้แก่ พระเลขา สามเณร รองเจ้าอาวาส ฯลฯ เป็นผู้ดำเนินการ	37.0	(226)
จัดทำทะเบียนและการทำบัญชีเป็นหมวดหมู่	36.9	(225)
คณะกรรมการวัดเป็นผู้ดูแล	9.2	(56)
เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล	7.7	(47)
สำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นผู้ดูแล	2.1	(13)
ไวยาวัจกรเป็นผู้ดูแล	2.0	(12)
กรมการศาสนาเป็นผู้ดูแล	0.3	(2)
อื่นๆ เช่น ให้แม่ชีเป็นผู้ดูแล ให้ภิกษุและไวยาวัจกร เป็นต้น	4.8	(29)

(4) การจัดทำบัญชีการเงินเป็นประจำ

การบันทึกรายรับ-รายจ่าย พบว่า ส่วนใหญ่ระบุว่ามีการดำเนินการทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 74.3 มีผู้ที่ระบุว่าไม่ได้ดำเนินการ ร้อยละ 22.5 และไม่ทราบ ร้อยละ 3.2

การรายงานการเงินของวัด มีผู้ที่ระบุว่าได้มีการจัดทำทุกปี ร้อยละ 59.3 และที่ระบุว่ามีการจัดทำทุกเดือน สัดส่วนร้อยละ 25.6 และไม่ได้ดำเนินการใด ๆ ร้อยละ 7.5

การตรวจสอบบัญชีจากผู้สอบบัญชี มีผู้ที่ระบุว่ามีการดำเนินการ คิดเป็นร้อยละ 59.8 และไม่มีการตรวจสอบบัญชี ร้อยละ 40.2

การเปิดเผยรายงานการเงินของวัดให้แก่สาธารณชน พบว่าส่วนมากระบุว่ามีการดำเนินการให้มีการเปิดเผยร้อยละ 91.6 โดยวิธีการที่ใช้ในการเปิดเผยจะเป็นการตีตประกาศในที่สาธารณะ สัดส่วนร้อยละ 47.2 และมีการดำเนินการโดยวิธีการอื่นๆ เช่น เสียงตามสาย การจัดทำเอกสารแจก, การแจ้งที่ประชุมกรรมการวัด เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 49.4 มีเพียงร้อยละ 3.4 ที่ระบุว่ามีการเผยแพร่บนเว็บไซต์ (ตารางที่ 5.6)

ตารางที่ 5.6 การจัดทำบัญชีการเงินเป็นประจำ

การจัดทำบัญชีการเงินเป็นประจำ	อัตราร้อยละ	(คน)
มีการบันทึกรายรับ-รายจ่ายของวัด		

ดำเนินการทุกวัน	74.3	(946)
ไม่ได้ดำเนินการ	22.5	(287)
ไม่ทราบ	3.2	(41)
มีการรายงานการเงินของวัด		
ทุกปี	59.3	(771)
ทุกครึ่งปี	4.5	(58)
ทุก 3 เดือน (รายไตรมาส)	3.2	(41)
ทุกเดือน	25.6	(333)
ไม่ได้ดำเนินการ	7.5	(98)
มีการตรวจสอบบัญชีจากผู้สอบบัญชี		
มีการตรวจสอบ	59.8	(774)
ไม่มีการตรวจสอบ	40.2	(520)
มีการเปิดเผยรายงานทางการเงินของวัดให้แก่สาธารณะชน		
มีการดำเนินการให้มีการเปิดเผย	91.6	(1,183)
ไม่มีการดำเนินการให้มีการเปิดเผย	8.4	(108)
วิธีการดำเนินการ		
ปิดประกาศในที่สาธารณะ	47.2	(557)
เผยแพร่บนเว็บไซต์	3.4	(40)
อื่นๆ เช่น เสียงตามสาย จัดทำเอกสารการใช้จ่ายเงินของวัด แจก ประชาชนในหมู่บ้านได้ทราบ แจ้งที่ประชุมกรรมการวัด เป็นต้น	49.4	(583)

(5) การรับ-การจ่ายเงินของวัด

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากจะระบุว่า มีการกำหนดรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 84.6 วิธีดำเนินการ คือ การจัดทำบัญชีรับ-จ่ายเป็นลายลักษณ์อักษร ร้อยละ 61.4 นอกจากนั้นจะเป็นร่วมกันระหว่างเจ้าอาวาส กรรมการวัด และไวยาวัจกร (ตารางที่ 5.7)

ตารางที่ 5.7 การรับ-การจ่ายเงินของวัด

การรับ-การจ่ายเงินของวัด	อัตราร้อยละ	(คน)
การรับ-การจ่ายเงินของวัด		
ไม่มีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน	15.4	(199)
มีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน	84.6	(1,093)
วิธีดำเนินการ		
จัดทำบัญชีรับ-จ่ายเป็นลายลักษณ์อักษร	61.4	(569)

เจ้าอาวาสดูแลร่วมกับพระในวัด	8.7	(81)
ไวยาวัจกรร่วมกับผู้ช่วยทำและส่งสำนักงานพระพุทธศาสนา	8.3	(77)
เจ้าอาวาส 1 รูปและไวยาวัจกร 2 คนร่วมในการเบิก	6.5	(60)
กรรมการวัดจะคอยดูแลและเวลาเบิกต้องมีกรรมการวัด		
2 ใน 3 เบิกเงินจากธนาคาร	5.1	(47)
เจ้าอาวาสและกรรมการอีก 2 คนลงนามในการเบิก	3.5	(32)
เจ้าอาวาสและกรรมการร่วมลงนามในการเบิก	1.3	(12)
กรรมการร่วมกับไวยาวัจกรดูแล	1.2	(11)
ฝากธนาคาร	1.1	(10)
เจ้าอาวาส กรรมการวัด ไวยาวัจกร ร่วมกัน 3 คนในการเบิก	1.0	(9)
ตำบล อำเภอ จังหวัด และคณะสงฆ์ร่วมกันตรวจสอบ	0.5	(5)
อื่นๆ เช่น ติดประกาศโดยแจกเอกสารและบอกเฉพาะวันพระ		
เป็นต้น	1.4	(13)

(6) การเก็บรักษาเงิน

วิธีการดำเนินการส่วนมาก พบว่าฝากไว้ที่ธนาคาร/สถาบันการเงิน และมีเจ้าอาวาสหรือกรรมการวัดเบิกได้ 1-2 คน มีสัดส่วนร้อยละ 76.7 หรือมีเจ้าอาวาส-กรรมการวัด-กรรมการชาวบ้าน เช่น เบิกถอน 3 คน ฝากไว้ที่ธนาคารโดยเจ้าอาวาสร่วมกับไวยาวัจกรลงลายมือชื่อ 2 ใน 3 ร้อยละ 13.6 และมีเพียงร้อยละ 4.7 ที่มีการฝากไว้ที่ธนาคาร/สถาบันการเงิน และเจ้าอาวาสเบิกได้เพียงผู้เดียว

การฝากเงินธนาคาร ประเภทบัญชีเงินฝาก

จากการสำรวจพบว่า ส่วนมากฝากเป็นออมทรัพย์ คิดเป็นร้อยละ 93.7 และผู้เก็บรักษาสมุดบัญชีเงินฝากเป็นเจ้าอาวาส ร้อยละ 70.0 (ตารางที่ 5.8)

ตารางที่ 5.8 การเก็บรักษาเงิน

การเก็บรักษาเงิน	อัตราร้อยละ	(คน)
เก็บไว้ที่ธนาคาร/สถาบันการเงิน และเจ้าอาวาสหรือกรรมการวัด	76.7	(988)
เบิกได้ 1-2 คน		
เก็บไว้ที่ธนาคาร/สถาบันการเงิน และเจ้าอาวาสเบิกได้เพียงผู้เดียว	4.7	(61)
เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล	3.0	(39)
คณะกรรมการวัดเป็นผู้ดูแล	1.9	(25)
อื่นๆ เจ้าอาวาส-กรรมการวัด-กรรมการชาวบ้าน เช่น เบิกถอน 3	13.6	(175)

การเก็บรักษาเงิน	อัตราร้อยละ	(คน)
คน ฝากไว้ที่ธนาคารโดยเจ้าอาวาสร่วมกับไวยาวัจกรลงลายมือชื่อ 2 ใน 3 เป็นต้น		
วิธีดำเนินการ		
ในการเบิกจ่ายต้องใช้ 2 ใน 3 คน โดยมีเจ้าอาวาสเป็นหลัก	27.3	(126)
เจ้าอาวาส ไวยาวัจกรและกรรมการ 2 ใน 3 ในการทำธุรกรรม ทางการเงิน	22.6	(104)
เจ้าอาวาส 1 รูปกรรมการวัด 1-2 คนลงนามในการเบิกถอน	17.8	(82)
เจ้าอาวาส 1 รูป ไวยาวัจกร 1-2 คนในการเบิกถอน	13.9	(64)
เจ้าอาวาสเป็นคนเบิกจ่ายเอง	4.1	(19)
เจ้าอาวาส กรรมการวัด ไวยาวัจกร ฝาก-ถอนเงินของวัดเซ็นทั้ง 3 คน	3.5	(16)
ฝาก-ถอนต้องมี 3 ใน 5 คน	2.2	(10)
เจ้าอาวาส 1 รูป ไวยาวัจกร 1 คน กรรมการ 1 คนในการลงนาม เบิกถอน	1.7	(8)
กรรมการต้องเซ็นชื่อทุกครั้งในการเบิกถอน	1.7	(8)
ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายเป็นลายลักษณ์อักษร	1.1	(5)
เปิดตู้บริจาคทุกวัน มีกรรมการตรวจนับแล้วส่งเจ้าอาวาส	0.9	(4)
อื่นๆ เช่น ฝากธนาคารออมสิน กรรมการวัดมีหน้าที่เบิกจ่าย ร่วมกับไวยาวัจกร เป็นต้น	3.3	(15)
กรณีฝากเงินธนาคาร ประเภทบัญชีเงินฝาก		
กระแสรายวัน	4.5	(57)
ออมทรัพย์	93.7	(1,178)
ประจำ	1.8	(22)
การเก็บรักษาสมุดบัญชีเงินฝาก		
เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล	70.0	(860)
ไวยาวัจกรเป็นผู้ดูแล	13.8	(170)
กรรมการวัดเป็นผู้ดูแล	11	(135)
อื่นๆ เช่น เจ้าอาวาสและกรรมการวัด ประธานสภาตำบล ผู้นำ หมู่บ้าน พระภิกษุในวัด เป็นต้น	5.1	(63)

1.1.4 ด้านการจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์

การสำรวจพบว่าไม่มีการดำเนินการ ร้อยละ 64.0 โดยที่ระบุว่ามีการใช้ประโยชน์จะอยู่ในรูปแบบ เช่น ชาวบ้านเช่าที่ดินของวัดสร้างที่อยู่อาศัยโดยวัดไม่คิดค่าเช่า ร้อยละ 35.6 ชาวบ้านเช่าที่ดินทำนาทำสวน เช่น ปลูกต้นปาล์ม เป็นต้น ร้อยละ 17.1 และมีการเช่าที่ทำตลาดนัด ตลาดสดเทศบาล โดยชาวบ้านไม่ต้องเสียค่าเช่าแต่ชาวบ้านจะช่วยจ่ายเงินค่าน้ำ ค่าไฟฟ้าและค่าใช้จ่ายอื่นๆ ของวัดแทน ร้อยละ 14.2 เป็นต้น (ตารางที่ 5.9)

ตารางที่ 5.9 การจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์

การจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์	อัตราร้อยละ	(คน)
การจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์		
ไม่มีการดำเนินการ	64.0	(826)
มีการดำเนินการ	36.0	(464)
วิธีดำเนินการ		
ชาวบ้านเช่าที่ดินของวัดสร้างที่อยู่อาศัยโดยวัดไม่คิดค่าเช่า	35.6	(156)
ชาวบ้านเช่าที่ดินทำนา ทำสวน เช่น ปลูกต้นปาล์ม เป็นต้น	17.1	(75)
เช่าที่ทำตลาดนัด ตลาดสดเทศบาล โดยชาวบ้านไม่ต้องเสียค่าเช่า แต่ชาวบ้านจะช่วยจ่ายเงินค่าน้ำ ค่าไฟฟ้าและค่าใช้จ่ายอื่นๆ ของวัดแทน	14.2	(62)
ทำประโยชน์เพื่อสังคม เช่น สร้างโรงเรียน อนุบาลก่อนเกณฑ์	13.5	(59)
กศน.ของตำบล สายตรวจของตำบล ประปาหมู่บ้าน จัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน ตั้งอนามัย ฯลฯ		
เช่าที่ดินของวัดทำธุรกิจ เช่น สร้างตึกแถว ห้องแถว โรงแรม รีสอร์ท	5.5	(24)
เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลเองทั้งหมด	5.5	(24)
ไวยาวัจกรเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของวัด	4.8	(21)
อบต.เช่าที่ดินวัดสร้างพิพิธภัณฑสถานและทำโครงการปลูกป่าในหลวงเฉลิมพระเกียรติ 18 ไร่	2.5	(11)
อื่นๆ เช่น มีการจัดทำบัญชีโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นผู้ดูแล คณะกรรมการดูแล เป็นต้น	1.4	(6)

1.1.5 ด้านการดูแลรักษาโบราณสถาน-โบราณวัตถุ

การสำรวจพบว่า วัดส่วนมากไม่มีโบราณสถาน-โบราณวัตถุ คิดเป็นร้อยละ 63.8 รองลงหากมีจะจัดทำพิพิธภัณฑสถาน ร้อยละ 18.8 โดยรูปแบบในการดูแล เช่น ดูแลรักษาตนเอง ดูแลโดยพระสงฆ์ ขึ้นกับกรมศิลปากร เป็นต้น (ตารางที่ 5.10)

ตารางที่ 5.10 การดูแลศาสนสมบัติวัด

การดูแลศาสนสมบัติวัด	อัตราร้อยละ	(คน)
การดูแลรักษาโบราณสถาน-โบราณวัตถุ		
ไม่มีโบราณสถาน-โบราณวัตถุ	63.8	(816)
กรณีมีประเภทของโบราณสถาน-โบราณวัตถุ		
โบราณสถาน เช่น หอพระไตรปิฎก มณฑป กระจังมณฑป พระอุโบสถ ฯลฯ	43.0	(128)
โบราณวัตถุ เช่น พระเศียรธาตุ พระพุทธรูป พระไตรปิฎก เป็นต้น	32.9	(98)
วิธีดำเนินการ		
การจัดพิพิธภัณฑสถานในวัด	18.8	(240)
มีแต่ไม่ได้จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถาน	10.7	(32)
ขึ้นกับกรมศิลปากร	5.4	(16)
มีขึ้นทะเบียนและเก็บในพิพิธภัณฑสถาน	2.3	(7)
อื่นๆ เช่น ดูแลรักษาตนเอง ดูแลโดยพระสงฆ์ เป็นต้น	18.8	(240)

1.1.6 รายรับ-รายจ่ายของวัด

(1) รายรับของวัด

การสำรวจพบว่า รายรับรวมโดยเฉลี่ยของวัดเฉลี่ยเท่ากับ 3,235,692 บาทต่อปี ส่วนมากจะมาจากเงินบริจาคเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น งานซ่อมแซม โบสถ์ หรือ ศาสนสถานอื่น ๆ เฉลี่ยเท่ากับ 2,022,501 บาท รองลงมาส่วนมาคือรายรับจากการสร้างเครื่องบูชาเฉลี่ยเท่ากับ 1,460,907 บาท และเงินบริจาคในโอกาสพิเศษ เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า งานบวช พิธีฝังลูกนิมิต ฯลฯ เฉลี่ยจะเท่ากับ 1,054,324 บาทต่อปี (ตารางที่ 5.11)

ตารางที่ 5.11 รายรับของวัด (ต่อปี)

ประเภทรายรับ	รวมทั้งสิ้น (บาท)	เฉลี่ย (บาท)
1. เงินบริจาคของอุบาสกอุบาสิกาที่มาไหว้พระ	181,508,449	530,726
2. เงินบริจาคเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น งานซ่อมแซม โบสถ์ หรือ ศาสนสถานอื่นๆ	414,612,646	2,022,501
3. การเรียกรับเงินด้วยการบอกบุญไปตามที่ต่างๆ	21,777,532	226,849
4. เงินบริจาคที่ได้รับจากงานศพ	24,331,755	99,313
5. เงินบริจาคในโอกาสพิเศษ เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า งานบวช พิธีฝังลูกนิมิต ฯลฯ	421,729,522	1,054,324

ประเภทรายรับ	รวมทั้งสิ้น (บาท)	เฉลี่ย (บาท)
6. เงินบริจาคเป็นกรณีพิเศษเฉพาะบุคคลที่มีมูลค่าสูง	75,424,548	931,167
7. รายได้จากทรัพย์สินของวัด เช่น ค่าเช่าที่ดิน อาคาร	38,447,401	323,087
8. รายได้จากการจัดกิจกรรม เช่น ในเทศกาลงานวัด	170,620,853	907,558
9. รายได้จากการสร้างเครื่องบูชา เช่น พระพุทธรูป พระเครื่อง วัตถุบูชา ฯลฯ	115,411,643	1,460,907
10. รายได้จากการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ	39,613,991	324,705
11. รายได้อื่นๆ เช่น มูลนิธิของวัด การขายของของวัด เปิดค่ายธรรมะ สำนักงานพระพุทธศาสนาจัดให้ ฯลฯ	9,783,592	514,926
รวมรายรับของวัดต่อปี	1,388,111,774	3,235,692

(2) รายจ่ายของวัด

การสำรวจพบว่า รายจ่ายรวมเฉลี่ยของวัดเท่ากับ 3,235,692 บาทต่อปี ส่วนมากเป็นค่าก่อสร้างและซ่อมแซมอาคารสถานที่ในวัดเฉลี่ยเท่ากับ 2,384,146 บาทต่อปี รองลงมาเป็นค่าซ่อมบำรุงรักษาสถานที่และอุปกรณ์เฉลี่ย 451,832 บาทต่อปี (ตารางที่ 5.12)

ตารางที่ 5.12 รายจ่ายของวัด

ประเภทรายจ่าย	รวมทั้งสิ้น (บาท)	เฉลี่ย (บาท)
1. ค่าก่อสร้างและซ่อมแซมอาคารสถานที่ในวัด	996,572,974	2,384,146
2. ค่าซ่อมบำรุงรักษาสถานที่และอุปกรณ์	103,017,784	451,832
3. ค่าสาธารณูปโภค เช่น ค่าน้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์	83,407,873	175,966
4. ค่าน้ำมัน ยานพาหนะ	15,311,955	85,542
5. ค่าจ้างคนที่ทำงานประจำให้กับวัด	34,810,032	316,455
6. ค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ปัจจัย 4 และอัฐบริวารอื่นๆ	12,981,612	133,831
7. ค่าใช้จ่ายสำหรับพระ-เณร เรียนหนังสือ	24,041,045	175,482
8. ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าสร้างวัดถุมงคล ค่ายารักษาโรค ค่าใช้จ่ายสำหรับเด็กที่มาเรียน เบ็ดเตล็ด เป็นต้น	10,485,140	499,292
รวมรายจ่ายของวัดต่อปี	1,327,274,263	2,770,927

(3) การกระจายรายรับและรายจ่ายของวัด

ผลการสำรวจวัด 490 วัด ส่วนมากจะมีรายรับอยู่ระหว่าง 500,001-1,000,00 บาท จำนวน 107 วัด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 21.8 และโดยส่วนมากแต่ละวัดจะมีรายจ่ายอยู่ที่ 200,001-

500,000 บาท จำนวน 100 วัด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20.41 มีข้อสังเกตว่ามีวัดที่มีรายได้และรายจ่ายมากกว่า 20 ล้านบาทต่อปีขึ้นไป จำนวนประมาณ 9-10 วัด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 2 (ตารางที่ 5.13)

ตารางที่ 5.13 การกระจายของรายรับและรายจ่ายของวัด

หน่วย: วัด

รายรับและรายจ่ายของวัด	รายรับ	รายจ่าย
น้อยกว่า 100,000	15	32
100,001-200,000	20	39
200,001-500,000	89	100
500,001-1,000,000	107	89
1,000,001-2,000,000	84	72
2,000,001-5,000,000	61	85
5,000,001-10,000,000	27	39
10,000,001-20,000,000	16	14
20,000,001-50,000,000	5	4
มากกว่า 50,000,000	5	5
ไม่ระบุ	61	11
รวม	490	490

1.1.7 บทบาทของพระสงฆ์

บทบาทของพระสงฆ์ที่ควรเน้นส่วนใหญ่ อันดับ 1 คือเน้นทางด้านการศึกษาพระธรรม คิดเป็นร้อยละ 59.8 รองลงมา คือเน้นทางด้านการปฏิบัติธรรม/วิปัสสนา/กรรมฐาน ร้อยละ 25.3 และด้านการเผยแผ่พระธรรม ร้อยละ 13.9 ตามลำดับ

บทบาทของพระสงฆ์ที่ควรเพิ่มมากขึ้น ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุว่า อันดับ 1 คือด้านการศึกษาพระธรรม ร้อยละ 62.8 รองลงมา การปฏิบัติธรรม/วิปัสสนา/กรรมฐาน ร้อยละ 24.4 และการเผยแผ่พระธรรม ร้อยละ 12.9 (ตารางที่ 5.14)

ตารางที่ 5.14 บทบาทของพระสงฆ์

บทบาทของพระสงฆ์	อัตราร้อยละ	(คน)
บทบาทของพระสงฆ์ที่ควรเน้น		
อันดับ 1		
การศึกษาพระธรรม	59.8	(621)
การปฏิบัติธรรม/วิปัสสนา/กรรมฐาน	25.3	(263)
การเผยแผ่พระธรรม	13.9	(144)

บทบาทของพระสงฆ์	อัตราร้อยละ	(คน)
การช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก	0.6	(6)
การพัฒนาชุมชนและสังคม	0.3	(3)
การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา	0.2	(2)
อันดับ 2		
การเผยแพร่พระธรรม	35.4	(315)
การปฏิบัติธรรม/วิปัสสนา/กรรมฐาน	34.7	(309)
การศึกษาพระธรรม	25.7	(229)
การศึกษาพระธรรม	25.7	(229)
การช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก	1.5	(13)
การพัฒนาชุมชนและสังคม	1.5	(13)
การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา	1.1	(10)
การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์	0.1	(1)
อันดับ 3		
การปฏิบัติธรรม/วิปัสสนา/กรรมฐาน	43.3	(479)
การศึกษาพระธรรม	23.6	(261)
การเผยแพร่พระธรรม	31.9	(353)
การช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก	0.8	(9)
การพัฒนาชุมชนและสังคม	0.3	(3)
การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์	0.1	(1)
บทบาทของพระสงฆ์ที่ควรเพิ่มขึ้น		
อันดับ 1		
การศึกษาพระธรรม	62.8	(487)
การปฏิบัติธรรม/วิปัสสนา/กรรมฐาน	24.4	(189)
การเผยแพร่พระธรรม	12.9	(100)
อันดับ 2		
การปฏิบัติธรรม/วิปัสสนา/กรรมฐาน	37.9	(266)
การศึกษาพระธรรม	27.2	(191)
การเผยแพร่พระธรรม	34.9	(245)
อันดับ 3		
การปฏิบัติธรรม/วิปัสสนา/กรรมฐาน	40.7	(394)
การเผยแพร่พระธรรม	29.9	(289)
การศึกษาพระธรรม	29.1	(282)

บทบาทของพระสงฆ์	อัตราร้อยละ	(คน)
การช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก	0.3	(3)

1.1.8 สาเหตุหลักที่พุทธศาสนิกชนเห็นทางวัด

จากผลการศึกษาผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่า สาเหตุที่พุทธศาสนิกชนเห็นทางวัด อันดับ 1 คือ พระบางรูปสร้างความสะดวก ร้อยละ 35.9 รองลงมา ฆราวาสส่วนใหญ่มีภารกิจรัดตัว ร้อยละ 32.6 และพระสงฆ์โดยทั่วไปไม่พยายามเผยแพร่เหมือนในศาสนาอื่น ร้อยละ 31.5 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.15)

ตารางที่ 5.15 สาเหตุหลักที่พุทธศาสนิกชนเห็นทางวัด

สาเหตุหลักที่พุทธศาสนิกชนเห็นทางวัด	อัตราร้อยละ	(คน)
อันดับ 1		
พระบางรูปสร้างความสะดวก	35.9	(342)
ฆราวาสส่วนใหญ่มีภารกิจรัดตัว	32.6	(310)
พระสงฆ์โดยทั่วไปไม่พยายามเผยแพร่เหมือนในศาสนาอื่น	31.5	(300)
อันดับ 2		
พระสงฆ์โดยทั่วไปไม่พยายามเผยแพร่เหมือนในศาสนาอื่น	40.8	(182)
ฆราวาสส่วนใหญ่มีภารกิจรัดตัว	40.6	(181)
พระบางรูปสร้างความสะดวก	18.6	(83)
อันดับ 3		
พระบางรูปสร้างความสะดวก	55.1	(643)
พระสงฆ์โดยทั่วไปไม่พยายามเผยแพร่เหมือนในศาสนาอื่น	31.8	(371)
ฆราวาสส่วนใหญ่มีภารกิจรัดตัว	13.0	(151)
คนทั่วไปมีศรัทธาต่อศาสนาลดลง	0.1	(1)

1.2 ผลการสำรวจจากแบบสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ในการศึกษานี้จะแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนที่หนึ่ง การสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดจำนวน 14 จังหวัด และส่วนที่สอง เป็นการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสของวัดที่มีรูปแบบในการบริหารจัดการทางการเงินต่าง ๆ

1.2.1 ผลการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด

(1) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมีบทบาทในการกำกับดูแลทางการเงินของวัด

คือ

- ส่งเสริม สนับสนุนและให้ความรู้ในการทำบัญชีแก่วัด ร้อยละ 35 (7 คน)
- จัดตั้งหน่วยงานที่ทำการตรวจสอบและให้คำปรึกษาทางด้านการจัดทำบัญชีทางการเงินของวัดและดูแลรักษาศาสนสมบัติวัด ร้อยละ 25 (5 คน)
- จัดให้มีการอบรมและประชุมไวยาวัจกร/เจ้าอาวาส เพื่อชี้แจงแนวปฏิบัติระเบียบการเงินของวัด ร้อยละ 10 (2 คน)
- อื่นๆ เช่น ดูแลแหล่งเงินในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา รับผิดชอบอำนาจในการจัดประโยชน์แทนวัด และให้วัดจัดทำรายงานทางการเงินเป็นประจำทุกปี เป็นต้น ร้อยละ 30 (6 คน)

(2) กฎระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและการกำกับดูแลทางการเงินของวัด

ประกอบด้วย

- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535
- กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505
- ตั้งคณะกรรมการทางการเงินของวัดและจัดทำบัญชีรับ-จ่ายเงินให้ถูกต้องครบถ้วน
- กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร
- อื่นๆ เช่น
  - ระเบียบว่าด้วยการบริหารงบประมาณ พ.ศ.2548
  - ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการเบิกจ่ายนิตยภัต พ.ศ. 2516
  - ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารงบประมาณจังหวัดแบบบูรณาการ พ.ศ. 2549 เป็นต้น

(3) ปัญหาการบริหารการเงินของวัดในระดับประเทศ

ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์จะระบุว่า มีปัญหา คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 75.0 (9 คน) และที่ระบุว่าไม่มีปัญหา มีสัดส่วนร้อยละ 25.0 (3 คน) โดยกรณีที่มีปัญหา ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่าปัญหาได้แก่

- ไม่มีกฎหมายที่ชัดเจนกำหนดให้มีแนวทางในการบริหารจัดการทางการเงิน
- เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และ เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ ความเข้าใจ
- เจ้าอาวาสไม่กระจายอำนาจมีการดำเนินการโดยเจ้าอาวาสผู้เดียว
- การจัดทำบัญชีไม่เป็นธรรม

- อำนาจการสั่งจ่ายเงิน-รับเงินในรูปของคณะกรรมการมากเกินไป

(4) ปัญหาของการบริหารการเงินของวัดในระดับจังหวัดภายใต้การปฏิบัติหน้าที่

ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่า มีปัญหา สัดส่วนร้อยละ 78.6 (11 คน) และที่ระบุว่า ไม่มีปัญหา สัดส่วนร้อยละ 21.4 (3 คน) โดยกรณีที่ระบุว่ามีปัญหา ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุปัญหา ได้แก่

- เจ้าอาวาส/ไวยาวัจกร ขาดการบริหารจัดการที่เป็นธรรม
- เจ้าอาวาส/ไวยาวัจกร ขาดความรู้ทางด้านการบัญชี และ
- ความเชื่อที่มีต่อพระพุทธศาสนา

เป็นต้น

(5) สาเหตุของปัญหาการบริหารการเงินของวัด

จากการสัมภาษณ์พบว่า ปัญหาการบริหารการเงินของวัด มีสาเหตุหลักมาจากการขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา คือ การไม่มีการทำบันทึกรายรับ-รายจ่ายของวัด ไม่มีการเปิดเผยรายงานทางการเงินของวัดให้แก่สาธาณะชนได้รับทราบ ไม่มีการตรวจสอบบัญชีตามลำดับ รายละเอียดดังตาราง 5.16

ตาราง 5.16 สาเหตุของปัญหาการบริหารการเงินของวัด

	หน่วย: คน (ร้อยละ)			
	ระดับการเป็นปัญหากับการบริหารการเงินของวัด			
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด
ขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ	7 (50.0)	4 (28.6)	3 (21.4)	-
ไม่มีการทำบันทึกรายรับ-รายจ่ายของวัด	4 (28.6)	5 (35.7)	5 (35.7)	-
ไม่มีการเปิดเผยรายงานทางการเงินของวัดให้แก่สาธาณะชนได้รับทราบ	4 (28.6)	4 (28.6)	3 (21.4)	3 (21.4)
ไม่มีการตรวจสอบบัญชี	3 (21.4)	8 (57.1)	3 (21.4)	-
อื่นๆ เช่น				
- ขาดการแก้ปัญหาเชิงบูรณาการ				
- ไม่มีการแต่งตั้งกรรมการหรือไวยาวัจกรจากชุมชน				
- เจ้าอาวาส/ไวยาวัจกรขาดความรู้ ด้านการเงิน-บัญชี				
เป็นต้น				

(6) การบริหารการเงินวัดของไทยควรมีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลหรือหลักการบริหารจัดการที่ดี

จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด พบว่า หลักธรรมาภิบาลที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการของวัดในประเทศ เรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังตาราง 5.17 ดังนี้

1. หลักความโปร่งใส
2. หลักความรับผิดชอบ
3. หลักคุณธรรม
4. หลักการมีส่วนร่วม
5. หลักนิติธรรม
6. หลักความคุ้มค่า
7. หลักความเสมอภาค
8. หลักการสนองตอบรับ

ตาราง 5.17 การบริหารจัดการวัดของไทยควรมีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดี (เรียงลำดับจากมากไปน้อย)

หน่วย: คน(ร้อยละ)

หลักธรรมาภิบาล	ความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล			
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด
หลักความโปร่งใส	9 (64.3)	1 (7.1)	4 (28.6)	-
หลักความรับผิดชอบ	7 (50.0)	5 (35.7)	2 (14.3)	-
หลักคุณธรรม	7 (50.0)	4 (28.6)	2 (14.3)	1 (7.1)
หลักการมีส่วนร่วม	6 (42.9)	5 (35.7)	2 (14.3)	1 (7.1)
หลักนิติธรรม	4 (28.6)	6 (42.9)	4 (28.6)	-
หลักความคุ้มค่า	2 (14.3)	7 (50.0)	5 (35.7)	-
หลักความเสมอภาค	2 (14.3)	7 (50.0)	4 (28.6)	1 (7.1)
หลักการสนองตอบรับ	2 (14.3)	6 (42.9)	4 (35.7)	1 (7.1)

(7) ระดับความสำคัญของการบริหารการเงินแต่ละกระบวนการให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด พบว่า กระบวนการของการบริหารการเงินแต่ละกระบวนการของวัดที่ควรต้องมีการดำเนินการให้สอดคล้องกับหลัก ธรรมาภิบาลมากที่สุด คือ การบันทึกรายรับ-รายจ่าย และการจัดทำบัญชีให้เป็นตามมาตรฐานบัญชีที่ยอมรับ การโดยทั่วไป และมีระบบการเบิกจ่ายเงินอย่างชัดเจนและโปร่งใส ตามลำดับ รายละเอียดแสดงดังตารางที่ 5.18

ตารางที่ 5.18 ความสำคัญต่อการจัดกระบวนการในการจัดการทางการเงินให้สอดคล้องกับ หลักธรรมาภิบาลมากที่สุด เรียงลำดับจากมากไปน้อย

หน่วย: คน(ร้อยละ)

กระบวนการ ในการจัดการทางการเงิน	ความสำคัญต่อการจัดการให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล				
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่มีความสำคัญ
การบันทึกรายรับ-รายจ่าย	7 (50.0)	4 (28.6)	3 (21.4)	-	-
การจัดทำบัญชีที่ได้ตามมาตรฐานใน การจัดทำบัญชี	6 (42.9)	4 (28.6)	2 (14.3)	1 (7.1)	-
มีระบบการเบิกจ่ายเงินอย่างชัดเจน และโปร่งใส	6 (42.9)	3 (21.4)	5 (35.7)	-	-
มีการตรวจสอบบัญชี	5 (35.7)	3 (21.4)	4 (28.6)	2 (14.3)	-
มีคณะกรรมการที่มีองค์ประกอบจาก หลายฝ่ายเป็นผู้กำหนดแนวทางในการ บริหารการเงินของวัด	4 (28.6)	5 (35.7)	5 (35.7)	-	-
มีการจัดหารายได้ที่สอดคล้องกับ ภารกิจของวัด	3 (21.4)	8 (57.1)	3 (21.4)	-	-
มีการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมี ประสิทธิภาพ	3 (21.4)	6 (42.9)	5 (35.7)	-	-
มีการทำบัญชีทรัพย์สินอย่างเป็นระบบ	3 (21.4)	5 (35.7)	-	6 (42.9)	-

มีการดูแลค่าใช้จ่ายที่สอดคล้องกับ ภารกิจของวัด	2 (14.3)	8 (57.1)	3 (21.4)	1 (7.1)	-
การกำหนดการลงทุนในสินทรัพย์ อย่างเป็นระบบ	1 (7.1)	4 (28.6)	7 (50.0)	1 (7.1)	1 (7.1)
มีการจัดหาแหล่งเงินทุนสำหรับการ ลงทุน	1 (7.1)	3 (21.4)	7 (50.0)	2 (14.3)	1 (7.1)

**(8) ความคิดเห็นต่อการนำหลักการบริหารการเงินที่ได้มาตรฐานเช่นเดียวกับองค์กรไม่
แสวงหากำไรหรือองค์กรธุรกิจมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย**

ส่วนใหญ่ของผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่า เห็นด้วย คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 64.3 (9 คน)
และที่ระบุไม่เห็นด้วย ร้อยละ 35.7 (จำนวน 5 คน)

โดยระบุเหตุผลที่ตอบว่าเห็นด้วย ดังนี้

- วัดเป็นนิติบุคคล น่าจะทำหลักการบริหารการเงินที่ได้มาตรฐานและโปร่งใสมาก
ปฏิบัติ

สำหรับความคิดเห็นที่ระบุว่า ไม่เห็นด้วย ด้วยเหตุผลเพราะ

- วัดเป็นของสาธารณชนที่มุ่งเน้นการบริการสาธารณประโยชน์ สาธารณสงเคราะห์
สาธารณูปโภค ให้แก่ประชาชนจึงไม่ควรจัดหารายได้ในรูปธุรกิจเพื่อให้เกิดผล
ประโยชน์ทำให้ขัดผลประโยชน์กัน
- ทรัพย์สินที่ได้มาจากความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา มีผลทางด้านจิตใจและ
รายได้ก็ไม่แน่นอน อาจไม่เหมาะที่จะใช้การบริหารจัดการทางการเงินแบบองค์กร
ธุรกิจมาประยุกต์ใช้

**(9) ความคิดเห็นต่อการดำเนินการกิจกรรมของวัดในลักษณะของพุทธพาณิชย์อย่าง
เด่นชัด**

จากการสัมภาษณ์ มีความเห็นต่อประเด็นการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดใน
ลักษณะที่มีวัตถุประสงค์ในเชิงธุรกิจ เป็นเหตุให้ปรากฏลักษณะของพุทธพาณิชย์อย่างเด่นชัด ผู้ให้สัมภาษณ์
ส่วนมากจะระบุว่า ไม่เหมาะสม ต่อหลักพุทธศาสนา คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 85.7 (11 คน) มีเพียง 1 คน ที่
ระบุว่า เหมาะสมหรือเห็นว่าสามารถดำเนินการได้ โดยไม่ผิดต่อหลักพุทธศาสนา

โดยเหตุผลของผู้ที่เห็นว่าไม่เหมาะสม ได้แก่

- ไม่ใช่แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและยังสร้างความมั่งงายให้แก่ประชาชน
- เนื่องจากตามหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ท่านให้ยึดหลักคำสอน เป็นแนวทางในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันอาจมีการจัดทำวัตถุมงคลเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการทำให้พุทธศาสนิกชนเชื่อและหลงในวัตถุมงคลเกินไป

สำหรับเหตุผลของผู้ที่เห็นว่าเหมาะสมหรืออีกนัยยะหนึ่งคือสามารถดำเนินการได้ไม่ผิดหลักพุทธศาสนา เพราะ

- การบริหารทรัพย์สินของวัด เช่น การจัดให้เช่าที่ดินวัด ไม่จัดรูปในลักษณะพุทธพาณิชย์ แต่เป็นการบริหารทรัพย์สินของวัดให้เกิดความคุ้มค่า เกิดมูลค่าเพิ่ม ส่วนการจัดสร้างวัตถุมงคล ถือเป็นพุทธพาณิชย์

(10) ความคิดเห็นต่อการที่วัดควรนำทรัพย์สินที่มีมาสร้างประโยชน์ เพื่อหารายได้

ให้แก่วัด

ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์ถาม ระบุว่า เห็นด้วย ร้อยละ 85.7 (12 คน) มีผู้ไม่เห็นด้วย ร้อยละ 14.3 (2 คน) โดยจะระบุรูปแบบในการบริหารจัดการที่เหมาะสมควรอยู่ในรูปแบบ ดังต่อไปนี้

- มูลนิธิ สัดส่วน ร้อยละ 35 (7 คน)
- กองทุนที่มีคณะกรรมการบริหาร ร้อยละ 30 (6 คน)
- องค์กรที่ไม่แสวงหากำไรรูปแบบต่างๆ ร้อยละ 25 (5 คน)
- อื่นๆ เช่น สหกรณ์ที่มีจุดประสงค์ชัดเจนเหมาะสม เป็นต้น ร้อยละ 10 (2 คน)

(11) ความคิดเห็นต่อความจำเป็นในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมการ

จัดการเงินของวัดให้บุคคลภายนอก เช่น บุคคลทั่วไป พุทธศาสนิกชน สื่อมวลชน ฯลฯ ได้รับทราบ

ส่วนมากผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่าควรเปิดเผยในระดับมากถึงมากที่สุด ร้อยละ 35.7 และ ร้อยละ 28.6 ตามลำดับ โดยเหตุผลที่ระบุว่าควรเปิดเผยด้วยเหตุผล ดังต่อไปนี้ (ตารางที่ 5.19)

- วัดเป็นของพุทธศาสนิกชนทุกคน เงินที่ทำนุบำรุงวัดมาจากการบริจาคของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ จึงต้องมีการบริหารจัดการการเงินอย่างโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

- เพื่อป้องกันการหวังผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลที่มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ต่อ พระพุทธศาสนา และวัดจัดเป็นสถานที่ที่ประชาชนร่วมกันสร้าง บำรุง ดูแล รักษา ฉะนั้น ควรให้บุคคลทั่วไป พุทธศาสนิกชน สื่อมวลชน มีส่วนรับรู้ รับทราบเกี่ยวกับการเงินของวัดเพื่อเปิดเผยแก่สาธารณะอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้

อย่างไรก็ดี สำหรับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่ระบุว่าไม่จำเป็นต้องเปิดเผยข้อมูล หรือควรมีการเปิดเผยข้อมูลในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด มีเหตุผลของความคิดเห็นดังกล่าว ดังนี้

- กิจกรรมบางอย่างของวัด โดยส่วนมากเกิดจากการบริจาค ซึ่งอาจจะต้องให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาคด้วย หรือวัตถุประสงค์ของวัดด้วย อาจแตกต่างกันไป ซึ่งการรับข้อมูลข่าวสารอาจทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริงได้
- โดยปกติการบริหารจัดการวัดมีกรรมการหรือไวยาวัจกร โดยการมอบอำนาจจากเจ้าอาวาส ไม่ได้ปิดบัง อยากรู้ก็สอบถามเอา วัดที่มีรายได้มากๆ เช่น วัดโสธร ไร่ขิง พระปฐมเจดีย์ ก็มีการเปิดเผยข้อมูลอยู่แล้ว

ตารางที่ 5.19 ระดับความคิดเห็นต่อความจำเป็นในการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการทางการเงินของวัดให้บุคคลภายนอกได้รับทราบ

หน่วย: คน (ร้อยละ)

ระดับความคิดเห็น	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่ต้องเปิดเผยข้อมูล
ความจำเป็นในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการเงินของวัดให้บุคคลภายนอกได้รับทราบ	4 (28.6)	5 (35.7)	1 (7.1)	2 (14.3)	2 (14.3)

(12) ความคิดเห็นต่อระดับการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการการเงินของวัดต่อบุคคลภายนอกสามารถรับทราบในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมาก ร้อยละ 92.8 ระบุว่า ในปัจจุบันระดับการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการการเงินของวัดต่อบุคคลภายนอกสามารถรับทราบได้ จะอยู่ในระดับน้อย ถึงน้อยที่สุด หรือไม่มีการรับทราบเลย (ตารางที่ 5.20) โดยจะระบุเหตุผลของการไม่เปิดเผยข้อมูล ดังนี้

- ไม่มีการเปิดเผยข้อมูล
- ไม่มีคณะกรรมการร่วมบริหารงานการเงิน

- ข้อมูลข่าวสารด้านการเงิน อาจมีผลกระทบต่อวัดได้ เนื่องจากอาจเป็นช่องทางในการหาผลประโยชน์ของบุคคลทั่วไป
- จะทราบแต่เฉพาะคณะกรรมการของวัดที่ได้รับมอบหมาย แต่ก็มีรายงานเจ้าคณะปกครองแต่ละระดับทราบปีละ 1 ครั้ง
- ไม่อยากให้บุคคลภายนอกรับรู้ อาจทำให้ทราบถึงผลประโยชน์ของบุคคลหรือคณะบุคคล
- สำหรับกรณีที่ระบุว่าไม่มีการรับทราบ เหตุผลอาจเป็นเพราะ พุทธศาสนิกชนไม่อยากจะไปวัดก็อยากทำบุญ อยากทราบข้อมูลสำนักงานก็สอบถามเจ้าอาวาสก็ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลตลอด หรืออาจมองว่าเงินวัด ก็คือ สมบัติของวัด รู้ไปก็ใช้จ่ายไม่ได้ จึงไม่ได้ให้ความสนใจ หรือสนใจไปก็ไม่ได้ประโยชน์

ตารางที่ 5.20 ระดับความคิดเห็นต่อการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการทางการเงินของวัด
ให้บุคคลภายนอกสามารถรับทราบในปัจจุบัน

ระดับความคิดเห็น	หน่วย: คน (ร้อยละ)				
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่มีการรับทราบเลย
การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการทางการเงินของวัดให้บุคคลภายนอกสามารถรับทราบได้ในปัจจุบัน	-	1 (7.1)	8 (57.1)	3 (21.4)	2 (14.3)

(13) ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการด้านการเงินของวัด

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดผู้ให้สัมภาษณ์ มีข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการด้านการเงินของวัด ดังต่อไปนี้

- ต้องให้ความรู้เรื่องหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดีให้วัด และควรมีกฎหมายที่ชัดเจน อีกทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต้องมีความรู้และความเข้าใจในการทำบัญชี ร้อยละ 29.4 (10 คน)
- ควรให้มีคณะกรรมการบริหารกิจการของวัดอย่างเป็นทางการ ร้อยละ 23.5 (8 คน)
- พัฒนาบุคลากรในวัดในเรื่องการจัดทำบัญชี ตั้งแต่เจ้าอาวาส ไวยาวัจกรและกรรมการของวัด เช่น การจัดฝึกอบรมเป็นประจำทุกปี ร้อยละ 14.7 (5 คน)
- แจ็งรายได้ของวัดให้สาธารณชนทราบ และพุทธศาสนิกชนในชุมชนควรมีส่วนร่วม รับรู้รับทราบ และบริหารจัดการ ร้อยละ 14.7 (5 คน)
- เจ้าอาวาสต้องเป็นตัวอย่างที่ดีและกระจายอำนาจ ร้อยละ 5.9 (2 คน)

- อื่นๆ เช่น มีค่าตอบแทนและบทลงโทษไวยาวัจกรที่ชัดเจน ควรมีระบบในการคัดเลือกไวยาวัจกรของวัด เนื่องจากส่วนมากไวยาวัจกรของวัดจะมีอายุมาก ไม่สะดวกในการปฏิบัติงาน ร้อยละ 11.8 (4 คน)

1.3 สัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสของวัดที่มีการบริหารการเงินรูปแบบต่าง ๆ

การศึกษาคั้งนี้ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสของวัดที่มีลักษณะของการบริหารจัดการที่ดี โดยรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ สถานที่ วันและเวลาสัมภาษณ์ มีรายละเอียด ดังนี้

- พระพิศาลธรรมพาที (พยอม กัลยาโณ) วัดสวนแก้ว วันที่ 3 มิถุนายน 2554 เวลา 9.00-11.00 น
- พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ (อินสร จินตปาณโณ) รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน วันที่ 19 กรกฎาคม 2554 เวลา 13.00-15.00 น.
- เจ้าคุณพระเทพญาณวิศิษฐ์ วัดปทุมวนาราม วันที่ 26 กรกฎาคม 2554 เวลา 13.00-15.00 น.

ผลการสัมภาษณ์ สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1) การบริหารจัดการทางการเงินของวัด จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสทั้ง 3 วัดตัวอย่าง มีระบบการจัดการทางด้านบัญชีที่จัดทำขึ้นอย่างเป็นระบบ รวมถึงการบริหารจัดการทรัพย์สินและครุภัณฑ์ของวัด โดยวัดปทุมวนารามและวัดญาณเวศกวัน มีการวางระบบบัญชีที่มีระบบ โดยอาศัยตามมาตรฐานบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไปหรืออาจยึดรูปแบบการบริหารแบบระบบราชการ และมีการจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์อย่างเป็นระบบ มีคณะกรรมการวัดที่องค์ประกอบของฆราวาสที่มีความรู้ความชำนาญมาช่วยในการวางระบบบัญชีและการบริหารจัดการ ส่วนวัดสวนแก้ว ใช้รูปแบบการบริหารแบบมูลนิธิ ซึ่งมีคณะกรรมการมูลนิธิและกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการมูลนิธิเป็นข้อกำหนด

วัดตัวอย่างทั้ง 3 วัด มีการแต่งตั้งไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัดถูกต้อง เป็นไปตามระเบียบของมหาเถรสมาคม และมอบหมายให้ดำเนินการในภาระหน้าที่ต่าง ๆ ภายในวัดเป็นฝ่ายต่าง ๆ อย่างชัดเจน

2) การจัดทำบัญชีและตรวจสอบบัญชี วัดตัวอย่างทั้ง 3 วัด มีการจัดทำบัญชีอย่างสม่ำเสมอโดยมีผู้รับผิดชอบที่มีความรู้ในการจัดทำบัญชี แต่เนื่องจากวัดไม่ต้องรายงานข้อมูลทางบัญชีให้แก่หน่วยงานใด จึงจัดทำแล้วจัดเก็บไว้ที่วัด โดยจะมีคณะกรรมการวัดหรือผู้ที่มีความรู้ใน

คณะกรรมการวัดช่วยในการตรวจสอบบัญชีที่จัดทำขึ้นนั้น ยกเว้นวัดสวนแก้วที่มีการบริหารจัดการทรัพย์สินในรูปแบบของมูลนิธิจึงต้องดำเนินการให้มีการจัดบัญชีและตรวจสอบบัญชีตามกฎหมายในการกำกับมูลนิธิเป็นประจำอยู่แล้ว

3) การบริหารจัดการทรัพย์สินและการใช้ประโยชน์ทรัพย์สินของวัด ทั้ง 3

วัดมีการบริหารจัดการทรัพย์สินและการใช้ประโยชน์ทรัพย์สินของวัดตามวัตถุประสงค์และบทบาทที่แต่ละวัดต้องการเน้น ยกตัวอย่างเช่น วัดสวนแก้ว มีลักษณะของการเป็นวัดพัฒนาเพื่อสร้างรายได้และพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชน จึงมีรูปแบบของการใช้ประโยชน์เป็นแนวทางนั้น และมีการจัดหาทรัพย์สินเพิ่มเติมทั้งจากการได้รับบริจาคและจัดซื้อ โดยรูปแบบการบริหารจัดการแบบมูลนิธิจึงเป็นรูปแบบที่ทำให้การดำเนินงานมีความสะดวกและเหมาะสมมากกว่ารูปแบบการมีคณะกรรมการวัดแบบทั่วไป

สำหรับวัดปทุมวนาราม ไม่ได้เน้นการใช้ทรัพย์สินของวัดเพื่อการใช้ประโยชน์เพื่อหารายได้ แต่เพื่อการอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการมาทำบุญและปฏิบัติธรรมมากกว่า แต่ทั้งนี้ก็ได้มีการบริหารจัดการทรัพย์สินอย่างเป็นระบบโดยการบริหารจัดการของคณะกรรมการวัดเป็นหลัก เช่นเดียวกับวัดญาณเวศกวันที่ไม่ได้เน้นการหาประโยชน์จากที่ดินในการหารายได้ แต่เน้นพัฒนาเพื่อความสะดวกในการเข้ามาที่วัดของพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก แต่ทั้งนี้วัดได้มีการแบ่งหน้าที่ของคณะกรรมการวัดเป็นฝ่ายต่าง ๆ ในการช่วยบริหารจัดการในแต่ละเรื่อง โดยบทบาทจะเป็นของคณะกรรมการวัดที่เป็นฆราวาสเป็นหลัก

4) บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการด้านการเงินของวัด จาก

การสัมภาษณ์ทั้ง 3 วัดมีแนวคิดทางเดียวกัน คือ พระสงฆ์ต้องยึดหลักพระธรรมวินัยในการปฏิบัติตน และต้องให้มีการบริหารในลักษณะที่ทำให้มีคณะกรรมการที่มีฆราวาสที่มีความรู้ความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารมากขึ้น เนื่องจากพระสงฆ์มีพระธรรมวินัยกำหนดบทบาทจึงทำให้มีข้อจำกัดในการบริหารจัดการวัด ซึ่งทำให้เกิดความล่อแหลมในการที่จะประพฤติดิถีพระธรรมวินัยได้ พระผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า หลักพระธรรมวินัยมีความชัดเจนอยู่แล้ว แต่อาจจะละเอียดไม่ได้ให้ความสำคัญที่จะประพฤติปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดนัก ตัวอย่างเช่น ท่านเจ้าคุณพระเทพญาณวิศิษฐ์ วัดปทุมวนาราม ยกเรื่องปัจจัยที่ญาติโยมถวายให้แก่พระสงฆ์ต้องแบ่งแยกให้ชัดเจนว่าเป็นปัจจัยที่ถวายแก่วัด หรือปัจจัยที่ถวายส่วนตัวแก่พระสงฆ์¹ เช่น การนิมนต์ไป

¹ ปัจจัยที่ถวายแก่วัดขึ้นอยู่กับคนที่ถวาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของฆราวาสไม่ใช่เรื่องของสงฆ์ ดังนั้นฆราวาสต้องระบุให้ชัดเจน บางครั้งการนิมนต์ไปเจริญพุทธมนต์หรือฉันภัตตาหาร และมีการถวายปัจจัยให้แก่พระสงฆ์ อันนั้นเรียกว่าติเรกกลากที่มันนอกเหนือ เป็นเรื่องของโยมที่จะบูชา หากเป็นการถวายปัจจัยเพื่อให้พระภิกษุสะดวก เมื่อก่อนไม่มีปัจจัยต่อมามีความจำเป็นอันควรแก่สมณะบริโภคอันเกี่ยวด้วยกับปัจจัยสี่ อันได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย แต่หากจะเป็นการถวายเพื่อการบูรณะและพัฒนาหรือกิจการอื่นใดของวัดต้องระบุด้วย และควรมีการถวายทั้งสองส่วน เพื่อมิให้เป็นปัญหาได้

เจริญพุทธมนต์ หรือถวายภัตตาหาร เมื่อมีการถวายปัจจัยแก่พระสงฆ์ญาติโยมต้องระบุให้ชัดว่ามีวัตถุประสงค์ในการถวายเพื่ออะไร มิฉะนั้นจะเกิดความเสื่อมเสียแก่พระสงฆ์ได้

กรณีวัดสวนแก้ว มีการวางนโยบายไม่อนุญาตให้พระแต่ละรูปสามารถรับและสะสมเงินที่มีผู้มาบริจาคในนามของวัด นำไปเก็บส่วนตัว ต้องนำเข้าส่วนกลางทั้งหมด หากมีความประสงค์ต้องการใช้ปัจจัยก็ให้แจ้งความประสงค์แก่ทางมูลนิธิในการเป็นธุระจัดหาให้ ซึ่งเป็นแนวทางที่จะลดปัญหาในเรื่องเงินของพระสงฆ์ในวัดไปได้

สำหรับวัดญาณเวศกวัน พระผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลว่าเจ้าอาวาสมีข้อกำหนดว่า ห้ามพระในวัดเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเงิน โดยทางเจ้าอาวาสก็ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดี โดยปัจจัยที่นำมาบริจาค่นั้นต้องมีการระบุวัตถุประสงค์ จำนวนเงิน แล้วนำไปหย่อนที่ตู้รับบริจาค หลังจากนั้นจะมีฝ่ายการเงินมาเป็นผู้เปิดตู้รับบริจาคทุก 1 อาทิตย์ ดำเนินการจัดทำบัญชีและนำเงินไปฝากธนาคาร และหลังจากนั้นจะจัดทำใบอนุโมทนาบัตร โดยมีเจ้าอาวาสลงนามและมีการทำรายงานว่ามียอดบริจาคเท่าใด โดยจะมีผู้นำเงินไปฝากธนาคาร หากมีการเบิกจ่ายเกินกว่า 5,000 บาท (ห้าพันบาท) จะต้องนำเรื่องเข้าที่ประชุมและเสนอเจ้าอาวาสเพื่อขอความเห็นชอบในการอนุมัติ โดยการเบิกจ่ายเงินนั้นจะต้องลงลายมือชื่อ 2 ใน 3 ในการเบิกจ่าย ประกอบด้วย เจ้าอาวาสหรือรองเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร กรรมการฝ่ายการเงิน สิ้นปีจะมีการสรุปยอดการใช้จ่าย และการตรวจสอบบัญชีของทางวัด โดยผู้ทำบัญชีจะเป็นอาสาสมัครมาทำให้ทุกอาทิตย์ให้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

1.4 การประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group)

การศึกษานี้ได้ดำเนินการจัดประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2554 เวลา 13.00 – 16.00 น. ณ ห้องประชุม ชั้น 9 อาคารมาลัย หุวะนันทน์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เพื่อรวบรวมประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารการเงินของวัดที่เหมาะสมจากผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มูลนิธิปริยัติธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย กรมการศาสนา ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย มีข้อคิดเห็นจากการประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะ สรุปได้ดังนี้

1) ผู้เข้าร่วมสนทนามีความเห็นร่วมกันว่า ควรมีการกำหนดคุณสมบัติของไวยาวัจกรให้เหมาะสมกับการบริหารจัดการวัด รวมถึงควรมีการจัดกิจกรรมอบรมไวยาวัจกร และคณะกรรมการวัดอย่างต่อเนื่อง และควรมีการดำเนินการอย่างเพียงพอ เนื่องจากที่ผ่านมา สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีการดำเนินการในการอบรมไวยาวัจกร โดยมีหลักการและเหตุผลไวยาวัจกรได้ทราบถึงอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด และยังมีบทบาทสำคัญในการชักจูงโน้มน้าวจิตใจของชาวพุทธ ให้มีส่วนร่วมช่วยกันบำรุงรักษาวัด ในท้องถิ่นของตนให้เจริญรุ่งเรืองเพื่อเป็นการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของรัฐอีกส่วนหนึ่งด้วย รวมถึงให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ตามพระวินัยของสงฆ์ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

กฎกระทรวง ฯลฯ แต่การดำเนินการอบรมทำได้ไม่มากนัก เนื่องจากได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการน้อย ดังนั้น จึงดำเนินการอบรมเน้นที่จังหวัดที่เป็นแม่ข่าย และได้มีการจัดทำเอกสารการอบรม/คู่มือไวยว้จกรเผยแพร่ไปยังสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดทั่วประเทศ

มีข้อเสนอในการจัดทำกรอบรม/ให้ความรู้แบบ E-Learning เพื่อรองรับจำนวนบุคลากรที่ปฏิบัติงานในวัดทั้งระบบมีจำนวนมาก แต่ทั้งนี้ อาจมีอุปสรรคสำคัญ คือ การที่ไวยว้จกรส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ ไม่มีทักษะทางคอมพิวเตอร์

มีข้อเสนอว่า การให้ความรู้โดยการอบรมแก่ไวยว้จกร/คณะกรรมการวัด รวมถึงพระสงฆ์ที่ได้รับมอบหมาย น่าจะมีการสร้างระบบแรงจูงใจ เพื่อมากระตุ้นแก่ไวยว้จกรหรือพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่บริหารการเงินของวัดให้เข้ารับกรอบรมเพื่อให้ความรู้ เช่น การมอบรางวัล โล่ หรือเกียรติบัตร เป็นต้น

2) ผู้เข้าร่วมสนทนามีความเห็นร่วมกันว่า หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรมีบทบาทหลักในการกำกับให้วัดมีการจัดทำบัญชีที่มีมาตรฐาน และมีการตรวจสอบ พร้อมทั้งเห็นด้วยที่จะยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการทางการเงินของวัด ซึ่งควรจะเน้นที่หลักการมีส่วนร่วม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักนิติธรรม และหลักคุณธรรม

3) ผู้ร่วมสนทนาเห็นด้วยที่จะกำหนดหลักการบัญชีที่เป็นมาตรฐานมาตรฐานเดียวกับ “มูลนิธิ” เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารการเงินของวัด เหตุเพราะวัดมีสถานะเป็นองค์การไม่แสวงหากำไร มีวัตถุประสงค์เพื่อการกุศลเช่นเดียวกันจึงน่าจะนำหลักการบัญชีเดียวกันมาใช้ได้

ส่วนที่สอง การอภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การศึกษา

การศึกษา “การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยประกอบด้วย (1) ศึกษารูปแบบและวิธีการปัจจุบันของการบริหารการเงินของวัดไทย (2) วิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยที่เป็นอยู่ (3) ศึกษารูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยตามหลักการบริหารการเงินที่พึงปฏิบัติตามหลักสากล และ (4) เสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัด เพื่อความโปร่งใสตรวจสอบได้ ในส่วนนี้จะได้นำผลการศึกษาตามวิธีการศึกษาที่ได้นำเสนอไว้แล้วในส่วนที่มาอภิปรายเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาในแต่ละประเด็นดังกล่าวข้างต้น

2.1 รูปแบบและวิธีการปัจจุบันของการบริหารการเงินของวัดไทย

ผลการศึกษาจากการทบทวนกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดไทย ประกอบด้วย

- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งมีการกำหนดโครงสร้างในการปกครองคณะสงฆ์ อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครองคณะสงฆ์ ประเภทของวัด ฐานะนิติบุคคลของวัด และบทบาทของเจ้าอาวาส ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด หน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาส ประเภทของศาสนสมบัติ การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลาง และของวัด
- กฎกระทรวงฉบับที่ 2 พ.ศ. 2511 ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ว่าด้วยการกั้นที่ดินซึ่งเป็นที่ดินให้เป็นที่จัดประโยชน์ การให้เช่าที่ดินหรืออาคารและที่ธรณีสงฆ์ การเก็บรักษาเงินของวัด เป็นต้น
- กฎกระทรวง ว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 หน้าที่ ภารกิจ ลักษณะและการแบ่งส่วนราชการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร ระเบียบ ความหมาย ลักษณะของคณบดี การแต่งตั้ง การพ้นจากหน้าที่และการถอดถอนไวยาวัจกรออกจากหน้าที่ ไวยาวัจกร
- ระเบียบกรมการศาสนา การจ่ายเงินผลประโยชน์ของวัด พ.ศ. 2498 กำหนดความหมาย ประเภท ขอบเขต วิธีการเบิกจ่ายเงินผลประโยชน์ของวัด
- ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการขอและจัดสรรเงินอุดหนุนบูรณะวัด พ.ศ. 2513 หลักเกณฑ์การพิจารณา ลักษณะและหนังสือรายงานการขอเงินอุดหนุนบูรณะวัด
- ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดประโยชน์แทนวัด พ.ศ. 2514 ระบุขั้นตอน วิธีการ หลักเกณฑ์และการถอนคืนการจัดประโยชน์แทนวัด
- ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการนำสิทธิ์การเช่าอาคารศาสนสมบัติไปทำสัญญาผูกพันเงินกู้กับธนาคาร พ.ศ. 2526 ขั้นตอน วิธีการด้วยการนำสิทธิ์การเช่าอาคารศาสนสมบัติไปทำสัญญาผูกพันเงินกู้กับธนาคาร
- ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกสร้างอาคารในที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ของวัดอันมีผู้เช่า พ.ศ. 2537 ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกสร้างอาคารในที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ของวัดอันมีผู้เช่า
- ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยการเบิกจ่ายนิตยภัต พ.ศ. 2551 ความหมายนิตยภัต พระภิกษุ การจัดทำบัญชีจ่าย บัญชีตกเบิกและการเบิกจ่ายเงินอุดหนุนอุปถัมภ์นิตยภัต
- ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. 2537 ความหมาย ขอบเขต ข้อห้าม ข้อพึงปฏิบัติในการจัดงานวัด
- มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 14/2521 เกี่ยวกับการให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์เพื่อสร้างอาคารพาณิชย์ การกำหนดวิธีปฏิบัติในการนำที่ธรณีสงฆ์ให้เช่าเพื่อสร้างอาคารพาณิชย์ และ

- มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 26/2543 ว่าด้วยหลักเกณฑ์การฝากและสั่งจ่ายเงินผาติกรรมหลักเกณฑ์ในการฝากและสั่งจ่ายเงินค่าผาติกรรม จะเห็นได้ว่ากฎหมาย ระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่เพื่อกำหนดรูปแบบการดำเนินงานของวัดไทย ยังไม่ครอบคลุมถึงการกำหนดแนวทางในการบริหารการเงินวัดไทยให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล เพื่อความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งการบริหารการเงินที่ดีสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลขององค์กรไม่ว่าองค์กรที่แสวงหากำไรหรือไม่แสวงหากำไรจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมลงทุน กิจกรรมจัดหาเงิน และกิจกรรมดำเนินงาน ซึ่งหลักในการบริหารการเงินอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล ควรมีรูปแบบและวิธีการดำเนินงาน ดังนี้

- 1) มีการรายงานข้อมูลทางการเงินที่ได้มาตรฐานตามหลักการบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป เพื่อให้เจ้าของกิจการ นักลงทุน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นสามารถเข้าใจและทราบถึงผลการดำเนินงานของกิจการได้
- 2) มีการวางแผนการลงทุนในสินทรัพย์ ที่ต้องเน้นความคุ้มค่าของการจัดหาสินทรัพย์ โดยเฉพาะสินทรัพย์ระยะยาวตามหลักงบประมาณการจ่ายทุน (Capital budgeting) และการบริหารสินทรัพย์ระยะสั้น ที่มีให้เกิต้นทุนค่าเสียโอกาสและถือครองสินทรัพย์ที่มีผลตอบแทนต่ำมากจนเกินไป ตามหลักการบริหารจัดการทุนหมุนเวียน (Working Capital Management)
- 3) การจัดหาแหล่งเงินทุน ที่ต้องตัดสินใจแหล่งที่มาของเงินซึ่งมีต้นทุนทางการเงินที่แตกต่างกัน จึงต้องบริหารจัดการให้สอดคล้องกับต้นทุนเงินทุนของกิจการ เป็นการตัดสินใจตามการวางโครงสร้างของเงินทุน (Capital Structure Decision) แต่เนื่องจากการที่วัดเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร จึงมีต้องคำนึงถึงต้นทุนของเงินทุนนี้ แต่ประเด็นสำคัญจะอยู่ที่การบริหารเงินทุนให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้ให้ทุนหรือผู้บริจาค และเน้นการดำเนินงานที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้เป็นหลัก
- 4) การบริหารรายได้ที่เกี่ยวข้องการเติบโตของกิจการอย่างต่อเนื่อง ควรต้องมีวิเคราะห์การเติบโตว่าอยู่ในระดับที่เหมาะสมหรือไม่ (Growth Analysis) และการควบคุมค่าใช้จ่ายเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้จ่ายเงินและนำไปสู่ผลกำไรที่เพิ่มสูงขึ้น (Cost Management)

2.1.1 การจัดทำรายงานทางการเงินที่สามารถเข้าถึงและตรวจสอบได้โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ข้อมูลสำคัญที่สุดในการบริหารการเงิน คือ การจัดทำรายงานทางการเงินที่ได้มาตรฐานบัญชีตามที่รับรองกันโดยทั่วไป เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้าถึงและเข้าใจฐานะทางการเงินของวัดได้ จะเห็นว่ายังไม่มีกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับที่ระบุให้วัดไทยมีการดำเนินการเพื่อสะท้อนถึงการดำเนินงานตามหลักธรรมาภิบาล แม้ว่าในกฎกระทรวงฉบับที่ 2 พ.ศ. 2511 ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จะระบุไว้ใน “ข้อ 6 ให้เจ้าอาวาสให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง” แต่จะเห็นได้ว่ายังไม่ได้มีกฎหมายที่ระบุให้มีการเปิดเผยหรือนำส่งข้อมูลทางการเงินให้แก่หน่วยงานอื่นใดนอกเหนือจากเจ้าอาวาส ได้พิจารณาและตรวจสอบได้

2.1.2 การบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าและเน้นการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อพิจารณาถึงแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด จะพบว่า ยังไม่มีกฎหมายที่จะระบุถึงการดำเนินงานในเรื่องของการบริหารจัดการสินทรัพย์ของวัดที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการเงินที่ดี กล่าวคือ มีการตัดสินใจในกิจกรรมลงทุน โดยคำนึงความคุ้มค่า หรือการบริหารจัดการสินทรัพย์ของวัดอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าจะมีระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยการจัดประโยชน์แทนวัด พ.ศ. 2514 ซึ่งมีการระบุขั้นตอน วิธีการ หลักเกณฑ์และการถอนคืนการจัดประโยชน์แทนวัด ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการนำสิทธิการเช่าอาคารศาสนสมบัติไปทำสัญญาผูกพันเงินกู้กับธนาคาร พ.ศ. 2526 ระบุขั้นตอน วิธีการด้วยการนำสิทธิการเช่าอาคารศาสนสมบัติไปทำสัญญาผูกพันเงินกู้กับธนาคาร และ ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกสร้างอาคารในที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ของวัดอันมีผู้เช่า พ.ศ. 2537 ที่มีการระบุขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกสร้างอาคารในที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ของวัดอันมีผู้เช่า แต่อย่างไรก็ดี การบริหารทรัพย์สินของวัดยังขาดแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับตัดสินใจลงทุนในสินทรัพย์ การบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงวางแผนการลงทุนเพื่อจัดหาสินทรัพย์ระยะยาวในอนาคต จะเห็นได้จากผลการสำรวจสะท้อนว่าวัดส่วนมากยังไม่มีการจัดทำบัญชีทรัพย์สินของวัดทั้งอสังหาริมทรัพย์และครุภัณฑ์ หรือการจัดทำเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินของวัด เป็นต้น

2.1.3 การบริหารแหล่งเงินทุน

จากการที่แหล่งเงินทุนของวัดส่วนมากจะมาจากเงินสะสมที่เกิดจากเงินรายได้จากบริจาค การบริหารจัดการให้การใช้แหล่งเงินทุนให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของเงินบริจาคจึงมีความสำคัญที่จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลที่เน้นความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ แม้ว่ากฎกระทรวงฉบับที่ 2 พ.ศ. 2511 ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จะระบุไว้ใน “ข้อ 5 การเก็บรักษาเงินของวัดในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไปให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา จังหวัด อำเภอ หรือธนาคาร หรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้ให้ฝากในนามของวัด การดูแลรักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค” แต่ยังมีได้มีการกำหนดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนว่าควรมีรูปแบบและโครงสร้างในการบริหารแหล่งเงินทุนเหล่านี้อย่างไร จึงมีนัยยะว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการดำเนินการเป็นหลัก ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจึงควรต้องมีการกำหนดแนว

ปฏิบัติให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าเงินทุนจากแหล่งต่าง ๆ เหล่านั้นจะถูกนำไปใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ได้จริง เพื่อมิให้เกิดข้อครหาว่าพาความเสื่อมเสียมาสู่เจ้าอาวาส วัด และพระพุทธศาสนาในภาพรวม รวมถึงทำให้เกิดความโปร่งใสและตรวจสอบจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของวัดได้

2.1.4 การบริหารรายได้และค่าใช้จ่าย เนื่องจากวัดเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรจึงไม่มีความจำเป็นมากนักที่จะมุ่งเน้นการหารายได้เป็นหลัก แต่ประเด็นเรื่องการควบคุมค่าใช้จ่ายจะมีความสำคัญกว่ามาก การเบิกจ่ายเงินของวัดควรต้องมีกระบวนการที่จะสะท้อนถึงการบริหารจัดการที่ดี หากกำหนดให้อยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าอาวาสเพียงผู้เดียว หรืออยู่ที่ไวยาวัจกรที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส อาจทำให้เกิดข้อครหาและความกังขาในบางกรณี ดังนั้นหากมีการกำหนดในรูปของคณะกรรมการวัดที่มีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ฯลฯ ย่อมจะทำให้การดำเนินงานเกิดความโปร่งใสและสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลมากกว่า แต่ทั้งนี้ ยังไม่มีกฎหมายใดที่ระบุอย่างชัดเจนกำหนดให้วัดมีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการ แม้ว่าจะมีกฎหมายมาตรา 18 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร ระบุถึง ความหมาย ลักษณะของคุณสมบัติ การแต่งตั้ง การพ้นจากหน้าที่และการถอดถอนไวยาวัจกรออกจากหน้าที่ไวยาวัจกร แต่ก็ได้กล่าวถึงการมีคณะกรรมการวัดไว้โดยตรง ถึงแม้ว่าในทางปฏิบัติวัดส่วนมากจะมีการตั้งคณะกรรมการวัด แต่มิได้มีกฎระเบียบใดๆ ที่กำหนดถึงลักษณะของคุณสมบัติ การคัดเลือก การพ้นจากหน้าที่และการถอดถอน รวมถึงหน้าที่ของคณะกรรมการวัดไว้อย่างชัดเจน

2.2 จุดอ่อนและจุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยที่เป็นอยู่

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

2.2.1 จุดอ่อน

จุดอ่อนสำคัญในการบริหารการเงินของวัดไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ

- (1) การไม่มีการรายงานทางการเงินที่เป็นไปตามหลักการบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป ทำให้ไม่มีข้อมูลทางการเงินที่จะสะท้อนภาพรวมของวัด
- (2) หน่วยงานที่ควรจะมีบทบาทในการรวบรวมข้อมูลทางการเงินของวัด โดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ยังไม่สามารถรวบรวมข้อมูลการเงินของวัดไทยได้อย่างเป็นระบบ
- (3) การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัดยังไม่มีระบบ ส่วนมากวัดจะจัดทำรายงานทางการเงินและจัดเก็บไว้เองที่วัด มิได้มีการเผยแพร่ที่ให้สาธารณชนได้รับทราบ หรือหากมีการเผยแพร่ จะเผยแพร่ในวงจำกัด เช่น ปิดประกาศในที่สาธารณะ เสียงตามสาย เป็นต้น
- (4) ขาดการวางระบบการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ

(5) ขาดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับการบริหารเงินทุนของวัดเพื่อให้มีการใช้จ่ายได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ให้ทุน

(6) วัดไทยจำนวนมากที่ยังขาดการวางระบบและกลไกในการเบิกจ่ายเงิน และบริหารการเงินของวัด โดยเน้นหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ

(7) ขาดกลไกในการกำกับดูแลที่จะให้มีการบริหารการเงินที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

2.2.2 จุดแข็ง

(1) วัดเป็นองค์กรทางศาสนามีความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเป็นฐานสำคัญของการพัฒนา ทำให้วัดสามารถที่จะระดมทุนจากเงินบริจาคตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ได้ จึงไม่ต้องเน้นในเรื่องการจัดหารายได้เป็นหลัก ซึ่งแตกต่างกับองค์กรไม่แสวงหากำไรในรูปแบบอื่น ในส่วนนี้ หากวัดสามารถดำรงความเชื่อมั่นและศรัทธาของพุทธศาสนิกชนให้คงอยู่ได้อย่างยาวนาน ย่อมจะเป็นจุดแข็งสำคัญต่อการพัฒนา

(2) วัดส่วนมากจะมีความใกล้ชิดกับชุมชน ทำให้การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งชุมชน ชาวบ้าน ฯลฯ สามารถทำได้ง่าย ซึ่งหากมีการวางระบบและกลไกในการบริหารจัดการทางการเงินของวัดที่ชัดเจนแล้ว หากต้องการความร่วมมือจากชุมชน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ย่อมทำได้ไม่ยากนัก

2.2.3 ปัญหาและอุปสรรค

บุคลากรที่อยู่ในวัด ทั้งเจ้าอาวาส พระสงฆ์ กรรมการวัด ไวยาวัจกร รวมถึงชุมชนใกล้เคียงวัดส่วนมากจะขาดความรู้ความสามารถในการบริหารการเงิน ต้องมีกระบวนการในการพัฒนาให้บุคลากรเหล่านี้ได้มีความรู้ ความเข้าใจ เพื่อจะได้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหากจะพัฒนาบุคลากรในกลุ่มนี้ซึ่งมีจำนวนมากจะต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ซึ่งในปัจจุบันนี้หน่วยงานที่มีบทบาทในการพัฒนาบุคลากรในกลุ่มนี้ไม่มีทรัพยากรเพียงพอที่จะดำเนินการได้ทั้งหมด จึงจำเป็นที่จะต้องกลวิธีในการที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องการบริหารการเงินให้เกิดขึ้นในกลุ่มบุคลากรเหล่านี้อย่างจริงจัง

2.3 รูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยตามหลักการบริหารการเงินที่พึงปฏิบัติตามหลักสากล

วัดเป็นองค์กรศาสนามีฐานะเป็นนิติบุคคลประเภทองค์กรไม่แสวงหากำไร ซึ่งโดยทั่วไปแล้วองค์กรไม่แสวงหากำไร หมายถึง องค์กร มูลนิธิ สมาคม สหภาพ และพรรคการเมือง ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานที่มีลักษณะ 1) หน้าที่หรือกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มิใช่เฉพาะกลุ่ม 2) เป็นองค์กรที่ปกครองตนเอง โดยมีคณะกรรมการเป็นผู้กำหนดนโยบายและตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ 3) ไม่แสวงหากำไรและไม่แบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่สมาชิก และ 4) ไม่ใช่องค์กรของรัฐ แม้้องค์การฯ นั้นจะจัดตั้งขึ้นโดยรัฐ หรือได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

โดยหลักการและการปฏิบัติทั่วไป องค์กรไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยภาครัฐและภาคเอกชน ถึงแม้ว่าจะไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหากำไรแต่มีความจำเป็นที่จะต้องจัดทำบัญชี และรายงานทางการเงิน เพื่อให้สมาชิก บุคคลทั่วไป รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบถึงฐานะทางการเงิน รายได้ รายจ่ายที่มีผลต่อกองทุนขององค์กรนั้น ๆ รวมถึงได้มีการดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และจากการที่องค์กรต้องมีการควบคุมค่าใช้จ่ายให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแหล่งเงินที่ให้การสนับสนุน องค์กรที่ไม่แสวงหากำไรจึงได้นำระบบบัญชีกองทุนมาช่วยในการควบคุมการดำเนินการ

การจัดทำบัญชีกองทุน ได้มีการนำหลักการบัญชีการเงินที่ใช้กับองค์กรธุรกิจทั่วไปมาปรับใช้กับองค์กรที่มีได้มุ่งแสวงหาผลกำไร ทำให้วิธีการบันทึกบัญชีทั้งสององค์กรมีความใกล้เคียงกันแต่อาจจะมี ความแตกต่างกันบ้าง ในเรื่องการบันทึกบัญชีเกี่ยวกับการรับรู้รายได้ ค่าใช้จ่ายและการคิดค่าเสื่อมราคา ที่จะต้องมีการปรับวิธีการบันทึกบัญชีให้มีความสอดคล้องกับองค์กรที่มีได้มุ่งแสวงหาผลกำไร ในแต่ละองค์กร องค์กรที่ไม่แสวงหากำไรอาจประกอบด้วยกองทุนเพียงกองทุนเดียว หรือหลายกองทุน ซึ่งแต่ละกองทุนจะถือเป็นหน่วยงานอิสระทางการเงินมีสินทรัพย์และระบบบัญชีเป็นของตนเอง ซึ่งในแต่ละกองทุนอาจเลือกใช้หลักเกณฑ์ในการบันทึกบัญชี ได้แก่

(1) การบันทึกบัญชีเกณฑ์เงินสด คือเกณฑ์ที่กองทุนจะทำการบันทึกบัญชีรายได้และรายจ่ายก็ต่อเมื่อได้มีการรับเงินสดเข้ามา และจ่ายเงินสดออกไป

(2) การบันทึกบัญชีเกณฑ์คงค้าง คือเกณฑ์ที่กองทุนจะทำการบันทึกบัญชีรายได้หรือรายจ่ายทันทีเมื่อมีรายได้หรือรายจ่ายเกิดขึ้น โดยไม่คำนึงถึงว่าจะมีการรับเงินสดเข้ามา หรือได้จ่ายเงินสดออกไปหรือยัง แต่ในทางปฏิบัติแม้จะมีการบันทึกบัญชีโดยใช้หลักคงค้างแต่ถ้าเป็นรายการรายรับหรือรายจ่ายที่มีจำนวนเงินไม่มากอาจทำการบันทึกบัญชีโดยใช้เกณฑ์เงินสด เช่น รายการรายได้เบ็ดเตล็ด รายจ่ายเบ็ดเตล็ด ดอกเบี้ยจ่าย เป็นต้น

(3) การบันทึกบัญชีเกณฑ์ผสม คือเกณฑ์ที่กองทุนจะทำการบันทึกบัญชีรายได้ต่อเมื่อได้รับเงินสดเข้ามา แต่จะบันทึกบัญชีรายจ่ายทันทีเมื่อมีรายจ่ายเกิดขึ้นโดยไม่คำนึงว่าจะมีการจ่ายเงินสดออกไปหรือยัง

ดังนั้น วัดซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรเช่นเดียวกันอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดทำบัญชี และรายงานทางการเงินอย่างเป็นระบบ รวมถึงรายงานหรือเผยแพร่ให้แก่บุคคลทั่วไป และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบเช่นเดียวกัน การใช้บัญชีในรูปแบบเดียวกับมูลนิธิที่มีคณะกรรมการบริหารมูลนิธิเป็นผู้ตัดสินใจ และกำหนดนโยบายของมูลนิธิ รวมถึงกำกับดูแลให้การบริหารมูลนิธิเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จึงเป็นรูปแบบที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวัดไทยได้ เพื่อให้วัดมีการเริ่มต้นของการบริหารการเงินอย่างเป็นระบบในประเด็นอื่นต่อไปได้

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

ความสำคัญของวัดต่อสังคมไทยที่มีมาแต่อดีตเป็นเวลายาวนาน ความผูกพันกับวัดเกี่ยวข้องกับบุคคล ชุมชน และสังคมมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่ช่วงวัยแรกและช่วงสุดท้ายของชีวิต กิจกรรมภายในวัดมีความหลากหลาย ตั้งแต่เพียงเป็นสถานที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ ให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาการทำบุญและประกอบศาสนกิจต่าง ๆ จนถึงการเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งนันทนาการ ศูนย์กลางการเรียนรู้ การพัฒนา การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน กิจกรรมที่มีการดำเนินการในวัดมีความหลากหลาย ได้แก่ การทำบุญ ทำทาน ในรูปแบบต่าง ๆ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา งานศพ งานบวช งานแต่งงาน งานวันเกิด ฯลฯ การเช่าหาวัตถุมงคล การจัดงานนันทนาการในรูปแบบต่าง ๆ (งานวัด) เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว พุทธศาสนิกชนชาวไทยมีบทบาทในการเข้าไปร่วมในการพัฒนา อุปถัมภ์ และบำรุงรักษาวัดในรูปแบบต่าง ๆ แต่ที่นิยมทำกันอย่างมาก โดยเฉพาะในยุคที่ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้ทำให้วิถีชีวิตของคนมีความเร่งรีบมากขึ้น คือ การบริจาค ซึ่งมักจะเป็นการบริจาคในรูปแบบของเงินเป็นหลัก โดยพุทธศาสนิกชนทั้งหลายถือการบริจาคทรัพย์เป็นการทำบุญและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา กิจกรรมที่ดำเนินการในวัดเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับการได้มาและการใช้ไปของเงินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า การบริหารการเงินของของวัดไทย มีรูปแบบ วิธีการ และกระบวนการอย่างไร มีการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ และมีทางเลือกการลงทุนในทรัพยากรต่าง ๆ ของวัดอย่างไร โดยหากจะพิจารณา การบริหารจัดการทางการเงินจำเป็นต้องมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลหรือหลักการบริหารจัดการที่ดี เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของวัดสามารถที่จะเข้าไปตรวจสอบ เพื่อความโปร่งใสในการบริหารการเงิน สร้างความมั่นคงให้แก่วัดทั้งทางด้านการเงิน และทางด้านน่าเชื่อถือและเชื่อมั่นในการเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญต่อการเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของคนในชุมชน

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการ คือ (1) ศึกษารูปแบบและวิธีการปัจจุบันของการบริหารการเงินของวัดไทย (2) วิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยที่เป็นอยู่ (3) ศึกษาแบบการบริหารการเงินของวัดไทยตามหลักการบริหารการเงินที่พึงปฏิบัติตามหลักสากล และ (4) เสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัด เพื่อความโปร่งใสตรวจสอบได้ โดยมีขอบเขตการวิจัย เพื่อศึกษารูปแบบในการบริหารการเงินของวัดในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาโครงสร้างการบริหารการเงินขององค์กร การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีที่

ยอมรับกันโดยทั่วไป การตรวจสอบรายงานทางการเงินจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต การวางแผนการลงทุน การจัดการแหล่งรายได้ การบริหารจัดการรายจ่าย และการกำกับดูแลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัยพัฒนาจากทฤษฎีและแนวคิดที่วัดเป็นองค์กรมีฐานะเป็นนิติบุคคล ตามกฎหมาย และมีลักษณะเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรประเภทให้บริการแก่ชุมชน และเป็นองค์กรที่ได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและเอกชน รวมถึงแหล่งที่มาของเงินหลักแหล่งหนึ่งมาจากเงินบริจาค การบริหารจัดการการเงินของวัดด้วยความโปร่งใสจึงเป็นที่จำเป็น การวางกรอบการบริหารการเงินให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวัด จะช่วยให้การกำกับดูแลวัดมีกรอบแนวทางที่ชัดเจน ซึ่งการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเพื่อการบริหารจัดการที่ดีเป็นสิ่งที่ผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการบริหารวัดควรยึดถือเพื่อให้การดำเนินการของวัดสะท้อนความสามารถในการตรวจสอบ และสร้างความเชื่อมั่นของวัดจากสาธารณชนนำไปสู่ความยั่งยืนในการพัฒนาของวัดและพุทธศาสนาในระยะยาวได้

วิธีการศึกษาสำหรับการตอบคำถามการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กล่าวข้างต้น ประกอบด้วย 1) การศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมแนวทางปฏิบัติในการบริหารการเงินของวัด ตามที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกำหนดไว้ ทั้งในรูปของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศต่าง ๆ (2) การวิเคราะห์ความสอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการการเงินของวัด เพื่อวางกรอบแนวทางในการพัฒนาให้การบริหารการเงินของวัดมีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ (3) การเก็บข้อมูลจากผู้ที่หน้าที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องทางด้านการเงินภายในวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส กรรมการวัด และไวยาวัจกรของวัดในประเทศไทย จำนวน 490 วัด วัดไม่น้อยกว่า 2 คน รวมเป็นจำนวนแบบสอบถามที่จัดเก็บได้ทั้งสิ้น 1,360 ชุด กระจายตัวอยู่ในภูมิภาค 5 ภาคทั่วประเทศ (4) การสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด 14 จังหวัด (5) การสัมภาษณ์และเยี่ยมวัดที่มีรูปแบบการบริหารจัดการทางการเงินที่ตีรูปแบบต่าง ๆ และ (6) การสนทนากลุ่มเฉพาะและการจัดการสัมมนาจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแลและมีบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาสรุปตามสมมติฐานของการวิจัย ได้ดังนี้

1) **การมีโครงสร้างในการบริหารการเงินของวัด**

วัดมีโครงสร้างการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ตามลำดับการบังคับบัญชาที่ชัดเจน โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่ได้รับแต่งตั้งมีหน้าที่และอำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้เป็นผู้บริหารจัดการภายในวัด นอกจากนี้ ยังมีกฎกระทรวงกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการของวัด ได้แก่ (1) การได้ทรัพย์สินมาเป็นศาสนสมบัติ (2) การกันที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์ (3) การให้เช่าที่ดินหรืออาคาร (4) การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กัลปนา หรือที่ดินที่วัดกันไว้เป็นประโยชน์ (5) การเก็บรักษาเงินของวัด (6) ให้เจ้าอาวาสจัด

ให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด (7) กรณีที่วัด เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์วัดถูกฟ้องหรือถูกหมายเรียกเข้าเป็นโจทก์ร่วมหรือจำเลยร่วมที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด และ (8) ให้กรมการศาสนากำหนดแบบทะเบียนบัญชี แบบสัญญาเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

อย่างไรก็ดี ผลการศึกษาพบว่า ในการบริหารของวัดส่วนมากจะมีไวยาวัจกร และ/หรือคณะกรรมการวัดเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดด้านต่าง ๆ แต่ทั้งนี้การบริหารทางการเงินคณะกรรมการวัดและไวยาวัจกรอาจจะมีบทบาทไม่มากนัก หรือไม่มีการกำหนดหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน ผลการศึกษาจากการสำรวจระบุว่า อำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการวัดในเรื่องการดูแลการเงินของวัด เช่น รายรับ-รายจ่าย การทำบัญชี การตรวจสอบและผลประโยชน์ของวัด เป็นต้น มีระบุเพียงร้อยละ 11.7 ประกอบกับที่ไม่มีกฎหมายหรือกฎระเบียบข้อบังคับที่กำหนดให้มีคณะกรรมการวัด รวมถึงอำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการวัดไว้อย่างชัดเจน แต่มีกฎหมายระบุถึงการให้มีการแต่งตั้งไวยาวัจกร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่มีการระบุถึงการแต่งตั้งและถอดถอนไวยาวัจกรไว้ในข้อ 23 และ ข้อ 45 และกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ระบุการได้มาและหน้าที่ของไวยาวัจกรไว้ในข้อ 6 และข้อ 7

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า วัดโดยส่วนมากยังไม่มีโครงสร้างในการบริหารการเงินของวัดไว้อย่างเป็นระบบ

2) วัดมีการจัดทำรายงานทางการเงินที่ได้มาตรฐานตามหลักการบัญชีที่รับรองกันทั่วไปอย่างสม่ำเสมอ สามารถตรวจสอบได้ ผลการสำรวจวัดในประเทศไทย พบว่า ส่วนใหญ่มีการระบุว่าวัดมีการบันทึกรายรับ-รายจ่าย ทุกวัน (ร้อยละ 74.3) โดยมีบางส่วนที่ระบุว่าไม่ได้ดำเนินการ (ร้อยละ 22.5) แต่มีการระบุว่ามีการจัดทำรายงานทางการเงินของวัดเป็นประจำทุกปีเป็นส่วนมาก (ร้อยละ 59.3) และระบุว่ามีการจัดทำทุกเดือนเป็นบางส่วน (ร้อยละ 25.6) และมีจำนวนหนึ่งที่ระบุว่าไม่ได้ดำเนินการใด ๆ (ร้อยละ 7.5) และส่วนมาก สำหรับการตรวจสอบบัญชีจากผู้สอบบัญชี มีผู้ที่ระบุว่ามีการดำเนินการและไม่ดำเนินการในสัดส่วนไม่แตกต่างกันมากนัก (ร้อยละ 59.8 และ 40.2 ตามลำดับ)

อย่างไรก็ดี เมื่อมีการสอบถามกับข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่กำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน “วัดที่ได้มีการรายงานทางการเงินตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด” พบว่า ข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติระบุว่าในปี พ.ศ. 2552 มีเพียง 1,321 วัด ที่มีการจัดทำรายงานทางการเงินตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2553 จำนวนวัดรวม 35,271 วัด)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีของวัดยังไม่มีหลักฐานเด่นชัดว่า วัดมีการดำเนินการได้อย่างถูกต้อง โดยแม้ว่าวัดจะมีการบันทึกรายรับ-รายจ่าย และจัดทำบัญชีเป็นประจำ แต่อาจเป็นบัญชีที่จัดทำขึ้นอย่างง่ายหรือตามความเข้าใจของ

ผู้จัดทำเท่านั้น ยังไม่สอดคล้องกับหลักมาตรฐานบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป รวมถึงยังไม่มี การตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตด้วย

3) หน่วยงานของรัฐมีแนวทางในการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัดอย่างเป็นระบบ สามารถตรวจสอบได้ และเผยแพร่ให้สาธารณะรับทราบ

ข้อมูลจากการสำรวจระบุว่า การเปิดเผยรายงานการเงินของวัดให้แก่สาธารณะชนพบว่า ส่วนมากระบุว่ามีการดำเนินการให้มีการเปิดเผย (ร้อยละ 91.6) โดยวิธีการที่ใช้ในการเปิดเผยจะเป็นการตีพิมพ์ประกาศในที่สาธารณะเป็นหลัก (ร้อยละ 47.2) และมีการดำเนินการโดยวิธีการอื่นๆ เช่น เสียงตามสาย การจัดทำเอกสารแจก การแจ้งที่ประชุมกรรมการวัด เป็นต้น มีเพียงร้อยละ 3.4 ที่ระบุว่ามีการเผยแพร่บนเว็บไซต์

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการเผยแพร่ให้สาธารณะรับทราบข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด และยังขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบโดยหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัดอย่างเป็นระบบ

4) วัดมีกระบวนการตัดสินใจการลงทุนอย่างเป็นระบบ

ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า วัดส่วนมาไม่มีการดำเนินการจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์ (ร้อยละ 64.0) โดยวัดที่มีการนำศาสนสมบัติของวัดไปหาประโยชน์จะอยู่ในรูปของการให้ชาวบ้านเช่าที่ดิน ทำนา ทำสวน การเช่าทำตลาดนัด ตลาดสดเทศบาล ซึ่งเป็นการดำเนินการของแต่ละวัด โดยการตัดสินใจของเจ้าอาวาส โดยการดำเนินการในรูปของคณะกรรมการวัดเป็นหลัก

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า วัดยังไม่กระบวนการตัดสินใจการลงทุนเพื่อใช้ประโยชน์จากศาสนสมบัติของวัดที่มีการจัดทำเขตจัดประโยชน์อย่างเป็นระบบ

5) วัดมีการจัดการแหล่งรายได้และค่าใช้จ่ายภายในวัดของวัดอย่างเป็นระบบ และโปร่งใส

จากการผลการสำรวจรายรับและรายจ่ายของวัด พบว่า รายรับรวมของวัดเฉลี่ยเท่ากับ 3,235,692 บาท โดยส่วนมากจะมีรายรับอยู่ระหว่าง 500,001-1,000,00 บาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 21.8 โดยรายรับส่วนมากจะมาจากการบริจาคเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น การสร้างโบสถ์ และเงินบริจาคในโอกาสพิเศษ เช่น กลี้น ผ้าป่า ฯลฯ

ส่วนรายจ่ายรวมของวัดเฉลี่ย 2,770,927 บาท โดยส่วนมากแต่ละวัดจะมีรายจ่ายอยู่ที่ 200,001-500,000 บาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20.41 โดยรายจ่ายจะเป็นค่าก่อสร้างและซ่อมแซมอาคารสถานที่ในวัด เช่น งานซ่อมแซม โบสถ์ หรือ ศาสนสถานอื่นๆ เป็นหลัก

มีข้อสังเกตว่ามีวัดที่มีรายได้และรายจ่ายมากกว่า 20 ล้านบาทต่อปีขึ้นไป จำนวนประมาณ 9-10 วัด คิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 2

ดังนั้น ในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า มีเงินหมุนเวียนในรูปของรายได้และรายจ่ายของระบบวัดอยู่ประมาณ 100,000-120,000 ล้านบาทต่อปี ในขณะที่การจัดทำบัญชีและตรวจสอบยังไม่ มีระบบที่ชัดเจนนัก

นอกจากนั้น ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มเฉพาะ และการสัมมนา เห็นว่า การบริหารจัดการทางการเงินของวัดควรยึดหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการที่ดีในการบริหารจัดการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรต้อง มีบทบาทในการกำหนดกรอบในการกำกับดูแลให้การบริหารจัดการทางการเงินของวัดสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล โดยองค์ประกอบสำคัญของหลักธรรมาภิบาลที่สอดคล้องกับการดำเนินกิจการของวัด ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อสังคม การมีส่วนร่วม ความโปร่งใส หลักนิติธรรม และหลักคุณธรรม ในขณะที่ องค์ประกอบอย่างหลักความเสมอภาค หลักสนองตอบรับ และ หลักความคุ้มค่า อาจจะมีน้ำหนักไม่มากนักกับการบริหารจัดการของวัด

การศึกษาค้นคว้าความสอดคล้องของกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่มีอยู่ พบว่า ยังมีกรอบในการกำกับดูแลที่ขาดแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ผู้บริหารวัดสามารถที่จะดำเนินการได้สอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล รวมถึงปัญหาอุปสรรคสำคัญของการบริหารจัดการทางการเงินให้สอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล คือ การขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดี และหลักการบริหารการเงินของผู้มีอำนาจหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการภายในวัด

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษา “การบริหารจัดการทางการเงินของวัด” มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาแนวทางในการบริหารจัดการทางการเงินของวัดให้มีความสอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล ในฐานะที่วัดเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร ดังนี้

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรกำหนดให้วัดได้มีการจัดทำรายงานทางการเงินเป็นประจำทุกปี และนำส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นผู้รวบรวม โดยกำหนดให้มีการตรวจสอบโดยผู้สอบบัญชีรับอนุญาตเป็นประจำ โดยอาจดำเนินการในลักษณะสุ่มตรวจในระยะแรก และเพิ่มระดับการตรวจสอบให้มากขึ้นจนถึงการตรวจสอบเป็นประจำของวัดทั้งหมด พร้อมทั้งมีจัดทำรายงานข้อมูลทางการเงินของวัดอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถนำข้อมูลมาใช้ในภาพรวมระดับประเทศ เพื่อประโยชน์ในการจัดทำบัญชีรายได้ประชาชาติขององค์กรไม่แสวงหากำไร และสะท้อนถึงความโปร่งใสของระบบวัดในประเทศไทยได้ ทั้งนี้ ควรมีการกำหนดเป็นกฎระเบียบข้อบังคับให้ชัดเจน

2) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีการเสนอให้มีการออกกฎหมายตราศรัทธา เพื่อกำหนดถึงการมีและแต่งตั้งคณะกรรมการวัด ที่มีองค์ประกอบที่สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับวัด รวมถึงควรมีการกำหนดแนวทางในการได้มาของคณะกรรมการวัด เพื่อให้คณะกรรมการวัดมีบทบาทที่จะสามารถช่วยในการพัฒนาวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับการบริหารจัดการที่ดี

3) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเร่งช่วยกันพัฒนาบุคลากรที่จะมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทางการเงินให้แก่วัดให้มีระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดอบรมไวยาวัจกร และกรรมการวัดอย่างสม่ำเสมอ และเพิ่มแรงจูงใจและมาตรการเพื่อกระตุ้นให้บุคลากรเหล่านั้นได้เข้ารับการอบรม เช่น การให้โล่ เกียรติบัตร หรือกำหนดมาตรการคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวให้สามารถที่จะสนองตอบความต้องการในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลได้

4) ประชาชน และชุมชนในฐานะพุทธศาสนิกชนควรต้องมีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการวัดมากขึ้น การกระตุ้นให้มีจิตอาสาทำงานเพื่อชุมชนและสังคมต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น

3. ข้อจำกัดในการศึกษาและข้อเสนอแนะสำหรับงานศึกษาต่อไป

การศึกษานี้มีข้อจำกัดที่สำคัญ คือ การเข้าถึงข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคลากรที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการทางการเงินของวัด เนื่องจากวัดหลายแห่งไม่ประสงค์จะให้ข้อมูล รวมถึงข้อจำกัดเรื่องความรู้ความเข้าใจของท่านเจ้าอาวาสเกี่ยวกับประเด็นทางการจัดการทางการเงิน จึงทำให้มีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องตีความถึงความเข้าใจที่ตรงกันหรือไม่ระหว่างผู้ให้ข้อมูล และผู้เก็บข้อมูล เช่น การตรวจสอบบัญชีจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต ผู้ให้ข้อมูลอาจไม่เข้าใจถึงการตรวจสอบบัญชีจากผู้สอบบัญชี ไม่ใช่การตรวจสอบจากผู้ที่มีอำนาจภายในวัด จึงอาจเป็นการให้ข้อมูลผิดพลาดว่ามีการตรวจสอบได้ รวมถึงการจัดทำรายงานทางการเงิน อาจมีความเข้าใจไม่ตรงกันว่าหมายถึง การจัดทำรายงานทางการเงินที่มีมาตรฐานตามหลักบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป โดยผู้ให้ข้อมูลอาจหมายถึง การจัดบัญชีโดยปกติที่ดำเนินการอยู่อย่างง่ายหรือตามการใช้งานของผู้จัดทำและผู้ใช้ข้อมูลภายในวัด เป็นต้น ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไป จึงต้องหาวิธีการที่จะเก็บข้อมูลในส่วนนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะท้อนถึงการพัฒนาของการบริหารกิจการที่ดีภายในวัดได้

บรรณานุกรม

- กนก แสนประเสริฐ (2549). **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนัก
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สิงหาคม
- กนก แสนประเสริฐและคณะ (2545). **การจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัด**. หลักสูตรรัฐ
ประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
กองการเจ้าหน้าที่ กรมโยธาธิการและผังเมือง (2552). **สาระสำคัญเกี่ยวธรรมภิบาล. วารสารกรมโยธา
ธิการและผังเมือง**. ฉบับที่ 28/2552. หน้า 27-35
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. **แบบฟอร์มการแสดงหลักธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบต่อ
สังคม**. ดาวน์โหลดได้จาก <http://www.mua.go.th/>
- สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักงานพระพุทธศาสนา (2554). **คู่มือไวยาวัจกร**, พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554
- สำนักประเมินผล สำนักงบประมาณ (2555). **คู่มือการวิเคราะห์ความเสี่ยงตามหลักธรรมาภิบาล**. ดาวน์
โหลดได้จาก <http://203.155.122.39/riskeval54/>
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2550). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประวิทย์ เป็รื่องการ (2539). **การล่องละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์กับอำนาจทางการเมือง:
ศึกษาเหตุการณ์ช่วง พ.ศ. 2528-2538**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการ
ปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปลื้ม โชติชัญญางกูร (2550). **คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์**, พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประทีป ฉายลี (2546). **เศรษฐกิจวัด: วิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์และกรณีศึกษาในเขตเทศบาลนคร
เชียงใหม่**. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระมหาเสริมชัย ชยมงคล (2539) **การบริหารวัด**, พิมพ์ที่ 1. กรุงเทพฯ: สถาบันพุทธท้าวนาวิชชา
ธรรมกาย.
- พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร คุ้มจิตโต) (2539). **ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัท
สหธรรมิก จำกัด.
- พระวิสุทธิโสภณ (2543). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์) (2545). **การพัฒนาพระสังฆธิการ ภาค 2 ภาคปฏิบัติการ**. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ไพศาล วิสาโลม (2542). **พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: บริษัท ธรรมสาร จำกัด.
- วไลลักษณ์ เวชุนเคราะห์ (2534). **ระบบการเงินของสงฆ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริพร เตชะอุดมเดช (2546). **การบริหารจัดการที่ศาสนสมบัติตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ (2527). **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเกียรติ มีธรรม (2544). เศรษฐกิจวัด. **มติชน**. 18 กรกฎาคม. หน้า 6
- สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2554). **ข้อมูลพื้นฐานพระพุทธศาสนา ประจำปี 2554**. นครปฐม: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สิริวัฒน์ คำวันสา (2534). **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เรื่องฤทธิ์ ประสันรักษ์ (2540). **รายรับรายจ่ายของวัดในกรุงเทพมหานคร**. วารสารพุทธศาสนศึกษา **จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม.
- รพ วงศ์อมร (2541). **พุทธพาณิชย์และเศรษฐกิจวัด**. **มติชน**. 18 กรกฎาคม. หน้า 6
- อุทิศ จິงนิพนธ์สกุล (2525). **เศรษฐกิจวัดในกรุงเทพมหานคร (พ.ศ. 2325-2453)**. วิทยานิพนธ์ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- Brigham, E.F. and Gapenski, L.G (2005). **Financial Management: Theory and Practice**, Dryden Press.
- Damodaran, A. (2002). **Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset**. NY: John Wiley.
- Damodaran, A. (2004). **Corporate Finance: Theory and Practice**. Wiley.
- McNamara, C. (2008). **Basic Guide to Non-Profit Financial Management**.
http://www.managementhelp.org/finance/np_fnce/np_fnce.htm
- Pinches, G. E. (2004). **Financial Management**. Harper Collins.
- Pratt, J. (2010). **Financial Accounting and its Economic Context**. John Wiley and Sons.
- Ross, Stephen, A., Westerfield, R.W. and Jaffe, J. (2005). **Corporate Finance**. McGraw-Hill.
- Stickney, C.P., Brown, P., and Wahlen, J.M. (2005). **Financial Reporting and Analysis: A Strategic Perspective**. South Western.
- Warren, C. S. and Reeve, J.M. (2004). **Financial Accounting: For Future Business**

Leaders, KY: Thomson.

เว็บไซต์

กรมการศาสนา <http://www.dra.go.th/main.php?filename=a2>

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ <http://www.onab.go.th/index.php>

<http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php/%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%94>

<http://board.dserver.org/t/thaitemple/00000046.html>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก แบบสอบถามเจ้าอาวาส กรรมการวัด หรือไวยาวัจกร

แบบสอบถามโครงการศึกษาวิจัย “การบริหารการเงินวัดในประเทศไทย”
ดำเนินการโดย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

เลขที่แบบสอบถาม .....

ชื่อวัด..... สังกัด ( ) มหานิกาย ( ) ธรรมยุต

ตั้งอยู่บ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์..... โทร.....

เว็บไซต์ (ถ้ามี) .....

[ ] ได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นวัด เมื่อ พ.ศ. ....

[ ] ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ....

[ ] เคยได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง พ.ศ. ....

ชื่อ/นามผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง [ ] เจ้าอาวาส ดำรงตำแหน่ง เมื่อ พ.ศ. ....

[ ] ไวยาวัจกร

[ ] กรรมการวัด

[ ] พระภิกษุจำพรรษาในวัด

[ ] อื่น ๆ โปรดระบุ.....

1. จำนวนพระ ..... รูป เณร..... รูป และ ขรราวาส (เด็ก/ผู้ใหญ่) อาศัยอยู่ในวัด ..... คน

2. มีการแต่งตั้งไวยาวัจกร หรือไม่ [ ] ไม่มี [ ] มี ประกอบด้วย ขรราวาส ..... คน

วิธีการคัดเลือกผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นไวยาวัจกร

[ ] เจ้าอาวาสคัดเลือก และแต่งตั้ง

[ ] กรรมการวัดคัดเลือก และเสนอเจ้าอาวาสแต่งตั้ง

[ ] อื่น ๆ

.....
.....
.....

3. มีคณะกรรมการวัดหรือไม่ ..... จำนวน .....คน

ประกอบด้วย พระภิกษุ..... รูป ขรราวาส .....คน

3.1 วิธีการคัดเลือก กรรมการวัด

- เจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือก
- ผู้นำชุมชนร่วมกับเจ้าอาวาสเป็นผู้คัดเลือก
- ผู้นำชุมชนเสนอชื่อให้เจ้าอาวาสคัดเลือก
- อื่นๆ โปรดระบุวิธีการ

.....

.....

3.1 อำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด

- 3.2.1 .....
- 3.2.2 .....
- 3.2.3.....
- 3.2.4.....
- 3.2.5.....

4. การดูแลศาสนสมบัติวัด มีการดำเนินการอย่างไร (โปรดระบุกิจกรรมที่ดำเนินการ และวิธีการดำเนินการ)

4.1 การจัดทำบัญชีอสังหาริมทรัพย์ เช่น โฉนดที่ดิน อาคาร สถานที่ต่างๆ

- ไม่ได้ดำเนินการ
- ดำเนินการโดยเจ้าอาวาส
- ดำเนินการโดยกรรมการวัด
- อื่น ๆ .....

ระบุรายละเอียดวิธีการดำเนินการ

.....

.....

.....

4.2 การเก็บรักษาเอกสารสิทธิ์ต่างๆ เช่น โฉนดที่ดิน ฯลฯ

- 1. มอบให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดดูแล
- 2. วัดดำเนินการเอง โดย
  - เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล
  - กรรมการวัดเป็นผู้ดูแล
  - ไวยาวัจกร เป็นผู้ดูแล
  - อื่น ๆ .....

ระบุรายละเอียดวิธีการดำเนินการ

.....

.....

4.3 การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ เช่น ตู้ โต๊ะ ตั่ง เก้าอี้ พระพุทธรูป เป็นต้น

- ไม่มีการดำเนินการ
- มีการดำเนินการ โดย

ระบุรายละเอียดวิธีการดำเนินการ

4.4 การจัดทำบัญชีการเงินเป็นประจำ

- มีการบันทึกรายรับ-รายจ่ายของวัด รายวัน ดำเนินการทุกวัน ไม่ได้ดำเนินการ ไม่ทราบ
- มีการรายงานทางการเงินของวัด ทุกปี ทุกครึ่งปี ทุก 3 เดือน (รายไตรมาส) ทุกเดือน
- มีการตรวจสอบบัญชีจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตหรือไม่ มีการตรวจสอบ ไม่มีการตรวจสอบ
- มีการเปิดเผยรายงานทางการเงินของวัดให้แก่สาธารณชนได้รับทราบหรือไม่

1. ไม่เปิดเผยวิธีการดำเนินการ

2. เปิดเผย วิธีการดำเนินการ โดย (ระบุได้มากกว่า 1 วิธี)

เผยแพร่บนเว็บไซต์ ปิดประกาศในที่สาธารณะ อื่นๆ โปรดระบุรายละเอียด

4.5 การรับ – การจ่ายเงินของวัด

ไม่มีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน

มีระบบการดำเนินการ โดย ระบุรายละเอียดวิธีการดำเนินการ

4.6 การเก็บรักษาเงิน

เก็บไว้ที่วัด เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล

เก็บไว้ที่วัด คณะกรรมการวัดเป็นผู้ดูแล

ฝากไว้ที่ธนาคาร/สถาบันการเงิน เจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจในการลงนามเบิกถอนเพียงผู้เดียว

ฝากไว้ที่ธนาคาร/สถาบันการเงิน เจ้าอาวาสและ/หรือกรรมการวัด 1-2 คน ลงนามเบิกถอน

อื่น ๆ โปรด ระบุ .....

ระบุรายละเอียดวิธีการดำเนินการ

กรณีฝากเงินธนาคาร ประเภทบัญชีเงินฝาก ได้แก่ (ตอบได้มากกว่า 1 รายการ)

บัญชีเงินฝาก ( ) กระแสรายวัน ( ) ออมทรัพย์ ( ) ประจำ

การเก็บรักษาสมุดบัญชีเงินฝาก เจ้าอาวาสดูแล ไวยาวัจกรดูแล กรรมการวัดดูแล

อื่นๆ .....

4.7 การจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์ กรณีวัดมีธรณีสงฆ์แล้วดำเนินการจัดประโยชน์ในที่ดินนั้น
 หมายเหตุ การจัดประโยชน์วัด ภายในบริเวณถ้ามีที่ดินว่างเปล่า ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ก็สามารถกันเป็นที่
 จัดประโยชน์ได้ โดยทำขอบเขตให้ชัดเจน

วิธีการดำเนินการ ไม่มีการดำเนินการใด ๆ มีการดำเนินการ โดย

.....

.....

.....

4.8 การดูแลรักษาโบราณสถาน--โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เช่น

ไม่มีโบราณสถาน--โบราณวัตถุ การจัดพิพิธภัณฑน์ในวัด อื่น ๆ ระบุ

.....

.....

.....

5. ในปี พ.ศ.2553 วัดมีค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น.....บาท

ค่าใช้จ่ายประกอบด้วย	สัดส่วน (%)
☐ 5.1 ค่าก่อสร้างและซ่อมแซมอาคารสถานที่ในวัด	
☐ 5.2 ค่าซ่อมบำรุงรักษาสถานที่และอุปกรณ์	
☐ 5.3 ค่าสาธารณูปโภค เช่น ค่าน้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์	
☐ 5.4 ค่าน้ำมัน ยานพาหนะ	
☐ 5.5 ค่าจ้างคนที่ทำงานประจำให้กับวัด	
☐ 5.6 ค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ปัจจัย 4 และอัฐบริวารอื่นๆ	
☐ 5.7 ค่าใช้จ่ายสำหรับพระ- เณร เรียนหนังสือ	
☐ 5.8 ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ	
รวมสิ้น	100%

6. ค่าใช้จ่ายของวัด มีแหล่งรายได้จาก

แหล่งเงินได้	สัดส่วน (%)
[ ] 6.1 เงินบริจาคของอุบาสกอุบาสิกาที่มาไหว้พระ	
[ ] 6.2 เงินบริจาคเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น งานซ่อมแซมโบสถ์ หรือศาสนสถานอื่นๆ	
[ ] 6.3 การเรียกรับเงินด้วยการบอกรับบุญไปตามที่ต่างๆ	
[ ] 6.4 เงินบริจาคที่ได้รับจากงานศพ	
[ ] 6.5 เงินบริจาคในโอกาสพิเศษ เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า งานบวช พิธีฝังลูกนิมิต ฯลฯ	
[ ] 6.6 เงินบริจาคเป็นกรณีพิเศษเฉพาะบุคคลที่มีมูลค่าสูง	
[ ] 6.7 รายได้จากทรัพย์สินของวัด เช่น ค่าเช่าที่ดิน อาคาร	
[ ] 6.8 รายได้จากการจัดกิจกรรม เช่น ในเทศกาลงานวัด	
[ ] 6.9 รายได้จากการสร้างเครื่องบูชา เช่น พระพุทธรูป พระเครื่อง วัตถุบูชา ฯลฯ	
[ ] 6.10 รายได้จากการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ (โปรดระบุหน่วยงาน.....)	
[ ] 6.11 รายได้อื่น โปรดระบุ	
[ ] 6.12 รายได้อื่น โปรดระบุ	
รวมทั้งสิ้น	100%

7. วัดมีการจ้างผู้รับเหมาครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. ....งานที่จ้างเหมาคือ.....มูลค่า.....บาท ระยะเวลาก่อสร้าง/ซ่อมแซม.....เดือน

8. โปรดให้ความเห็นว่า วัดควรเน้นบทบาทของพระสงฆ์ในด้านใดดังต่อไปนี้ โดยระบุลำดับ 1-7 ในช่องที่กำหนดให้ (1 หมายถึง มากที่สุด อันดับ 2 ถึง อันดับ 6 และอันดับ 7 หมายถึง น้อยที่สุด ตามลำดับ)

[ ] 8.1 การศึกษาพระธรรม	[ ] 8.2 การปฏิบัติธรรม/วิปัสสนา/กรรมฐาน
[ ] 8.3 การเผยแพร่พระธรรม	[ ] 8.4 การช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก
[ ] 8.5 การพัฒนาชุมชนและสังคม	[ ] 8.6 การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
[ ] 8.7 การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา	

9. ค่ายสภาพเศรษฐกิจและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ท่านเห็นว่าบทบาทของพระสงฆ์ในด้านใดดังต่อไปนี้ ควรมีเพิ่มมากขึ้น โปรดระบุลำดับ 1-3 ลำดับแรกที่ท่านเห็นว่าควรมีเพิ่มขึ้น (1 หมายถึง สำคัญเป็นอันดับ 1 และอันดับ 2 และ 3 ตามลำดับ)

[ ] 9.1 การศึกษาพระธรรม

[ ] 9.2 การปฏิบัติธรรม/วิปัสสนา

[ ] 9.3 การเผยแพร่พระธรรม

[ ] 9.4 การช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก

[ ] 9.5 การพัฒนาชุมชนและสังคม

[ ] 9.6 การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

[ ] 9.7 การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

10. พระสงฆ์ควรสอนพุทธศาสนิกชนให้

[ ] เชื่อ [ ] ไม่เชื่อ ในโหราศาสตร์

[ ] เชื่อ [ ] ไม่เชื่อ ในไสยศาสตร์

[ ] เชื่อ [ ] ไม่เชื่อ ในเรื่องโชคลาง

11. ท่านสันนิษฐานว่าเหตุที่พุทธศาสนิกชนเห็นห่างวัดมีสาเหตุหลักมาจาก

โปรดระบุสาเหตุหลัก 3 ลำดับแรก (1 หมายถึง เป็นสาเหตุหลักอันดับ 1 และอันดับ 2 และ 3 ตามลำดับ)

[ ] พระบางรูปสร้างความสะดวกเสีย

[ ] พระสงฆ์โดยทั่วไปไม่พยายามเผยแพร่เหมือนในศาสนาอื่น

[ ] ชมราวาสส่วนใหญ่มีการกีดกัน

[ ] คนทั่วไปมีศรัทธาต่อศาสนาลดลง

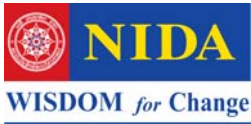
[ ] พระในพุทธศาสนาทำประโยชน์ต่อสังคมน้อยกว่าพระหรือนักบวชในศาสนาอื่น

๒๐๒๐๒

กราบনমসকর/ขอขอบคุณที่กรุณาให้ข้อมูลในการสอบถาม

ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาจังหวัด

เลขที่แบบสอบถาม .....

แบบสัมภาษณ์โครงการศึกษาวิจัย “การบริหารการเงินวัดในประเทศไทย”

ดำเนินการโดย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

คำชี้แจง

1. ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ของท่านจะถือเป็น **ความลับ** ไม่เผยแพร่ชื่อของผู้ให้ข้อมูลแก่บุคคลอื่นใด โดยจะนำเสนอข้อมูลเฉพาะที่ประมวลผลโดยรวมแล้วเท่านั้น
2. โปรดทำเครื่องหมาย X หรือ $\sqrt{\quad}$ ในช่อง ที่ตรงกับคำตอบของท่าน หรือเติมคำตอบลงในช่องว่างที่กำหนดให้

ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์/ผู้ให้ข้อมูล (นาย, นาง, นางสาว).....
ตำแหน่ง.....หน่วยงาน.....
2. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมีบทบาทในการกำกับดูแลทางการเงินของวัด อย่างไร
.....
.....
.....
3. กฎระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและการกำกับดูแลทางการเงินของวัดมีอะไรบ้าง โปรดระบุ
1.....
2.....
3.....
4. ท่านคิดว่าการบริหารจัดการวัดในปัจจุบันมีปัญหาอันเนื่องมาจากการบริหารการเงินบ้างหรือไม่
-ระดับประเทศ
[ ] ไม่มี [ ] มี โปรดระบุ.....
-ระดับจังหวัดภายใต้การปฏิบัติหน้าที่
[ ] ไม่มี [ ] มี โปรดระบุ.....
5. ท่านคิดว่า ปัญหาการบริหารการเงินของวัดมีสาเหตุใด ดังต่อไปนี้เป็นหลัก โปรดเรียงลำดับตาม
ความสำคัญ (โดย 4 หมายถึง มากที่สุด; 3 หมายถึง มาก; 2 หมายถึง น้อย; 1หมายถึง น้อยที่สุด และ 0
หมายถึง ไม่มีความสำคัญ)

ปัญหาการบริหารการเงินของวัด	ระดับความสำคัญ สาเหตุของปัญหา				
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่ใช่สาเหตุ
	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)
- ขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ					
- ไม่มีการทำบันทึกรายรับ-รายจ่ายของวัด					
- ไม่มีการตรวจสอบบัญชี					
- ไม่มีการเปิดเผยรายงานทางการเงินของวัดให้แก่ สาธารณชนได้รับทราบ					
- อื่น ๆ โปรดระบุ.....					
- อื่น ๆ โปรดระบุ.....					
- อื่น ๆ โปรดระบุ.....					

6. ท่านคิดว่าการบริหารวัดของไทย ควรมีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดี ใน 8 ประเด็นดังต่อไปนี้ ในระดับใด(โดย 4 หมายถึง มากที่สุด; 3 หมายถึง มาก; 2 หมายถึง น้อย; 1หมายถึง น้อยที่สุด และ 0 หมายถึง ไม่มีความสำคัญ)

หลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดี	ระดับความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล				
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่มีความ จำเป็น
	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)
1. หลักความรับผิดชอบ (Accountability)					
2. หลักการมีส่วนร่วม (Participation)					
3. หลักการสนองตอบรับ (Responsiveness)					
4. หลักนิติธรรม (Rules of Law)					
5. หลักคุณธรรม (Virtue)					
6. หลักความโปร่งใส (Transparency)					
7. หลักความเสมอภาค (Equity)					
8. หลักความคุ้มค่า (Values for Money)					

7. ในประเด็นเรื่องการบริหารการเงินแต่ละกระบวนการดังต่อไปนี้มีความสำคัญต่อการจัดการทางการเงินของวัดให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล ในระดับใด (โดย 4 หมายถึง มากที่สุด; 3 หมายถึง มาก; 2 หมายถึง น้อย; 1 หมายถึง น้อยที่สุด และ 0 หมายถึง ไม่มีความสำคัญ)

การบริหารการเงินของวัด	ระดับความสำคัญต่อการบริหารจัดการด้านการเงินของวัด				
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่มีความสำคัญ
	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)
1. มีการบันทึกรายรับ – รายจ่าย					
2. มีการจัดทำบัญชีที่ได้ตามมาตรฐานในการจัดทำบัญชี					
3. มีระบบการเบิกจ่ายเงินอย่างชัดเจนและ โปร่งใส					
4. มีการดูแลค่าใช้จ่ายที่สอดคล้องกับภารกิจของวัด					
5. มีการจัดหารายได้ที่สอดคล้องกับภารกิจของวัด					
6. มีการตรวจสอบบัญชี					
7. มีการวิเคราะห์ฐานะทางการเงิน					
8. มีการทำบัญชีทรัพย์สินอย่างเป็นระบบ					
9. การกำหนดการลงทุนในสินทรัพย์อย่างเป็นระบบ					
10. มีการจัดหาแหล่งเงินทุนสำหรับการลงทุน					
11. มีการบริหารจัดการทรัพย์สินอย่างมีประสิทธิภาพ					
12. มีคณะกรรมการที่มีองค์ประกอบจากหลายฝ่ายเป็นผู้กำหนดแนวทางในการบริหารการเงินของวัด					

8. หากจะนำหลักการบริหารการเงินที่ได้มาตรฐานเช่นเดียวกับองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรหรือองค์กรธุรกิจมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

ไม่เห็นด้วย

เห็นด้วย

โปรดระบุเหตุผล.....

.....

.....

9. การบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดย่อมมีวัตถุประสงค์ในเชิงธุรกิจ เป็นเหตุให้ปรากฏลักษณะของพุทธพาณิชย์อย่างเด่นชัด ท่านคิดว่าลักษณะการดำเนินการดังกล่าวนี้มีความเหมาะสมต่อหลักพุทธศาสนาหรือไม่

ไม่เหมาะสม

เหมาะสม

โปรดระบุเหตุผล.....
.....
.....

10. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ที่วัดควรนำทรัพย์สินที่มีมาสร้างประโยชน์ เพื่อหารายได้ให้แก่วัด

- ไม่เห็นด้วย
- เห็นด้วย โดยคิดว่ารูปแบบการดำเนินงาน ควรเป็นลักษณะใดจึงจะเหมาะสม
  - กองทุนที่มีคณะกรรมการบริหาร
  - มูลนิธิ
  - องค์การที่ไม่แสวงหากำไรรูปแบบต่าง ๆ
  - สหกรณ์
  - อื่นๆ (ระบุ).....

11. ท่านคิดว่าบุคคลภายนอก เช่น บุคคลทั่วไป พุทธศาสนิกชน สื่อมวลชน เป็นต้น **ควรจะได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร**เกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการเงินของวัดมากน้อยเพียงใด

- มากที่สุด
  - มาก
  - น้อย
  - น้อยที่สุด
  - ไม่จำเป็นต้องทราบ
- โปรดระบุเหตุผล.....
.....
.....

12. ท่านคิดว่าในปัจจุบันนี้**การได้รับข้อมูลข่าวสาร**ของวัดเกี่ยวกับการจัดการการเงินของวัด บุคคลภายนอกสามารถรับทราบได้มากน้อยในระดับใด

- มากที่สุด
  - มาก
  - น้อย
  - น้อยที่สุด
  - ไม่ทราบเลย
- โปรดระบุเหตุผล.....
.....
.....

13. โปรดระบุชื่อวัดที่ท่านคิดว่าเป็นตัวอย่างที่ดีในการบริหารจัดการด้านการเงิน

- วัดในประเทศไทย .....
    เพราะเหตุใด.....
    .....
- วัดในจังหวัดของท่าน.....
    เพราะเหตุใด.....
    .....

14. ท่านมีข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการด้านการเงินของวัด เพื่อให้มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๙๙๙๙
ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

ภาคผนวก ค ร่างจดหมายขอข้อมูลประกอบการวิจัย

ที่ ศช 0526.06/

สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ถนนเสรีไทย คลองจั่น บางกะปิ กรุงเทพฯ

ตุลาคม 2554

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ 1 ชุด

ด้วยสำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้ดำเนินการวิจัย เรื่อง “การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย” โดยมีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษารูปแบบและวิธีการปัจจุบันของการบริหารการเงินของวัดไทย 2) วิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยที่เป็นอยู่ 3) ศึกษา รูปแบบการบริหารการเงินของวัดไทยตามหลักการบริหารการเงินที่พึงปฏิบัติตามหลักสากลและ 4) เสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัด เพื่อความโปร่งใสตรวจสอบได้

ในการดำเนินงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด..... เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ประกอบในการศึกษาวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้ข้อมูลกับนักวิจัยจากสำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นของท่านตามแนวประเด็นข้อคำถาม ที่แนบมาพร้อมนี้ สำหรับกำหนดการและรายละเอียดต่าง ๆ นั้น นักวิจัยจากสำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จะได้ทำการประสานงานกับท่านต่อไป

สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

(ณดา จันทร์สม)

ผู้อำนวยการสำนักวิจัย

สำนักงานเลขานุการโครงการ (นางสาวอัมรินทร์ ธิโรโสภณ)

โทร. 0-2727-3314, 086-322-5580

โทรสาร 0-2727- 3314, 0-2375-8972

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group)

โครงการการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย

วันอังคารที่ 20 ธันวาคม 2554 เวลา 13:00 - 16:00 น.

ณ ห้องประชุมสภาสถาบัน ชั้น 9 อาคารมัลลีย์ หุระนันท์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ถนนเสรีไทย กรุงเทพฯ

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน	ลายเซ็น
1	คุณ เอนก สนามชัย	ผอ.ส่วนคุ้มครองพระพุทธศาสนา	สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	
2	คุณ ชนาภิก คชชี	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ	กรมการศาสนา	
3	คุณ สมบัติ สีสสาร	ประธานมูลนิธิฯ	มูลนิธิเป็ริยธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย	
4	พันเอกหญิง เพ็ญพรรณ สุวรรณเพ็ญ	เลขาธิการพุทธสมาคมฯ	พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย	พ.อ. เพ็ญพรรณ สุวรรณเพ็ญ
5	พลโทหญิง คณินิจ พึ่งเยี่ยม	เหรียญพุทธสมาคมฯ	พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย	พล.ท. น. คณินิจ พึ่งเยี่ยม
6	คุณ ประดับศรี เพชรรัตน์	ผู้ช่วยเลขาธิการพุทธสมาคมฯ	พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย	ประดับศรี
7	คุณ ดวงกมล สุวิชากุล	ผู้อำนวยการบริหาร	ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย	
8	คุณ สุหทัย โอสมรรถ	ผอ.ส่วนคุ้มครองพระพุทธศาสนา	สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	สุหทัย
9	คุณ			
10	คุณ			
11	คุณ			
12	คุณ			
13	คุณ			

โครงการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย
กำหนดการประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group)
วันอังคารที่ 20 ธันวาคม 2554
ณ ห้องประชุมสภาสถาบัน ชั้น 9 อาคารมัลติ หุระนันท์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ถนนเสรีไทย กรุงเทพฯ

๒๒๖๖

- 13:00 น. ลงทะเบียน
- 13:15 น. กล่าวต้อนรับและเปิดการประชุม
- 13:30 น. นำเสนอความเป็นมาและวัตถุประสงค์
โครงการ “ การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย ”
โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณา จันทรสม
ผู้อำนวยการสำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- 14:00 น. นำเสนอความเป็นมาและวัตถุประสงค์
โครงการ “ วัดกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ”
โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ราเชนทร์ ชินทยารังสรรค์
คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- 14:30 น. ระดมความคิดเห็น
- การบริหารการเงินของวัดในปัจจุบัน
  - ปัญหาการบริหารการเงินของวัด
  - แนวทางการบริหารการเงินของวัดที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล
- 16:00 น. ปิดการประชุม

